

UNIVERSITY
OF
JOHANNESBURG

COPYRIGHT AND CITATION CONSIDERATIONS FOR THIS THESIS/ DISSERTATION

- Attribution — You must give appropriate credit, provide a link to the license, and indicate if changes were made. You may do so in any reasonable manner, but not in any way that suggests the licensor endorses you or your use.
- NonCommercial — You may not use the material for commercial purposes.
- ShareAlike — If you remix, transform, or build upon the material, you must distribute your contributions under the same license as the original.

How to cite this thesis

Surname, Initial(s). (2012) Title of the thesis or dissertation. PhD. (Chemistry)/ M.Sc. (Physics)/ M.A. (Philosophy)/M.Com. (Finance) etc. [Unpublished]: [University of Johannesburg](https://ujdigispace.uj.ac.za). Retrieved from: <https://ujdigispace.uj.ac.za> (Accessed: Date).

NIE

**DIE EIETYDSE WEERGAWE VAN TRADISIONELE SPROKIES EN
DIE FEMINISME SE INVLOED DAAROP**

deur

SUSANNA LOUISA JOHANNA NIEHAUS

VERHANDELING

voorgelê ter vervulling van die vereiste vir
die graad

MAGISTER IN DIE LETTERE EN WYSBEGEERTE

in

BIBLIOTEEK- EN INLIGTINGKUNDE

in die

FAKULTEIT LETTERE EN WYSBEGEERTE

aan die

RANDSE AFRIKAANSE UNIVERSITEIT

STUDIELEIER : PROF. M. BESTER

JOHANNESBURG

Februarie 1989

—ooo0ooo—

ERKENNING EN BEDANKING

Graag wil ek 'n besondere woord van dank rig aan prof. M. Bester vir haar bekwame leiding, opregte belangstelling en aanmoediging.

Baie dankie ook aan my ouers, Tannie Orpa, ander familieleden en vriende, vir hulle voortdurende ondersteuning en aan Danie Cillié vir al die hulp met die tegniese afronding van die eindproduk.

Alle eer aan my Skepper.

Geldelike bystand gelewer deur die Instituut vir Navorsingsontwikkeling van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing vir hierdie navorsing word hiermee erken. Menings in hierdie verhandeling uitgespreek en gevolgtrekkings waartoe geraak is, is dié van die outeur en moet nie noodwendig aan die Instituut vir Navorsingsontwikkeling of die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing toegeskryf word nie.

Know you what it is to be a child? It is something very different from the man of today. It is to have a spirit yet streaming from the waters of baptism; it is to believe in love, to believe in loveliness, to believe in belief, it is to be so little that the elves can reach to whisper in your ear; it is to turn pumpkins into coaches, and mice into horses, lowness into loftiness, and nothing into everything, for each child has its fairy godmother in its soul.

—Francis Thompson

"Shelley"

The Dublin Review, 1908.

VIR MY OUERS

SUMMARY

CONTEMPORARY VERSIONS OF TRADITIONAL FAIRY TALES AND FEMINIST INFLUENCE ON THESE TALES

The success of a child's development from egocentricity to a broader socialization largely depends on the experiences of early childhood. The potential formative value of children's literature has repeatedly been proven by research. Being a cornerstone of children's literary heritage, the fairy tale has led to research being done from various perspectives.

The tendency towards contemporary versions of traditional fairy tales has brought a new dimension to this genre and offers a field of research which up to now has been unexplored in South Africa. Apart from keeping them commercially viable, the various techniques used in contemporary versions can also transform them into podiums from which ideologies and viewpoints, feminism included, can be conveyed to children.

With this in mind the study was undertaken by means of a literature survey. It concentrates on the different aspects concerning typical characteristics and the possible influence of fairy tales on children. Examples of contemporary versions readily available in South Africa are discussed.

The research has shown concern within feminist circles about possible sexist stereotypes which are brought across in children's literature, including traditional fairy tales, and the possible dangers it holds for the socialization of children. The feminist pursuit of a balanced portrayal of women in children's literature has led to the appearance of many contemporary versions of fairy tales in which the image of the traditional passive heroine is transformed, either subtly or radically.

Research concerning the impact of these non-sexist versions on children and their acceptance or rejection of it, is limited and the results are inconclusive.

The research has also touched upon the polemic surrounding the rewriting of traditional fairy tales in order to accommodate modern viewpoints. The possible danger involving biased interpretation of a diverse traditional literary genre has also been highlighted.

INHOUDSOPGAWE

ERKENNING EN BEDANKING

SUMMARY

HOOFSTUK 1

DIE TRADISIONELE SPROKIE EN EIETYDSE WEERGAWES DAARVAN AS ONDERWERP VIR NAVORSING

1.1	INLEIDING	1
1.2	STAND VAN DIE NAVORSING	2
1.3	PROBLEEMSTELLING	4
1.4	DOEL VAN DIE STUDIE	5
1.5	AFBAKENING VAN DIE TERREIN	5
1.6	METODE VAN STUDIE	6
1.7	OMSKRYWING VAN BEGRIPPE	6
1.7.1	Kinderlektuur en kinderliteratuur	6
1.7.2	Fantasieverhale	7
1.7.3	Tradisionele sprokies	7
1.7.4	Moderne sprokies	8
1.7.5	Sprokiesmotiewe	8
1.7.6	Titels van sprokies	8
1.7.7	Eietydse weergawes	8
1.7.8	Seksisme	9
1.7.9	Stereotipering	9
1.7.10	Feminisme	9
1.8	RAAMWERK	10

HOOFSTUK 2

DIE SPROKIE AS TRADISIONELE VERHAAL

2.1	INLEIDING	11
2.2	DIE ONTWIKKELING VAN DIE KINDERBOEK	11
2.3	DIE WAARDE VAN DIE FANTASIEVERHAAL VIR DIE KIND	12

2.4	DIE ONTSTAAN EN DOKUMENTERING VAN DIE TRADISIONELE SPROKIE	15
2.5	KENMERKE VAN DIE TRADISIONELE SPROKIE	20
2.5.1	Magiese elemente	21
2.5.2	Milieu	21
2.5.3	Styl	21
2.5.4	Taal	22
2.5.5	Karakterisering	22
2.5.6	Moraliteit	23
2.6	SAMEVATTING	24

HOOFSTUK 3

DIE KIND EN DIE TRADISIONELE SPROKIE

3.1	INLEIDING	25
3.2	REDES VIR DIE GEWILDHEID VAN DIE SPROKIE	25
3.2.1	Inleiding	25
3.2.2	Sprokie-eienskappe en die kind	26
3.2.3	Die sprokie en die primitiewe menslike denke	27
3.2.4	Die regressieteorie	28
3.2.5	Die veelvlakigheid van die sprokie	28
3.2.6	Die verskillende interpretasie-perspektiewe van die sprokie	29
3.3	DIE WAARDE VAN DIE SPROKIE VIR DIE KIND	30
3.3.1	Inleiding	30
3.3.2	Die veruiterliking van innerlike konflik	30
3.3.3	Die ontwikkeling van verbeelding	31
3.3.4	Morele ontwikkeling	31
3.3.5	Basiese menslike behoeftes	32
3.4	KRITIEK TEEN DIE SPROKIE AS GESKIKTE LEESSTOF VIR DIE KIND	32
3.4.1	Inleiding	32
3.4.2	Kritiek teen geweld in sprokies	33
3.4.3	Kritiek teen die fantasiewêreld van sprokies	35
3.5	SAMEVATTING	36

HOOFSTUK 4**DIE EIETYDSE WEERGAWE VAN TRADISIONELE SPROKIES**

4.1	INLEIDING	37
4.2	DIE INDELING VAN EIETYDSE WEERGAWES	37
4.2.1	Inleiding	37
4.2.2	Boeke met geringe veranderinge	38
4.2.3	Boeke met groot veranderinge	39
4.2.3.1	Opwipboeke	40
4.2.3.2	Kies jou eie avontuur	40
4.2.3.3	Leer is pret	40
4.2.3.4	Storiewerkboeke	41
4.2.3.5	Plak- en inkleurboeke	41
4.2.3.6	Briewe	42
4.2.3.7	Toneelopvoerings	42
4.2.3.8	Illustrasies	42
4.2.3.9	Addisionele karakters	44
4.2.4	Plasing binne sosio-kulturele of -historiese konteks	45
4.2.5	Veranderinge onder die invloed van feminisme	47
4.2.6	Boeke met radikale veranderinge	47
4.2.6.1	Die basiese raamwerk van die verhaal word behou	48
4.2.6.2	Die basiese raamwerk van die verhaal word behou en aangewend om 'n bepaalde standpunt oor te dra	49
4.3	SAMEVATTING	

HOOFSTUK 5**FEMINISME EN KINDERLEKTUUR**

5.1	INLEIDING	53
5.2	FEMINISME SE BELANGSTELLING IN KINDERLEKTUUR	54
5.2.1	Inleiding	54
5.2.2	Navorsing oor seksisme in kinderlektuur	56
5.2.3	Die implikasies van seksisme in kinderlektuur	58
5.2.3.1	Inleiding	58
5.2.3.2	Seksisme benadeel seuns en meisies	59
5.2.3.3	Die huwelik as einddoel	60
5.2.3.4	Bepaalde beroepskeuses	60
5.2.3.5	Die klem op uiterlike skoonheid	60

5.2.3.6	Gebrekkige prestasieмотivering	61
5.2.3.7	Passiewe afhanklikheid	61
5.2.3.8	Seksistiese taalgebruik	61
5.2.3.9	Leesvoorkeure	61
5.3	MOONTLIKE OPLOSSINGS VIR SEKSISME IN KINDERLEKTUUR	62
5.3.1	Kriteria om seksisme in kinderlektuur uit te wys	62
5.3.2	Alternatiewe	64
5.4	DIE IDEALE KINDERBOEK VANUIT DIE FEMINISTIESE PERSPEKTIEF	66
5.5	SAMEVATTING	67

HOOFSTUK 6

FEMINISME EN SPROKIES

6.1	INLEIDING	68
6.2	BESKOUINGE OOR DIE SEKSISTIESE AARD VAN SPROKIES	68
6.2.1	Inleiding	68
6.2.2	Die passiewe optrede van vrouekarakters	72
6.2.3	Die huwelik as einddoel en beloning	73
6.3	ALTERNATIEWE VIR SEKSISME IN SPROKIES	75
6.3.1	Inleiding	75
6.3.2	Reeds bestaande sprokies met aktiewe heldinne	75
6.3.3	Die herskryf van sprokies	75
6.3.3.1	Inleiding	75
6.3.3.2	Veranderinge in die uitbeelding van die vrou	76
6.3.3.3	Beskouinge oor die herskryf van sprokies	81
6.3.3.4	Beskouinge oor die illustrasie van sprokies	84
6.4	FEMINISTIESE WEERGAWES VAN TRADISIONELE SPROKIES	85
6.4.1	Inleiding	85
6.4.2	Subtiele veranderinge	86
6.4.3	Duidelik herkenbare veranderinge	86
6.4.3.1	Minder bekende sprokies met aktiewe heldinne	87
6.4.3.2	Ander eietydse weergawes met aktiewe heldinne	90
6.4.4	Radikale veranderinge	91
6.5	SAMEVATTING	95

HOOFSTUK 7

SLOTOPMERKINGS EN GEVOLGTREKKINGS

7.1	INLEIDING	96
7.2	GEVARE VERBONDE AAN 'N EENSYDIGE INTERPRETASIE VAN TRADISIONELE SPROKIES	96
7.3	DIE KIND SE REAKSIE OP EIETYDSE WEERGAWES VAN TRADISIONELE VERHALE	99
7.4	GEVOLGTREKKINGS	100

BYLAE 1

VOORBEELDE UIT EIETYDSE WEERGAWES	103
-----------------------------------	-----

BYLAE 2

VOORBEELDE VAN TRADISIONELE EN EIETYDSE WEERGAWES	111
---	-----

BIBLIOGRAFIE A

AANGEHAALDE EIETYDSE WEERGAWES	117
--------------------------------	-----

BIBLIOGRAFIE B

AANGEHAALDE EN GERAADPLEEGDE BRONNE	122
-------------------------------------	-----

HOOFSTUK 1

DIE TRADISIONELE SPROKIE EN EIETYDSE WEERGAWES DAARVAN AS ONDERWERP VIR NAVORSING

1.1 Inleiding

Tolkien (1964:11) rig die volgende waarskuwing aan navorsers wat die sprokie as studieterrein kies:

"The realm of fairy-story is wide and deep and high and filled with many things: all manner of beasts and birds are found there; shoreless seas and stars uncounted; beauty that is an enchantment, and an ever-present peril; both joy and sorrow as sharp as swords. In this realm a man may, perhaps, count himself fortunate to have wandered, but its very richness and strangeness tie the tongue of a traveller who would report them. And while he is there it is dangerous for him to ask too many questions, lest the gates should be shut and the keys be lost."

In die voortdurende aanvraag na en evaluering van leesstof vir kinders, kom die tradisionele sprokie as wêreldlektuur en hoeksteen van kinderlektuur ten spyte van bogenoemde waarskuwing, gereeld onder die soeklig van kritici. Vrae word gevra rondom die bestaansreg daarvan en die waarde en/of gevare wat dit vir die kind se ontwikkeling mag inhou. Hierdie vrae word gevra teen die agtergrond van 'n groter bewustheid van die gelykheid van alle mense, die uniekheid van elke mens en die belangrike rol wat lektuur kan speel in die ontwikkeling van die kind.

Daarom bly dit deel van die verantwoordelikheid van die navorser om deeglik kennis te neem van die sprokie en van nuwere tendense en waar moontlik, dit ook tot voordeel van die kind te benut. Met die feit in gedagte dat die kort kinderjare die mees ontvanklike tyd van die mens se lewe is, waartydens blywende indrukke gevestig en baie indrukke onbewustelik geabsorbeer word, kan daar nie tyd op minderwaardige leesstof verkwis word nie (Pienaar, 1970 : 14/15). Boonop veroorsaak die kompeterende massamedia ook dat die tyd wat die kind in interaksie met boeke verkeer, 'n kosbare skat is, wat jaloers bewaak en met oorleg bestee moet word. So beskou, is die hernude belangstelling in sprokies, wat deur uitgewerstatistieke gestaaf word en in toenemende mate neerslag vind in die vakliteratuur en navorsing, 'n interessante verskynsel wat nadere ondersoek regverdig (Hooker, 1983 : 168 e.v.; L'Engle, 1978 : 447-449; Storr, 1983 : 177/178).

As moontlike rede vir die hernude belangstelling in sprokies, voer Hooker (1983 : 168) en L'Engle (1978 : 448) aan, dat die mens besig is om teen 'n materialistiese samelewing te rebelleer, "the joys of technology are smothered by the stupidities of technocracy." In die terugkeer en soeke na die sin van die lewe, word die sprokieswêreld as't ware herontdek as "... the world of the whole person where we aren't limited to our intellect at the sacrifice of our intuition."

Ironies genoeg is dit egter juis humanistiese oorwegings wat die tradisionele sprokie, wat reeds talle aanslae van kritici deur die eeue deurstaan het en deur elke nuwe generasie kinders verwelkom word, voor 'n nuwe bedreiging te staan bring. In die strewe na die samelewingsideaal van gelykheid vir alle mense, kom die gelykmaking tussen die geslagte en die beweging vir vroueregte weer in die kollig (Erasmus, 1976 : 176). Die feministiese beweging is wêreldwyd besig met 'n herevaluering van die oordrag van seksistiese stereotipes deur lektuur. As belangrike deel van kinderlektuur, het die sprokie ook nie kritiek vrygespring nie (Segel, 1983 : 30). As resultaat van hierdie ondersoeke en die ideaal om nie-seksistiese materiaal deel van die kind se leeskat te maak, het die groeiende aantal eietydse weergawes van tradisionele sprokies ook talle titels waarin die feministiese perspektief verteenwoordig is, bygekry.

1.2 Stand van die navorsing

Binne die breë raamwerk van navorsing oor kinderlektuur weerspieël die navorsing wat deur die jare oor sprokies gedoen is etlike perspektiewe waaruit die kinderboek benader kan word (Heins, 1981 : 263). Die volkekundige vind in die sprokie, as produk van eeue-oue tradisies en kulture, 'n ryke navorsingsbron, die taalkundige bestudeer die geskrewe neerslag van die mondelinge tradisie, die antropoloog die ontwikkeling van die mens en die sielkundige ontdek in dié wêreldlektuur iets van die motivering en innerlike gevoelens van menswees (Huck, 1976 : 161/162; Sutherland & Arbuthnot, 1977 : 145).

Een van die bekendste navorsers op die gebied van sprokies is die kindersielkundige, Bruno Bettelheim, wat met die verskyning van sy *The uses of enchantment : the meaning and importance of fairy tales* (1976), 'n belangrike bydrae tot die skraal oes van gehaltewerke op die gebied van literêre kritiek oor kinderboeke en sprokies in die besonder, gelewer het (Arthur, 1978 : 445). Oortuig van die waarde wat dit vir die kind inhou, beskou Bettelheim (1976 : 6) die sprokie as die lektuurvorm wat beter as

enige ander leesstof aansluiting vind by dié kind se emosionele en sielkundige vlak van ontwikkeling.

Hierdie werk van Bettelheim het 'n era van nuwe belangstelling in die sprokie, as deel van die kind se leeskat, ingelyf. Talle artikels is ter ondersteuning en uitbouing van sy standpunt gepubliseer (Baker, 1981; Gardner, 1978 : 14–23; e.a.), terwyl ander navorsers sy sterk Freudiaanse psigo-analitiese inslag veroordeel (Arthur, 1978 : 458–533; Favat, 1977 : 47–48; Nicholls, 1981 : 105–111; Zipes, 1979 : 160–182). Die polemieë wat rondom *The uses of enchantment* ontstaan het, dui op die uiteenlopende interpretasies waaraan sprokies onderhewig is en die onvermoë van navorsers om die lesersrespons, wat deur Benton (1979 : 69) tereg as die Loch Ness Monster van literêre studies bestempel word, vas te pen.

As gevolg van die vroeë ouderdom waarop kinders die grootste belangstelling in sprokies toon, word hulle blootstelling daaraan hoofsaaklik deur volwassenes beheer, wat vanuit 'n eie verwysingsraamwerk oordele daaroor uitspreek, wat nie noodwendig met die kind se unieke respons op sprokies ooreenstem nie (Avery, 1973 : 18; Bettelheim, 1976a : 3; Nilsen, Peterson & Searfoss, 1980). Vandaar dan ook moontlik die herhaaldelike aanslae op sprokies oor meer as tweehonderd jaar heen. Navorsing deur en skrywes van persone soos Freud, Jung en hulle volgelinge, waaronder besonder Bettelheim, het egter daartoe aanleiding gegee dat kritiek soos "gebrek aan Christelike beginsels", "stroperige sentimentaliteit", "vulgariteit van uitdrukking" en "oordrewe geweld" in sprokies, vandag selde gehoor word (Segel, 1983 : 30). 'n Nuwe aanslag teen die sprokie kom egter nou van die kant van die feministiese beweging, wat die sprokie sien as 'n draer van seksistiese stereotipes.

Die navorsing oor moontlike stereotipes in sprokies is nog beperk en talle uitlatings daarvoor getuig van subjektiwiteit en onwetenskaplikheid. Dit word ook in hoofsaak gebaseer op die veralgemening van die resultate van navorsing wat sedert die sewentigerjare gedoen is oor seksisme in bekroonde kinderboeke, prenteboeke, handboeke en elementêre skoolleesboeke (Gough, 1977 : 334/335; Kingston & Lovelace, 1978 : 150; Stewig & Higgs, 1973 : 116/117). Voor die sewentigerjare is daar volgens Pyle (1976 : 117) weinig aandag geskenk aan die invloed wat lees op die aanleer van rolgedrag deur kinders kan uitoefen.

Afgesien van enkele ondersoeke, soos dié van Erasmus wat in 1976 die kritiek teen geweld in sprokies onder die loep geneem het, lê die tradisionele sprokie as

navorsingsveld, vanuit die leserkundige perspektief en binne die Suid-Afrikaanse konteks, nog braak.

1.3 Probleemstelling

Die sukses van die kind se ontwikkeling van sterk egosentrisme na 'n breër sosialisering, word in 'n groot mate deur ervarings in die vroeë kinderjare bepaal. Die potensieel vormende waarde van die goeie kinderboek binne hierdie proses is telkemale deur navorsing bewys (Sutherland & Arbuthnot, 1977; Zipes, 1981 : 19-38). Oorspronklik vir volwassenes deur volwassenes, is die tradisionele sprokie mettertyd deur kinders as deel van hulle literêre erfenis toegeëien (Sale, 1978 : 26; Smith, 1967 : 29; Wolkenstein, 1971 : 166). Die voorkoms van eietydse weergawes en die gewildheid van hierdie lektuur verseker egter nie die geskiktheid daarvan vir die jong en ontvanklike leserspubliek nie. Vandaar dan ook die voortdurende herevaluering van tradisionele sprokies en die eietydse weergawes daarvan, veral in die lig van die toenemende strewe daarna dat beide seuns en dogters tot die verwesenliking van hulle volle potensiaal aangemoedig moet word, ook deur dit wat hulle lees (Feminists on children's literature, 1971 : 19; Key, 1971 : 167).

In die nastrewe van bogenoemde ideaal, bied kinderboeke, as sosialiseringinstrument en oordraer van kultuurwaardes en gedragsnorme, aan die feministiese beweging die geleentheid om die jong kind te bereik nog voor geslagsrolle vasgelê is (Fisher, 1970 : 44). Die feit dat die vyf- tot tienjarige kind die grootste belangstelling in sprokies toon (Hoofstuk 3(3.2)), maar op hierdie ouderdom ook die vatbaarste is vir die indrukke van stereotipes, kwalifiseer sprokieslektuur by uitstek vir aandag deur hierdie beweging (Segel, 1983 : 31). Die eenvoudige karakterbeelding en ekonomiese taalgebruik waardeur tradisionele sprokies gekenmerk word, bied boonop ook die ideale geleentheid om moontlike negatiewe stereotipes vir kritiek uit te lig en deur die aanpassing daarvan, die feministiese boodskap onomwonde in die vorm van eietydse weergawes oor te dra (Hirsch, 1986 : 163; Segel, 1983 : 30/31).

Die vraag ontstaan of hierdie kampvegters vir vroueregte hulle blindstaar teen uit verband gerukte voorbeelde en so die inherente waarde van die sprokie vir die kind miskyk en of hierdie herevaluering van tradisionele werke nie wel nuwe insigte genereer wat tot die samelewing se voordeel kan strek nie.

1.4 Doel van die studie

Met die studie word daar beoog om benewens 'n agtergrondsverryking ten opsigte van die tradisionele sprokie as kinderlektuur, in meer besonderhede aandag te gee aan:

- * die tipiese kenmerke van tradisionele sprokies,
- * die waarde en/of gevaar wat die sprokie vir die kind se ontwikkeling tot volwaardige volwassene mag inhou,
- * die feministiese beweging se ontwikkeling en belangstelling in kinderlektuur,
- * die invloed van feminisme op die tradisionele sprokie en die vraag na die wenslikheid, al dan nie, daarvan om hierdie verhale te herskryf ten einde moderne standpunte te akkommodeer,
- * die rol van die eietydse weergawe van sprokies binne die omvangryke leesskat wat aan die kind beskikbaar gestel word.

1.5 Afbakening van die terrein

Met die aanvaarding dat lees wel 'n invloed op die kind kan uitoefen, word daar in hierdie studie daarop gekonsentreer om, vanuit 'n leserkundige perspektief, die tradisionele sprokie en die eietydse weergawes daarvan te bestudeer.

Aangesien dié genre in geheel egter te omvangryk vir 'n studie van hierdie aard is, word die navorsing tot die geskrewe tradisionele Europese sprokie, en wel in hoofsaak die werke van versamelaars soos die Grimm-broers, Perrault en Lang, beperk. Die kriteria van beskikbaarheid en gewildheid waarop hierdie besluit berus, word ook herhaaldelik toegepas wanneer bekende titels uit versamelings as voorbeelde vir bespreking gekies word.

By die bespreking van eietydse weergawes van sprokies, word daar weereens nie aanspraak op volledigheid gemaak nie. Vanweë beperkinge ten opsigte van lektuurverskaffing aan Suid-Afrika, ook vanuit lande waar nuwere tendense in sprokieslektuur hulle ontstaan het, word slegs verteenwoordigende gepubliseerde voorbeelde wat geredelik in Suid-Afrika beskikbaar is vir bespreking opgeneem.

1.6 Metode van studie

Die navorsing berus hoofsaaklik op 'n literatuurstudie. Standaardwerke op die gebied van sprokiesnavorsing, aangevul deur meer resente navorsingsresultate soos gepubliseer in vaktydskrifte is nagegaan en vorm die agtergrond waarteen 'n aantal tradisionele sprokies en eietydse weergawes daarvan bespreek word.

Verdere inligting is ook ingewin deur korrespondensie met buitelandse instansies wat betrokke is by feminisme in kinderlektuur en deur skakeling met Suid-Afrikaanse uitgewers betrokke by die verspreiding van sprokieslektuur.

1.7 Omskrywing van begrippe

1.7.1 Kinderlektuur en kinderliteratuur

Kinderlektuur, as afsonderlike vorm van lektuur, het teen die tweede helfte van die agtiende eeu ontwikkel. Voor hierdie tyd is boeke vir kinders uitsluitlik met die oog op onderrig geskryf en was, vanweë hulle didaktiese aard, nie op genotvolle ontspanning ingestel nie. Moderne kinderlektuur het slegs ongeveer honderd jaar gelede ontstaan, terwyl die produksie en benutting daarvan veral in die twintigste eeu momentum gekry het (McDonald, 1979 : 5).

Volgens McDonald (1979 : 5–7) kan daar onder kinderlektuur leesstof (verhale en vaklektuur) verstaan word wat deur kinders gelees word, maar waarvan die gehalte nie noodwendig aan literêre standaarde hoef te voldoen nie. Alle lektuur wat kinders hulleself toe-eien, word ook as kinderlektuur beskou, alhoewel nie eksklusief nie, aangesien volwassenes dit ook kan geniet.

Ter onderskeiding van die voorafgaande, omskryf McDonald die term literatuur (letterkunde) as "alle geskifte wat literêre (letterkundige) waarde besit". Kinderliteratuur impliseer dan werke van gehalte, wat aan die vereistes van die literatuur as kunsvorm voldoen en vanuit die perspektief van die eiesoortige denkwêreld en gevoelslewe van die kind geskryf is, en lewenswaardes voorstel wat tot die geestelike verryking en ontwikkeling van die kind kan bydra (Pienaar in McDonald, 1979 : 7).

1.7.2 Fantasierhale

Volgens McDonald (1979 : 9) beskou die meeste navorsers van kinderlektuur fantasie as 'n onderdeel van die lektuur waarin die magiese en irrasionele 'n rol speel: "Fantasy is that portion of literature which brings the magical and the irrational into the world of actuality" (Georgiou, 1969 : 242).

In teenstelling tot die fantasiewêreld wat slegs in die verbeelding voorgestel kan word omrede die karakters en gebeure nie in die reële werklikheid kan bestaan nie, boots realistiese verhale hoofsaaklik die reële werklikheid na wat met die sintuie waargeneem kan word en met die algemeen aanvaarde opvatting van die werklikheid ooreenstem. Die skrywer van 'n fantasieverhaal kan egter 'n fantasiewerklikheid daarin skep deur 'n logiese en konsekwente hantering van fantasie-elemente (McDonald, 1979 : 11).

Volgens McDonald (p. 12) kan "tradisionele en moderne sprokies, verskillende soorte fantasieverhale, fabels, mites, legendes en sages", vanweë die belangrike rol wat die fantastiese daarin speel, as "fantasiegenres" beskou word.

1.7.3 Tradisionele sprokies (volksprokies)

Vir die doel van hierdie studie word sprokies, mites, legendes, fabels en sages, as kategorieë van die omvattender volksverhaal beskou. Volksverhale word deur Kern (1986 : 18) as volg gedefinieer:

"As a working definition, folktales are those stories that come from the oral tradition and reflect the wit and wisdom of everyday people. The stories reveal an attempt by people to explain and deal with the power and capriciousness of nature, to understand human interaction and to give expression to the emotions that all people experience ... joy, grief, fear, envy, wonder, etc."

Uit die talle definisies van die term "sprokie", "fairy tale" of "Märchen" wat in die literatuur aangetref word, word daar met die volgende omskrywing van Georgiou (1969 : 186) volstaan:

"Fairy tale is the term that describes that strain of folk literature which embodies a universal truth in highly imaginative fanciful form. In its simplicity and lyricism, a fairy tale is not unlike other forms of folk

literature – a short narrative with an uncomplicated plot. It is its use of extraordinary and supernatural happenings that differentiates it from other tales of folklore....."

1.7.4 Moderne sprokies (kunssprokies)

Die moderne sprokie is verbeeldingslektuur wat dikwels van die vorm en motiewe van tradisionele sprokies gebruik maak, maar anders as laasgenoemde 'n identifiseerbare outeur het.

1.7.5 Sprokiesmotiewe

'n Motief is die kleinste deel van 'n verhaal wat onafhanklik kan bestaan. 'n Motief kan byvoorbeeld die vorm van 'n stokfiguur soos die slegte stiefmoeder, bose heks of jongste seun aanneem. Volgens Kern (1986 : 20) bestaan daar honderde motiewe (vergelyk die motiewe-indeks in Margaret MacDonald se *The storyteller's sourcebook*), waaronder die volgende: die lang slaap of betowering, die magiese transformasie van dier na mens of omgekeerd en die vermoë om onsigbaar te word.

1.7.6 Titels van sprokies

In the literatuur word dieselfde sprokie dikwels onder verskillende Afrikaanse titels opgeneem. So word die titels *Aspoestertjie* en *Cinderella* afwisselend gebruik, terwyl *Doringrosie* ook as *Die Slapende Skone* bekend is. Om verwarring uit te skakel, is daar in hierdie studie een titel gekies en word dit deurgaans gebruik, byvoorbeeld *Aspoestertjie* en nie *Cinderella* nie.

1.7.7 Eietydse weergawes

Vir die doel van hierdie studie, word die begrip, die eietydse weergawe van sprokies, beperk tot herskrywings of omvormings, in teks en/of illustrasies, van tradisionele verhale, ten einde dit binne 'n moderne samelewingskonteks te plaas of eietydse denkrigtings en tendense in die kinderlektuur te akkommodeer. Daar word ook ruimte gelaat vir tradisionele sprokies wat in onbekendheid verval het en nou, weens die feit dat eienskappe daarvan sekere eietydse standpunte onderskryf, as't ware 'herontdek' word.

1.7.8 Seksisme

Volgens Schulwitz (1976 : 768) vind seksisme onder sekere omstandighede plaas:

"Sexism occurs when attitudes and actions of individuals promote the use of sex as the basis for judging and classifying people in matters unrelated to actual sexual differences. Carried to its extreme form, sexism may involve the expression of attitudes and actions which relegate one sex to a secondary and inferior status in society. Although sexism could function to denigrate either sex, the current problem is most evident in the unfair portrayal of females."

In Wignell (1976 : 7) word dié term as volg omskryf:

"The term 'sexism' is a functional one, like 'racism' used to define a social system and practice in which benefits and disadvantages are meted out on the basis of sex. It's the predetermination of people's choices in life on the basis of sex, without regard to individual differences. A 'sexist' society is one where spheres of action of the sexes are defined and enforced as different."

Seksisme kan dus samevattend beskou word as houdings en daede wat individue verneder of stereotipeer op grond van geslag.

1.7.9 Stereotipering

'n Stereotipe word deur Sutherland en Woodward (in Kingston & Lovelace, 1977-78 : 135) beskryf as 'n ooreenvoudige en dikwels verdraaide beeld wat die verstand van 'n sekere aspek in die werklikheid vorm. Wanneer hierdie begrip binne die konteks van geslagsrolle geplaas word beskou Howe (1971 : 77) dit as volg:

"Sexual stereotypes are assumed differences, social conventions or norms, learned behaviour, attitudes, and expectations. Most stereotypes are well-known to all of us, for they are simple — not to say simple-minded. Men are smart, women are dumb but beautiful, etc."

1.7.10 Feminisme

Die WAT (*Woordeboek van die Afrikaanse taal*, 1955 : 668) definieer feminisme as volg:

" — leer en strewe van diegene wat wetlike en sosiale hervormings voorstaan ten einde politieke, ekonomiese en sosiale gelykheid vir mans en

vrouens te bewerkstellig; propaganda en aktiwiteite met die oog op die emansipasie van die vrou; vrouebeweging."

1.8 Raamwerk

Die probleemstelling, sowel as die doel en terrein van navorsing word in hoofstuk een uiteengesit.

In hoofstuk twee word die ontwikkeling en tipiese kenmerke van die tradisionele sprokie bespreek met die oog op hoofstuk drie se ondersoek na die potensiële waarde wat sprokies vir die kind se ontwikkeling mag inhou, sowel as die kritiek wat daarteen ingebring word en aanleiding gee tot die daarstelling van eietydse weergawes. Aansluitend handel hoofstuk vier in die breë oor die eietydse weergawes van tradisionele sprokies wat hulle bestaansreg binne die groeiende mark van kinderlektuur moet regverdig.

As motiveringskrag vir die ontstaan van etlike van diesulke weergawes, vorm feminisme se belangstelling in kinderlektuur, die besprekingspunt van hoofstuk vyf. Voortvloeiend hieruit lewer hoofstuk ses kommentaar oor die feministiese invloed op sprokieslektuur en word 'n aantal voorbeelde van eietydse weergawes hanteer.

In hoofstuk sewe word daar, na 'n besinning oor die moontlike gevare verbonde aan 'n eensydige interpretasie van tradisionele verhale, tot enkele gevolgtrekkings uit die studie gekom.

HOOFSTUK 2

DIE SPROKIE AS TRADISIONELE VERHAAL

2.1 Inleiding

Met die verbetering van die kwaliteit leeservaring vir die kind in gedagte, behels die bestudering van kinderlektuur meer as net 'n grondige kennis van die huidige stand van sake – daar moet noodwendig ook aandag gegee word aan die ontwikkeling wat dit vooraf gegaan het. So noodsaak 'n bestudering van die tradisionele sprokie, wat deur Wrightson (1977 : 221) as een van die wortels van fantasie bestempel word, dan ook 'n kykie na die ontwikkeling van die fantasieverhaal as kinderboek, alvorens daar in besonder aandag gegee word aan die sprokie as tradisionele verhaal en die unieke eienskappe daarvan.

Aangesien 'n volledige historiese oorsig van die ontwikkeling van die kinderboek egter buite die bestek van hierdie studie val, en boonop ook oorbodig sal wees in die lig van die breedvoerige beskrywing daarvan in talle naslaanwerke (Smith, 1967 : 27 e.v.), word daar vervolgens net enkele raakpunte aangestip.

2.2 Die ontwikkeling van die kinderboek

Die gebrek wat tot die laat sewentiende eeu aan lektuur spesifiek vir die kind ondervind is, kan grootliks verduidelik word aan die hand daarvan dat kinders as weinig meer geag is as 'n kleiner en hulpelose weergawe van volwassenes en daar gevolglik geen voorsiening vir hulle spesiale behoeftes gemaak is nie (Erasmus, 1976 : 16 e.v.; Meigs, Eaton & Nesbitt, 1969 : 3). Hierdie gebrek, het egter volgens Smith (1967 : 28/29) nie beteken dat daar geen lektuur vir die kind was om na te luister of te lees nie. 'n Groot deel van die tradisionele verhale wat vandag as deel van kinderlektuur beskou word, was reeds in omloop. Alhoewel dit verhale deur volwassenes vir volwassenes was, het sekere eienskappe daarin aansluiting by die kind gevind en is mettertyd as deel van 'n kinderlektuur toegeëien.

Dit is eers ongeveer driehonderd jaar gelede wat 'n groter bewuswording van die kind as unieke wese, aanleiding gegee het tot 'n besef dat dit wat deur kinders gehoor en gelees word, 'n invloed op hulle ontwikkeling mag hê. Die oorsaak van hierdie houdingsverandering in die guns van leesstof spesiaal vir kinders, kan volgens Smith (1967 : 40) in 'n verskeidenheid redes gesoek word: Die Renaissance het, met 'n

captivates fancy and pervert taste. They defraud the future man or woman by capturing and enslaving the young imagination. The wild fancies and exaggerations of the unreal in the story supplant aspirations for that which ennobles and exalts... They forget the sweet poet's admonition, 'Life is real, life is earnest'."

Alhoewel selde so sterk bewoord, word kritiek teen die "verslawing van die verbeelding" en "ontvlugting van realiteite", steeds teen fantasieverhale ingebring. In vandag se komplekse samelewing, so word dikwels geredeneer, moet die kind eerder met realistiese werke gekonfronteer word (Sauer in Caughlan, 1977 : 145).

Die noodsaak daarvan om die realiteite van die daaglikse lewe te hanteer, word deur Richardson (1976 : 549) erken, maar as verdere vereiste word bygevoeg dat die kind toegerus moet word om die uitdagings van die onbekende toekoms, midde die snelveranderende wêreld, die hoof te bied. In fantasie word die daaglikse lewe nie net in nuwe perspektief geplaas nie, maar ook aan die kind die geleentheid gebied om as't ware binne 'n sekondêre wêreld terug te staan en universele probleme objektief en sonder vrese te bestudeer met dié versekering dat struikelblokke deur deursettingsvermoë oorwin kan word. So 'n tydelike verplasing moet volgens Richardson (1976 : 551; 563) nie as 'n ontsnappingspoging van die realiteit beskou word nie, maar eerder as 'n poging om dit opnuut te bestudeer en breëre insig te verkry.

Die paradoksale verbintenis tussen realiteit en fantasie spreek duidelik uit Haines, soos aangehaal deur Georgiou (1969 : 241), se woorde:

"... fantasy is a medium that reflects reality through unreality, that interprets life through illusion and plays with shimmering implications and urgencies over human experience and human character Its values are the values of imagination: as a means of conveying emotional or intellectual perception of truths not openly presented; as a detonator of the high explosive of ideas; as a weapon of mockery for attack or defense; as a stimulus to the sense of beauty and the sense of humor; and as release of the spirit of wonder and frolic that belongs to the eternal child within us."

Aansluitend hierby wys Wrightson (1977 : 227; 229) ook daarop dat fantasie nie vry is van die wette van logika en realiteit nie, dit voer dit net verder, verby die bekende feite.

Volgens verskeie navorsers lewer die wisselwerking tussen fantasie en realiteit in die fantasieverhaal, nie probleme vir die kind, wat gemaklik tussen hierdie twee pole beweeg nie (Bernstein, 1974 : 547; Georgiou, 1969 : 245). Hierdie wisselwerking vind ook aansluiting by Piaget (in Milne, 1977 : 126) se teorie oor die ontwikkeling van intelligensie by die kind. Dit stel dat beide die verbeeldings- en realiteitsstrominge saamgevoeg behoort te word vir intellektuele groei. Volgens Milne (1977 : 126) sal die verwaarlosing van die een of die ander, die verwesenliking van die volle menslike potensiaal skaad. Sy beskou ook die groot belangstelling in die fantasieverhaal as 'n neiging om die verbeelding opnuut te versterk in 'n poging om die oorbeklemtone van die logiese wetenskaplike kennis in die Westerse kultuur uit te balanseer.

Die belangrike rol wat fantasie in die ontwikkeling van die verbeelding speel, word as volg deur Cooper (in Meigs, 1969 : 446) uitgedruk:

"Fancy is to the imagination what the seed is to the tree. Let it lie in barren ground and it will not grow. But nourish it and care for it through the years and it will grow into imagination, as dear a possession for the man as fancy is for the child. He who lacks imagination lives but half a life. He has no experiences, he has his facts, he has his learning. But do any of these really live unless touched by the magic of imagination? So long as the road is straight he can see down it and follow it. But imagination looks round the turns and gazes far off into the distance on either side. And it is imagination that walks hand in hand with vision."

Aansluitend hierby skryf Huck (in O'Donnell, 1978 : 535) in *Children's literature in the elementary school* die volgende: "..... fantasy help the child to develop imagination. The ability to conceive of alternative ways of life, to entertain new ideas, to create strange new worlds, to dream dreams are all skills vital to the survival of mankind."

Bettelheim stel dit in *Uses of enchantment* (1976a : 5) as 'n vereiste dat kinderlektuur die verbeelding van die kind moet aanspreek as hy sê:

"For a story truly to hold the child's attention, it must entertain him and arouse his curiosity. But to enrich his life, it must stimulate his imagination; help him to develop his intellect and to clarify his emotions; be attuned to his anxieties and aspirations; give full recognition to his difficulties, while at the same time suggesting solutions to the problems which perturb him. In short, it must at one and the same time relate to all aspects of his personality—..."

Persoonlike teleurgesteldheid met die algemene kinderlektuur se onvermoë hiertoe, lei Bettelheim (1976a : 4) egter tot die maak van die kontroversiële stelling dat die meeste kinderboeke so oppervlakkig van aard is, dat weinig waarde daaruit geput kan word. Hy (1976a : 5) vind egter in die tradisionele sprokie 'n ryk bron van diepere betekenis vir beide kind en volwassene. "But more can be learned from them [fairy tales] about the inner problems of human beings, and of the right solutions to their predicaments in any society, than from any other type of story within a child's comprehension."

Bostaande opmerking in ag genome, saam met die feit dat talle navorsers (Georgiou, 1969 : 244; Hetherington, 1976 : 150; Lynn, 1983 : 10; Western, 1980 : 396; Yolen, 1981 : 15) vroeë kontak met sprokies as voorvereiste stel vir die waardering van ander lektuurvorme later in die kind se lewe, word daar vervolgens aandag gegee aan die ontwikkeling van die sprokie as lektuurvorm en die besondere kenmerke daarvan.

2.4 Die ontstaan en dokumentering van die tradisionele sprokie

Wanneer die ontstaan van sprokies nagegaan word, word die terrein van die volkekundige en antropoloog betree, waarbinne die oningeligde spoedig die waarheid agter Tolkien (1964 : 22) se woorde besef: "To ask what is the origin of stories (however qualified) is to ask what is the origin of language and of the mind."

Alhoewel niemand presies weet wanneer die tradisie van mondelinge oordrag van verhale begin het nie (Glazer & Williams, 1979 : 197), is dit duidelik dat sprokies op hierdie wyse geskep en oorgedra is deur die algemene bevolking (Buchan, 1931 : 6). In hierdie verhale is uitdrukking gegee aan die wyse waarop hulle die natuur en hulle sosiale orde waargeneem het en aan wense om hulle drome te verwesenlik en behoeftes te bevredig (Zipes, 1979 : 5). Volgens oorlewering is die verhaal deur 'n goeie verteller aan 'n gehoor oorgedra. Hierdie gehoor het aktief deelgeneem deur die stel van vrae, die maak van voorstelle vir verandering en die verdere verspreiding daarvan onder mekaar. So is sprokiesmotiewe deur die eeue heen mondeling oorgedra en soms op skrif gestel.

Soos gestaaf deur die ontdekking van Egiptiese geskifte op papyrus, het bekende sprokiesmotiewe (Lüthi in Erasmus, 1976 : 42) so vroeg as 1250 v.C. reeds in die vertelling van die broers Anup en Batu voorgekom. Fitzgerald (1978 : 10) is van mening dat afgeleë Indiaanse stamme in Brasilië, 'n nog vroeëre bron van sulke motiewe is. Ongeag die bron van oorsprong, blyk dit dus dat sprokies vroeg reeds

wêreldwyd verspreid was. Kenmerkend van hierdie verspreiding is dat ooreenstemmende motiewe en temas in verskeie lande se verhale na vore kom, en wel in so 'n mate dat daar ongeveer vyfhonderd variasies van die Aspoestertjietema in Europa alleen bestaan (Glazer, et al., 1979 : 194; Huck, 1976 :160). Die versamelaar Joseph Jacobs (Colwell, 1968 : 178), het 'n weergawe van Aspoestertjie wat hy gepubliseer het as volg beskryf: "an English version of an Italian adaptation of a Spanish translation of a Latin version of a Hebrew translation of an Arabic translation of an Indian original." Alhoewel miskien nie heeltemal in die kol met sy stelling nie, illustreer Jacobs tog die bydrae wat elke verteller vanuit 'n eie kulturele verwysingsraamwerk tot 'n sprokie maak.

Redes vir die oorsprong en verspreiding van sprokiesmotiewe het in verskeie teorieë neerslag gevind, waarvan die volgende die bekendste is (Glazer, et al., 1979 : 197; Huck, 1976 : 160; Kern, 1986 : 18/19):

- * Die teorie van 'monogenesis', of oorsprong vanuit 'n enkele kultuur, is in die negentiende eeu deur die Grimm-broers geformuleer. Hiervolgens is alle volksverhale afkomstig van 'n prehistoriese groep Ariërs wat deur hulle migrasie na ander gebiede hierdie verhale versprei het.
- * Die teorie van 'polygenesis', of veelvuldige oorsprong, beweer dat elke verhaal spontaan en onafhanklik ontstaan het vanuit universele menslike begeertes en behoeftes.
- * Die teorie wat sprokies beskou as die oorblyfsels van mites en religieuse rituele, wat as verklarings vir natuurlike verskynsels gedien het, soos die beweging van hemelliggame. Na die koms van die Christendom is ou gode ook in karakters in volksverhale omskep.
- * Die teorie wat die onderbewussyn en drome van die mens as die bron van sprokies sien, kan in 'n aantal sub-teorieë onderverdeel word:
 - Freud se bestudering van hierdie verhale, as drome of pogings om onderdrukte frustrasies en dryfvere (bv. Oedipuskompleks) te bevredig, kan as die begin van sielkundige literêre kritiek beskou word, terwyl

- :- Carl Jung, 'n tydgenoot van Freud, die ingebore "kollektiewe geheue" van die mensdom as die bron vir herhalende elemente en temas beskou, of
- storievertellers mag bloot hulle eie drome in brood en botter omskep het deur dit oor te vertel.

* Die teorie wat volksverhale as die "sement van die gemeenskap" beskou deurdat dit geslag na geslag onderrig aan die kind verskaf en volwassenes aan die waardes en norme van die gemeenskap herinner.

Hierdie talle teorieë skep egter meer vrae as antwoorde sonder dat die oorsprong van sprokies bevredigend verklaar word. Om die rede stel Opie & Opie (1974 : 21/22) voor dat elke verhaal verkieslik individueel bestudeer moet word. Die teorieë bewys wel dat volksverhale deur mense vroeg in hulle beskawing geskep is, historiese elemente van vroeëre gelowe, rituele en werklike gebeure bevat, op sielkundige vlak van die basiese menslike behoeftes kan bevredig, en as samebinder van 'n gemeenskap, geloof in moraliteit en die oorwinning deur die goeie kan bevestig (Kern, 1986 : 19).

Met verwysing na al hierdie teorieë blyk Tolkien (1964 : 29) se volgende woorde heel gepas te wees:

"Speaking of the history of stories and especially of fairy-stories we may say that the Pot of Soup, the Cauldron of Story, has always been boiling, and to it have continually been added new bits, dainty and undainty."

Die onkunde omtrent die bestanddele in die kookpot behoort, volgens Colwell (1986 : 179), egter geen afbreuk aan die genieting van die inhoud daarvan te doen nie.

Terwyl die bestudering van die historiese oorsprong en sosiale waarde van die vroegste sprokies uiters moeilik is vanweë 'n tekort aan inligting oor die primitiewe gemeenskappe, is daar meer bekend oor hierdie verhale nadat dit skriftelik neerslag gevind het (Zipes, 1983a : 6).

Die oorsprong van die sprokie en die eerste gepubliseerde weergawes, is vasgelê in *The classic fairy tales* deur Opie & Opie (1974). Volgens hierdie skrywers (p. 24) is Straparola se *Le Piacevoli Notti* (*The delightful nights*) wat in twee dele tussen 1550–1553 in Venesië gepubliseer is, die eerste Europese boek met sprokies. Hierdie werk is opgevolg deur nog 'n Italiaanse versameling van Giambatista getiteld

Lo Cunto de li Cunti (The tale of tales). Dit het in vyf volumes van 1634 tot 1636 verskyn.

Dit is egter teen die einde van die sewentiende eeu dat van die bekendste sprokies die sfeer van die letterkunde betree het, en wel deur die werk van 'n afgetrede Franse staatsamptenaar en lid van die "Académie Française", Charles Perrault (1628–1703). Die baanbrekerswerk *Histoires ou Contes du temps passé*, of soos dit later algemeen bekend was *Les Contes de ma Mère l'Oie (Die verhale van Moeder gans)*, het in Januarie 1697 in Parys onder die naam van Perrault se seun, Pierre d'Armancour, verskyn en is in 1729 in Engels vertaal. Die agt sprokies, elk met 'n sedeles as afsluiting, wat hierin voorkom is vandag nog, op een uitsondering na, wêreldbekend: *La Belle au bois dormant (Doringrosie)*, *Le petit chaperon rouge (Rooikappie)*, *La Barbe bleüe (Bloubaard)*, *Le Maître Chat, ou le Chat Botté (Die gestewelde kat)*, *Les Fées (Die Fee)*; *Cendrillon ou la petite pantoufle de verre (Aspoestertjie)*, *Riquet à la Houppe (Riekie met die kuif)* en *Le Petit Poucet (Klein Duimpie)* (Erasmus, 1976 : 45; Opie & Opie, 1974 : 25/26).

Gedurende die sewentiende eeu is Europa op die gebied van die letterkunde en kuns grootliks deur Frankryk oorheers. Dit was ook by uitstek die tyd van Lodewyk XIV en klassisme, toe die koningshof 'n baie groot invloed op die bevolking uitgeoefen het. In die gees van die tyd en vanweë sy assosiasie met die adel, het Perrault dan ook met die oog op die Franse hof geskryf. Alhoewel primêr op kinders gerig, is Vesseley (1985 : 221) van mening dat Perrault se sprokies ook die volwassene van daardie tyd aangespreek het. Andere aan die koningshuis wat ook sprokies die lig laat sien het, is die hofdames Mme. D'Aulnoy en De Beaumont, wat sprokies soos *The yellow dwarf*, *The three wishes* en *Beauty and the Beast* die wêreld ingestuur het (Erasmus, 1976 : 46; Iskemus s.j.(a) : 10; Opie & Opie, 1974 : 30/31).

Na die Franse Rewolusie, waardeur die kultuur waarbinne Perrault geleef en geskryf het vernietig is, is daar teen die laat agtiende eeu toenemend op sprokies neergekyk as irrasioneel en slegs geskik vir kinderoppasters (Opie & Opie, 1974 : 31/32). Hierdie tendens is egter gestuit deur 'n nuwe beweging wat dit ten doel gestel het om die verhale van die algemene bevolking op te teken. Dit het van Duitsland en Skandinawië uitgekring en deel gevorm van die Romantiese beweging in Europese literatuur en die Duitsers se groter belangstelling in die taalkunde en antropologie (Cook, 1976 : 42/43).

Dit is dan ook uit Duitsland wat die Grimm-broers, Jacob (1785–1863) en Wilhelm (1786–1859), vir 'n sprokieversameling gesorg het wat onsterflike wêreldroem vir die

versamelaars en sommige van die verhale gebring het. As historici en taalkundiges, het die Duitse volksverhale dié broers in so 'n mate geïnteresseer dat hulle meer as tweehonderd tradisionele sprokies vanuit verskeie bronne en uit meer as twintig Duitse dialekte versamel het. As 'n versameling van drie bande, getiteld *Kinder- und Hausmärchen*, het dit tussen 1812 en 1822 verskyn (Cook, 1976 : 42/43; Le Roux, 1986b : 10; Opie & Opie, 1974 : 32). Onder die bekende sprokies in hierdie versameling is titels soos: *Die paddaprins, Die wolf en die sewe bokkies, Die stadsmusikante van Bremen, Die dapper snyertjie, Raponsie, Repelsteeltjie, Hansie en Grietjie, Sneeuwitjie en Koning Lysterbaard*. Nieteenstaande die feit dat hierdie sprokies, vanweë die vakkundige belangstelling daarin, nie spesifiek vir kinders geskryf of versamel is nie, het dit wêreldwyd groot byval by kinders gevind. "The book of folktales was not at all written for children", het Jacob Grimm (in Kamenetsky, 1974 : 379) geskryf, "but they like it very much, and I am glad they do."

Die belangstelling in die Grimm-versameling, veral die finale uitgawe van 1857, was van so 'n aard dat dit naas die Bybel die gewildste en mees gelese boek in Duitsland geword het (Burke, 1986 : 112; Zipes, 1983a : 19). Met reg het die Engelse digter en kritikus, W.H. Auden (in Le Roux, 1986b : 10), dan ook verklaar dat die Grimm-sprokies, naas die Bybel, die kosbaarste Westerse kultuurskat is. Sedert die eerste Engelse vertaling in 1823 deur Edgar Taylor, het hierdie sprokies wêreldbekendheid verwerf deurdat dit in meer as veertig tale, waaronder ook Afrikaans, vertaal is (Le Roux, 1986b : 10).

Onder die geleedere van ander bekende versamelaars van tradisionele sprokies wat 'n belangrike bydrae tot die Westerse sprokieskat gelewer het, is name soos (Iskemus s.j. (a) : 11; Kern, 1986 : 19; Marshall, 1982 : 56-66):

- * Anthony Galland wat die *Verhale uit duisend-en-een-nagte* in 1704 in Frans vertaal het van 'n manuskrip wat uit Sirië aan hom gestuur is, maar oorspronklik in Egipte geskryf is. Kort na die Franse publikasie (1704-1717) is dit in 1705, en weer in 1715, in Engels vertaal.
- * Peter Christen Asbjornsen en Jorgen Moe wat in 1840, in Skandinawië, die versameling *East of the sun and west of the moon* gepubliseer het, met die bekende *Three billy goats gruff* onder die titels wat daarin opgeneem is.
- * Joseph Jacobs, wat teen 1890 in Engeland weer ou bekende gunsteling soos *Jack and the beanstalk, The three bears, The three little pigs* en *The little red hen* in sy *English fairy tales*, laat herleef het.

* Andrew Lang, wie se ywerige versameling van tradisionele werke hom 'n ereplek langs Perrault en Grimm verseker. Hy het, soos Jacobs, nie die sprokies direk uit die volksmond versamel nie, maar eerder geskrewe tekste daarvoor bestudeer. Dit het gelei tot die publikasie van *The blue fairy book* (1889), wat die eerste is van 'n hele reeks boeke wat in 1910 ten einde geloop het. Sy werk is in besonder op die kind gerig (Cook, 1976 : 46; Green, 1962 : 171).

Met die toetrede van Hans Christian Andersen (1805–1875), het die era van die moderne sprokie aangebreek. Anders as die tradisionele sprokie, waarvan die oorspronklike outeur onbekend is en wat slegs onder die naam van 'n versamelaar bekend staan, word nuwe sprokies nou deur bekende outeurs geskep (Georgiou, 1969 : 187; Huck, 1976 : 251; Opie & Opie, 1974 : 34; Pienaar, 1970 : 138; Steenberg, 1979 : 84).

Oor die navorsing van die historiese verloop van tradisionele sprokies, kom Tolkien (1964 : 32) tot die volgende belangrike gevolgtrekking:

"But when we have done all that research—collection and comparison of the tales of many lands — can do; when we have explained many of the elements commonly found embedded in fairy—stories ... as relics of ancient customs once practised in daily life, or of beliefs once held as beliefs and not as 'fancies' — there remains still a point too often forgotten : that is the effect produced *now* by these old things in the stories as they are."

Alvorens die invloed van sprokies op die kind egter in meer besonderhede in Hoofstuk 3 hanteer word, is dit nodig om die basiese kenmerke eie aan die tradisionele sprokie te bestudeer, aangesien die sleutel tot die kind se belangstelling in sprokies, grootliks hierin opgesluit kan lê.

2.5 Kenmerke van die tradisionele sprokie

Nieteenstaande die groot verskeidenheid tradisionele sprokies wat wêreldwyd voorkom, kom dieselfde basiese motiewe in almal voor. Hierdie motiewe word binne die grense van die unieke kenmerke van hierdie genre rondgeskommel. Yolen (1981 : 17) stel dit as volg:

"Like a kaleidoscope, a folktale is made up of large and small units—motifs—incidents that, like bits of colored glass, are picked up as the tale travels from story to story, from country to country, from culture to

'culture. Shake up the folktale kaleidoscope, and these motifs rearrange themselves in an infinite variety of usable and attractive forms."

2.5.1 Magiese elemente

Sprokies bevat dikwels magiese elemente van towerkuns, reuse, dwerge, feë en ander bo-natuurlike wesens. Begrippe wat nie normaalweg met mekaar geassosieer word nie, word deur die magiese denke gekombineer – vandaar dat 'n padda in 'n prins kan verander (Iskemus, s.j.(a) : 1). In die suksesvolle sprokie word daar volgens Tolkien (1964 : 36) 'n sekondêre wêreld geskep wat deur die denke van die kind betree word. Hierbinne word alles, wat getrou aan die wette van dié wêreld is, as waar en moontlik aanvaar (Georgiou, 1969 : 200).

2.5.2 Milieu

Nòg die tyd of plek waarin die gebeure afspeel, is duidelik identifiseerbaar in die tipiese sprokie. Die tyd word feitlik altyd deur magiese woorde soos: "Eendag, lank, lank gelede ...", ver in die verlede teruggeplaas waar enige iets moontlik is (Huck, 1976 : 167; Norton, 1983 : 201; Steenberg, 1979 : 88). Georgiou (1969 : 199) wys daarop dat sprokiestyd egter nie horlosietyd is nie, maar eerder emosioneletyd, waarin die verlede, hede en toekoms saamgebind word asof dit alles deel van die onmiddellike is. Net soos lang afstande vinnig en met klaarblyklike gemak afgelê word, beweeg tyd ook vinnig in sprokies.

Aansluitend hierby is die plek ook nie spesifiek nie, maar gewoonlik in 'n veraf land, 'n hut in 'n woud of 'n pragtige kasteel. Hierdie plekke behou egter die skyn van realiteit omdat dit deur voorwerpe uit die primêre leefwêreld opgebou word. Die vae beskrywings laat ook die invul van detail aan die verbeelding van die leser/hoorder oor (Georgiou, 1969 : 199; Huck, 1976 : 167; Norton, 1983 : 201).

2.5.3 Styl

Volgens Kern (1986 : 21) is sprokies meesterlike voorbeelde van die kortverhaal. Die gebeure word deur 'n kort inleiding geloods waarin die tyd, plek, karakters en konflik in 'n paar sinne, of selfs net enkele woorde, bekend gestel word. 'n Vinnige aksietempo word gehandhaaf deur gebeure wat mekaar vinnig opvolg, terwyl geen karakter of gebeurtenis, sonder 'n spesifieke doel opgeneem word nie. Die einde, wat so saaklik soos die begin is, vat alle los drade saam in die oorwinning van die goeie oor die kwade.

Herhaling van verse en sekere handeling vorm boustene in die struktuur van die sprokie en verhoog die spanning en afwagting, terwyl dit die geheelbeeld behou. Die kind vind ook sekuriteit in die bekende. Die repetisie van verbale patrone bring geleidelik vertrouwdheid met die storie en laat die kind tuis voel binne die wêreld van die verhaal. Aansluitend hierby is daar ook sekerheid in die voorspelbaarheid wat dikwels met die getallesimboliek van sprokies gepaardgaan. Die derde seun, dogter, varkie en dies meer, sal altyd, desnieteenstaande 'n aanvanklike agterstand, seëvier. Verskeie teorieë is rondom hierdie getallespel opgebou, waaronder ook die van Bettelheim (1976a : 106), wat meen dat die kind maklik met die derde kind in die sprokie identifiseer, aangesien hy/sy binne die basiese familiestruktuur, naas die vader en moeder, self die derde plek inneem (Baker, 1981 :8; Georgiou, 1969 : 192; Huck, 1976 : 167; Iskemus, s.j.(a) : 2/3; Norton, 1983 : 221; Snyman, 1983 : 255).

2.5.4 Taal

Vanweë geslagtelange mondelinge oorvertellings het die taalgebruik in sprokies 'n eiesoortige karakter ontwikkel waarin handeling, karakters en atmosfeer deur min woorde gesuggereer word. Die taalgebruik is ook kleurvol en emosioneel, met talle byvoeglike naamwoorde (Iskemus, s.j.(a) : 2): "Daar was eendag 'n *oulike* klein meisietjie..." (*Rooikappie*, Grimm, 1984 : 72).

Dat sprokies by uitstek 'n mondelinge kommunikasievorm is, blyk ook uit die ritmies-herhalende en klankryke rympies wat in besonder die kind se taalontwikkeling steun:

Toe roep 'n dun stem uit die huis:

"Knibbel, knabbel knuisie,
wie knabbel aan my huisie?"

Die kinders antwoord:

"Die wind, die wind,
die hemelse kind." (*Hansie en Grietjie*, Grimm, 1984:48).

2.5.5 Karakterisering

Sprokieskarakters is nie deeglik ontwikkel nie en kan volgens Kern (1986 : 21) en Opie & Opie (1974 : 18) as eendimensionele stokfigure bestempel word. Daar word ook weinig fisiese beskrywings gegee en die karakters word met generiese of beskrywende name benoem: Jack (seun); Rooikappie; Sneeuwitjie; Klein Duimpie (Opie & Opie,

1974 : 18). Sprokies is meer by die gebeure as die karakters betrokke.

Die karakterisering in sprokies word by uitstek deur stereotipes oorheers. Karakters word tot simboliese tipes beperk deur een allesoorheersende eienskap: Die prins is nie net dapper nie, maar die dapperste van almal, die prinses die mooiste meisie in die wêreld en die stiefma nie net boos nie, maar die mees afskuwelike mens denkbaar (Lüthi in Hartman, 1969 : 10; Norton, 1983 : 202). Hierdie eienskappe word reeds vroeg in die verhaal openbaar, aangesien die konflik en latere afloop grootliks hierdeur beheer word (Huck, 1976 : 166; Kern, 1986 : 21).

Sulke karakterisering sorg vir uiterste kontraste waarbinne geen verwarring tussen die goeie en bose karakters moontlik is nie. Na Bettelheim (1976b : 80) se mening sluit so 'n polarisasie ten volle by die kind se verstandelike ontwikkeling aan. Anders as wat die geval sou wees by meer gekompliseerde lewensgetroue karakters, kan die kind nou maklik 'n onderskeid tref om met die goeie te identifiseer, terwyl die kwade verwerp word.

'n Verdere eienskap van sprokiesfigure is hulle geïsoleerde status. Die hoofkarakter het 'n spesiale bestemming en is dikwels die uitgeworpene (jongste seun, stiefdogter), of bo almal verheue (prinses). Hierbenewens is hulle, volgens Hartman(1969 : 10), ook nie gebonde aan tyd of ruimte nie, hulle word nie oud nie en 'n honderd-jaar is in 'n oogwink verby.

Volgens Steenberg (1979 : 89) het elke karakter in 'n sprokie die doel "om die onveilige kind deur sy krisis van negatiewe emosies, identiteitsprobleme en intense strewe ná onafhanklikheid te laat ontwikkel tot 'n ryp mens met selfvertroue en 'n positiewe lewensbenadering. As figure nie herlei word tot simbole wat in die onderbewuste van uiterste belang is nie, is die verhaal nie 'n sprokie nie."

2.5.6 Moraliteit

Nog 'n kenmerk van tradisionele sprokies is die primitiewe morele waardes (Iskemus, s.j.(a) : 3/4). Dikwels word die evaluering van die daad opgehef en dit wat vir die hoofkarakter goeie gevolge inhou, sondermeer as goed en dit wat hom/haar kan benadeel as sleg aanvaar: Jan steel die reus se besittings, maar die diefstal en die reus se dood word aanvaar in die lig van Jan en sy ma se verbeterde finansiële posisie.

Hierdie primitiwiteit vind na Favat(1977 : 32–35) se mening egter volkome aanklank by die jong kind se sterk egosentrisme en primitiewe denke. As ondergeskikte aanvaar die kind in sy vroeë morele ontwikkeling, alle verbodsbepalings van die volwassene as moreel absoluut. Die kind beskou dus alle oortredings in 'n objektiewe lig en sien optredes nie binne die konteks van innerlike motiewe nie. Die straf wat deur die persoon in beheer beveel word, word aanvaar, of dit regverdig en in verhouding tot die oortreding is, al dan nie.

Dié onvoorwaardelike aanvaarding van outoriteit en gebrek aan oorweging van motiewe vir optrede, het interessante ooreenkomste in sprokies: Dit maak nie werklik saak dat Raponsie se vader uit die heks se tuin gesteel het om sy sterwende vrou te red nie; die diefstal het die heks kwaad gemaak en die ouerpaar moes as straf hulle kind aan haar afstaan (Favat, 1977 : 34/35).

Hetherington (1976 : 152) is van mening dat die moraliteit in sprokies op 'n indirekte wyse na die kind oorgedra word. Alhoewel dit nie altyd met die werklike lewe ooreenstem nie, behoort die goeie die kwade in die kind se wêreld te oorwin. Talle sprokies hou ook kwaliteite soos eerlikheid, deursettingsvermoë en getrouheid aan die kind voor, sonder om dit bewustelik af te dwing. 'n Morele karakter word volgens Hetherington oor 'n lang tydperk opgebou, waarin daar begin moet word met "milk fit for babies, not with strong meat fit only for men."

2.6 Samevatting

Teen die agtergrond van die ontwikkeling en potensiële waarde van die fantasieverhaal, waarvan die sprokie by uitstek 'n voorbeeld is, is daar in hierdie hoofstuk aandag gegee aan die ontwikkeling en dokumentering van tradisionele sprokies en die unieke eienskappe van hierdie genre.

Uit die bespreking oor die kenmerke van tradisionele sprokies, het dit geblyk dat die ontwikkelingsvlak van die jong kind etlike raakpunte daarmee het. Dit is dus moontlik om tot die gevolgtrekking te kom dat sprokies wel 'n invloed op die kind kan uitoefen. Die feit dat beide die voor- en teenstaanders van sprokies as leesstof vir kinders, egter ook tot dieselfde slotsom kom, sorg vir 'n voortdurende argumentasie waarvan die kernvrae in die volgende hoofstuk aangeraak sal word, terwyl die daaropvolgende hoofstukke aan die bespreking van 'n tendens wat uit hierdie twispunt voortvloei, gewy sal word.

HOOFSTUK 3

DIE KIND EN DIE TRADISIONELE SPROKIE

3.1 Inleiding

Daar word vertel dat Einstein by herhaling op die vrae van 'n oorywerige moeder oor die boeke wat sy vir haar jong seuntjie moes lees om te verseker dat hy ook 'n suksesvolle wetenskaplike sou word, sprokies as die ideale leesstof aanbeveel het vanweë sy vertroue in die vermoë daarvan om die verbeelding, wat hy as 'n belangriker bate as kennis beskou het, te stimuleer (Degenaar, 1988e : 108; Yolen, 1981 : 63; Zipes, 1979 : 1).

Te oordeel aan die wêreldwye gewildheid van sprokies en sprokiesmotiewe, wil dit lyk asof meer mense Einstein se raad gevolg het. Van die boekrak tot die skoolbank is die sprokie 'n gunsteling en talle opvoerings met sprokiestemas word gereeld op die planke gebring. Die massamedia sal ook dié gewillige perd op, terwyl die advertensiewese 'n ryk bron van inspirasie daarin vind. Sprokies vind egter die grootste aanklank by kinders en dit is dan ook op hierdie leserspubliek wat die talle nuwe uitgawes van sprokieslektuur primêr gerig word.

Benaderings vanuit verskeie vakdissiplines verseker dat 'n legio redes vir hierdie gewildheid van sprokies onder kinders aangevoer word. Hiermee saam wemel die vakliteratuur ook van argumente om die potensiële waarde van sprokies vir die jong lesertjie uit te wys, terwyl die kritici op hulle beurt die negatiewe aspekte benadruk.

3.2 Redes vir die gewildheid van die sprokie

3.2.1 Inleiding

Navorsers bevestig kinders se belangstelling in sprokies, maar wys ook daarop dat hierdie belangstelling ooreenkom met die ouderdom wanneer die kind se ontwikkelingsvlak aansluiting by sprokies vind (Favat, 1977).

Die verskil in ouderdom wat deur navorsers op hierdie gebied, as ideaal vir die kennismaking met sprokies beskou word, kan volgens Favat (1977 : 2) aan die hand van klemverskille in benaderings tot ondersoek verklaar word. So beskou Becker (1947) en Cass (1967), vanuit hulle fokus op kognitiewe en emosionele

gereedheidsvlakke by die kind wat nog nie oor die vermoë beskik om self te lees nie en aan wie dus nog voorgelees moet word, vyf jaar as die begin-ouderdom vir belangstelling, terwyl Bettelheim (1976) dit op vier jaar en Ehlers (1971) dit so laag as drie jaar stel. Arbuthnot en Sutherland (1972), Hadas (1962), Frank (1941) en Larrick (1960), wat naas voorlesing ook selfstandige lees deur die kind in ag neem, verhoog die ouderdom egter na sewe, agt of nege jaar. Uit die bestudering van talle empiriese ondersoeke ten opsigte van die kind se leesbelangstelling, maak Favat(1977 : 4/5) 'n aantal algemene gevolgtrekkings:

- * Kinders tussen die ouderdomme van vyf en tien jaar toon 'n duidelike belangstelling in sprokies (Conradie, 1980 : 53; Lüthi, 1970 : 21; Zipes, 1982 : 311).
- * Hierdie belangstelling volg 'n kurwe van leesvoorkeure wat in die voorlees-stadium na vore tree, geleidelik styg om 'n hoogtepunt tussen ses en agt jaar te bereik en dan weer stelselmatig daal tot 'n punt van geen belangstelling teen die ouderdom van tien of elf. Daar mag weer teen agtien na twintig jaar 'n oplewing wees wat dikwels lewenslank voortduur (Zipes, 1983a : 177).
- * Saam met die afname in belangstelling in sprokies ontwikkel 'n belangstelling in realistiese verhale (Lüthi, 1970 : 21; Norton, 1983 : 222/223).

3.2.2 Sprokie-eienskappe en die kind

In *Child and tale* ondersoek Favat(1977 : 25–38) moontlike redes vir die kind se belangstelling in sprokies. Deur te konsentreer op die ouderdom van ses tot agt jaar, toon hy duidelike ooreenkomste aan tussen die vorm en inhoud van tradisionele sprokies en die eienskappe van die kind volgens die teorieë van Piaget.

In aansluiting by die bespreking van die eienskappe van sprokies in Hoofstuk 2, waaruit hierdie verwantskap reeds duidelik blyk, kan Favat se bevindinge as volg saamgevat word (vergelyk ook Norton, 1983 : 223/224; Zipes, 1983a : 177/178; Zipes, 1983b : 311/312). Kinders glo dat:

- * voorwerpe, aksies en gedagtes 'n magiese invloed op gebeure in hulle lewens mag hê (Die prins soen die slapende prinses om haar wakker te maak)
- * verskeie lewelose voorwerpe lewe en dat diere menslike eienskappe het .

- * 'straf vir verkeerde daade en beloning vir goeie daade reg is. Sprokies bevat vergeldende geregtigheid en boetedoende straf (Die goeie ganswagttertjie word beloon deur met die prins te trou terwyl haar agterbakse diensmeisie wreed gestraf word).

Die verhouding tussen die held en die sprokieswêreld is soortgelyk aan die van kinders en hulle leefwêreld: hulle is sterk egosentrië en die middelpunt van die heelal (Die hele kasteel slaap as Doringrosie slaap).

Afgesien van hierdie ooreenkomste hou die kind ook van die vinnige aksie in die sprokie, van die klankryke en ritmiese taal, die ongebondenheid ten opsigte van tyd en ruimte, die maklik identifiseerbare goeie en slegte karakters en die gelukkige einde (Ehlers, 1971 : 16–22; Tucker, 1976 : 179–182).

Hierdie noue skakeling tussen kind en sprokie word telkens in die literatuur met die werking van 'n magiese spieël vergelyk. "Moreover, the fairy tale is a magic mirror in which the child sees reflected his own thoughts, fears, inhibitions, hopes and expectations" (Mreschar, 1980 : 479). Volgens Storr (1969 : 94) is dit juis hierdie weerkaatsing van die kinderpsige wat die emosionele effek van sprokies op die kind verseker: "There has to be a lock within us which the key of the book can fit, and if it does not fit, the book is meaningless to us."

3.2.3 Die sprokie en die primitiewe menslike denke

Paul Hazard (in Nodelman, 1977 : 107) het die stelling gemaak dat die leser van sprokies kontak maak met die oorgeslagte van die mensdom waaruit dit ontstaan het. As dit wel so is, word die relevansie van Piaget se teorieë opnuut bevestig. In sy werk *The mental development of the child* wys Piaget op die moontlike ooreenkoms tussen die denke van die kind en die van die primitiewe mens (vergelyk ook Ehlers, 1971; Iskemus, s.j.(e) : 21). Hierdie moontlikheid dat die wêreld van die sprokie 'n akkurate weergawe van die kind se leefwêreld mag wees, word ook deur Nodelman (1977 : 107), Salway (1976 : 147/148) en Snyman (1983 : 253) bevestig en vorm die basis waarop verskeie teorieë ter verduideliking van die kind se belangstelling in sprokies gebou is.

Die antropologiese verduideliking steun sterk op die kind se primitiewe interpretasie van die wêreld, terwyl die sielkundige benadering van Jung en Freud weer onderskeidelik die kollektiewe onderbewussyn van alle mense en kinderlike seksualiteit as vertrekpunte neem. Met die standpunt dat hierdie teorieë nie die verskynsel na

wense verklaar nie, bied Favat (1977 : 39–57) 'n verdere alternatief wat die kind se ontwikkeling van sterk egosentrisme na 'n breë sosialisering betrek.

3.2.4 Die regressieteorie

Volgens Favat soek kinders in sprokies na die wêreld soos dit behoort te wees en soos hulle dit geken het midde die ontnugtering deur die realiteite waarmee hulle toenemend in die werklike lewe gekonfronteer word. Sulke krisispunte, waartydens kinders aangespreek word om hulle wêreldbeeld aan te pas, word dikwels deur die verskynsel van regressie gekenmerk. Dit behels dat daar met die maak van mocilike aanpassings ten opsigte van denke of gedrag, 'n geneigdheid is om terug te val op 'n vroeëre vlak van ontwikkeling. In die sprokie vind die kind opnuut sekuriteit in 'n ideale en bekende leefwêreld wat meer aanvaarbaar as die werklikheid is. Hierdie proses van regressie word egter stelselmatig gestuit deurdat kinders toenemend vertrouwd raak met hulle nuwe wêreld en later so tuis voel dat die begeerte om na die ou wêreld terug te keer, verdwyn. Op hierdie punt word sprokies dan ook dikwels as onwerklik verwerp en word daar na meer realistiese werke beweeg wat nuwe behoeftes by die kind bevredig.

3.2.5 Die veelvlakkigheid van die sprokie

Die verskillende behoeftes wat gedurende verskillende stadia van ontwikkeling by die kind onderskei kan word, tydens die ouderdom waarop daar 'n belangstelling in sprokies getoon word, vind aansluiting by die vele betekenisvlakke waaruit sprokies opgebou is.

Garner (in Lynn, 1983 : 4) vergelyk hierdie vlakke van betekenis in ernstige fantasie met die samestelling van 'n ui:

"... in order to connect, the book must be written for all levels of experience. This means that any given piece of text must work at simple plot level ... and it must also work for me, and for every stage between... An onion can be peeled down through its layers, but it is always, at every layer, an onion, whole in itself ..."

Dit is juis hierdie veelvlakkigheid in sprokies wat dit volgens Bettelheim (1976a : 12) vir die kind moontlik maak om aansluiting daarby te vind:

"As with all great art, the fairy tale's deepest meaning will be different for each person, and different for the same person at various moments in his

life. The child will extract different meaning from the same fairy tale, depending on his interest and needs of the moment. When given the chance, he will return to the same tale when he is ready to enlarge on old meanings, or replace them with new ones."

Hierdie interpretasievryheid stel egter ook die sprokie oop vir betekenisverklarings vanuit verskeie perspektiewe en vakdissiplines waaronder geeneen as "die korrekte" uitgewys kan word nie (Markman, 1983 : 36). Hooker (1983 : 167) verklaar selfs "any meaning is fit that fits" en Lüthi (1984 : 158) som die situasie as volg op: "The effects that the same fairytale can produce in different individuals at different times and in different classes are as various as the opinions of those who pronounce judgment on the fairytale."

3.2.6 Die verskillende interpretasie—perspektiewe van die sprokie

Met sulke uiteenlopende invalshoeke soos eksistensialisme, teologie, sielkunde, antropologie, opvoedkunde, sosiologie, filosofie, letterkunde, ekologie, politiek en geskiedenis, blyk die kompleksiteit van die interpretasie van sprokies duidelik. Die gereelde toevoeging van nuwe perspektiewe sorg ook daarvoor dat die legkaart nog lank nie voltooi is nie.

Dit is dan ook een van hierdie nuwere toevoegings, naamlik feminisme, wat in die hoofstukke wat volg 'n sentrale besprekingspunt sal vorm. Die verweefdheid van die verskillende interpretasies verseker egter dat andere ook in dié bespreking na vore sal kom. Onder hierdie perspektiewe tel dié van Bettelheim met sy sterk psigo—analitiese aanslag en Zipes met sy sosio—politiese standpunt wat op die instrumentalisering van die sprokie in diens van "might makes right", berus.

Alhoewel 'n bespreking van al die verskillende benaderings buite die bestek van hierdie studie val, is dit insiggewend om daarop te let dat daar punte van ooreenkoms is in die potensiële waarde en/of gevare wat uitgelig word. Dit is dan ook moontlik om hieruit 'n prentjie saam te stel van die algemeen heersende houding teenoor sprokieslektuur.

3.3 Die waarde van die sprokie vir die kind

3.3.1 Inleiding

Kampvegters vir sprokieslektuur wat mense soos Schiller, Einstein, Chukovsky, Coleridge, Wordsworth en Dickens, onder hulle geledere kan tel (Bator, 1983 : 166; Iskernus, s.j.(a) : 18; Reinstein, 1983 : 45; Yolen, 1981 : 27, 63), het midde die groot hoeveelheid navorsing wat reeds oor sprokies gedoen is (Opie & Opie, 1974 : 5) 'n sterk argumentebasis opgebou wat steeds aangevul word. So bevind Wahn, Hesse en Schaefer (in Mreschar, 1980 : 479) in 'n studie van sewe-en-sestig kinders, wat in die mediese tydskrif *Der Kinderartz* (3/80) gepubliseer is: "Children who are told fairy tales are more intelligent, calmer, mentally more balanced, and more open-minded than those who are not. Moreover, 'fairy tale children' have better memories."

Na die bestudering van die groot verskeidenheid benaderings tot sprokieslektuur, word dit duidelik dat daar 'n aantal kernargumente is wat by herhaling voorkom. Enkele van hierdie standpunte word vervolgens genoem.

3.3.2 Die veruiterliking van innerlike konflik

In aansluiting by die verskillende betekenisvlakke van sprokies, wys verskeie kenners op die tweeledige wyse waarop dit kinders aanspreek om as't ware 'n brug tussen die realiteitsbelewinge en innerlike gevoelens te vorm (Bettelheim, 1976a : 66). Volgens Yolen (1978 : 702) is dit asof die kind die verhaal twee maal hoor, een keer met die oor en een keer met die hart.

Afgesien van 'n goeie storie bied die sprokie ook aan kinders die geleentheid om hulle innerlik verwarde emosies te struktureer. Deur die veruiterliking en projektering van hulle probleme en vrese in die vorm van sprokieskarakters (goeie moeder; slegte stiefma...) en -gebeure, waarmee hulle identifiseer, word hulle gehelp om konfliktsituasies te verwerk (Baker, 1981 : 5,11; Bettelheim, 1976a : 5; Hartman, 1969 : 12-14; Storr, 1986 : 69). Gardner (1978 : 17) som dit as volg op: "The fairy tale allows the child to externalize his problems — to regard them from a distance — so that he has some opportunity to understand them and to gain control over them."

Volgens Storr (1986 : 64) en Bettelheim (1985 : 11; 1976a : 8) word kinders deur die lees van sprokies tot die besef gebring dat hulle nie alleen staan wanneer dit by die

ervaring van vrese (monsters) kom nie. Op 'n vereenvoudigde wyse word dit ook by die kind tuisgebring dat selfs die kleinste en swakste struikelblokke kan oorwin.

"This is exactly the message that fairy tales get across to the child in manifold form: that a struggle against severe difficulties in life is unavoidable, is an intrinsic part of human existence — but if one does not shy away, but steadfastly meet unexpected and often unjust hardships, one masters all obstacles and at the end emerges victorious" (Bettelheim, 1976a : 8).

Sprokies voorsien boonop ook die kinders van riglyne en navolgenswaardige voorbeelde van presies hoe om hierdie struikelblokke die hoof te bied.

3.3.3 Die ontwikkeling van verbeelding

In die lewensverrykende proses, stimuleer sprokies ook die kind se verbeelding. Degenaar (1980a : 71) wat die verbeelding as die samebindende faktor van gevoel, intellek en wil beskou, kom tot die slotsom dat die sprokie die menslike gees in al sy aspekte aanspreek. So word daar 'n bydrae tot selfontdekking en karakterbou gemaak.

3.3.4 Morele ontwikkeling

Die morele karakter van die kind word ook deur sprokies gebou, deurdat dit volgens Conradie (1980 : 53–55), nie net 'n wêreldsiening soortgelyk aan die van die kind bevat nie, maar ook baie van die natuurkennis, morele lesse en die praktiese wysheid van voorgeslagte. Die tradisionele sprokie is gebaseer op antieke wysede.

In die morele ontwikkeling betree die kind gedurende die 'sprokiestadium' (tussen vyf en tien jaar), na Conradie se mening die fase waarin die gevoelsbewussyn tot stand kom. Hierdie ontwikkelende bewussyn vereis volgens Harwood 'n spel van emosies soos simpatie en antipatie, vreugde en verdriet, moed en vrees en Conradie sien 'n besondere rol vir die sprokie in hierdie proses: Kinders in dié fase smag na die uitbeelding van "die heroïese stryd tussen die Goeie en Bose" waarvan hulle deel voel. In hulle gevoelsmatige belewing word die Goeie as mooi en die Bose as lelik ervaar en is hulle geneig om sterk van een pool na die ander oor te swaai." Alles word in terme van uiterstes ervaar en uitgedruk ... 'n Sterk karakter word gevorm deur die ervaring van beide geluk en droefheid, genot en pyn" (Conradie, 1980 : 54).

3.3.5 Basiese menslike behoeftes

Alles in ag genome is dit dus duidelik uit die voorafgaande bespreking dat die rede vir die gewildheid en potensiële waarde van die sprokie daarin geleë is dat dit aan sekere basiese menslike behoeftes voldoen. Hierdie behoeftes word volgens Tolkien (1964 : 50–61) saamgevat in die drie hoof funksies van die sprokie naamlik: "recovery, escape, consolation." Anders gestel: 'n nuwe perspektief op die reeds bekende, tydelike wegbeweging van onaangename realiteite en vertroosting en hoop in die gelukkige einde. Dit is dan ook die vreugde waarmee die sprokie se slot die mens vervul en die nuwe insig en ywer wat dit verskaf om die dagtaak opnuut aan te pak, waarin die kenmerk van 'n ware sprokie vir Tolkien (1964 : 60/61) geleë is:

"It is the mark of a good fairy-story ... [that] it can give to child or man that hears it, when the 'turn' comes, a catch of the breath, a beat and lifting of the heart ... This 'joy' ... I have selected as the mark of the true fairy-story ..."

Alle kommentaar oor sprokies is egter nie so gunstig soos die voorafgaande nie. Saam met veranderende insigte ten opsigte van opvoeding, sosialisering en politiek word die eeue-oue stryd tussen die voor- en teenstanders van sprokies ook in die twintigste eeu herhaal (Carpenter & Prichard, 1984 : 179; Zipes, 1985 : 257). Hierdie veranderinge sorg daarvoor dat die argumente-arsenaal waaruit kritici hulle aanslag teen sprokies loods, voortdurend aangevul word.

3.4 Kritiek teen die sprokie as geskikte leesstof vir die kind

3.4.1 Inleiding

"Every few decades, with a regularity that suggests a natural cycle, the fairy tale haters arrive. Under die banner of reason, they blast away with their howitzers at the little singing bird of faerie."

So verklaar Yolen in haar werk *Touch Magic* (1981 : 49). Die aanslae waarna sy verwys het gesorg dat besware soos die volgende by herhaling geopper is: "die kind word te lank kind gehou", "te verbeeldingryk"; "uit pas met die werklikheid", "probeer van die werklikheid ontvlug", "geen opvoedkundige waarde nie", "gebrek aan etiek en moraliteit" (Erasmus, 1976 : 86–92; Segel, 1983 : 30).

Onder die mees uitgesproke kritici was Mevrouw Sarah Trimmer, 'n negentiende eeuse skryfster, wat haar vir die opvoeding van die algemene Engelse bevolking beywer het.

Sy het onder andere bekendheid verwerf met *The guardian of education* (1802–1806) waarin sy "in order to protect the young and innocent from dangerous literature", die eerste gereelde resensies van kinderboeke gepubliseer het (Haviland, 1973 : 4). In 1803 waarsku sy (in Yolen, 1977b : 8) teen "the danger as well as the impropriety of putting such (fairy tale) books ... in the hands of little children, whose minds are susceptible of every impression; and from the liveliness of their imaginations are apt to convert into realities whatever forcibly strikes their fancy."

Nieteenstaande die talle besware het die sprokie egter van krag tot krag gegaan en met behulp van die teenargumente van verskeie voorstanders, is die weerstand vandag in hoofsaak tot drie punte van kritiek beperk (Kern, 1986 : 21; Segel, 1983 : 30):

- * die oordrewe gebruik van geweld en wreedheid,
- * die ongepastheid van die fantasiewêreld vir die kind van die tegnologiese twintigste eeu en
- * die seksuele stereotipering in sprokies.

Met die oog op die volledige bespreking van die feminisme se kritiek teen en invloed op tradisionele sprokies in Hoofstuk 6, word daar hier by die blote noem van laasgenoemde punt van kritiek volstaan. Betreffende die eerste twee punte, regverdig die aandag wat dit reeds in die literatuur ontvang het (Erasmus, 1976; Bettelheim, 1976a, en andere) en die feit dat dit slegs as agtergrond vir hierdie studie dien, net die maak van die volgende enkele opmerkings.

3.4.2 Kritiek teen geweld in sprokies

'n Vloedgolf van kritiek teen die geweld in sprokies het veral na die Tweede Wêreldoorlog gekom met die soeke na moontlike redes vir die onmenslikhede van die oorlog (Erasmus, 1976 : 90). Daar is gewys op die nadelige effek wat die sprokie op die jong kind se ontvanklike gemoed mag hê en dit is ook beskou as stimulus vir negatiewe gedrag, met ander woorde mense mag moontlik die wreedhede daarin naboots.

Teenargumente is volop. Daar is diegene wat daarop wys dat dit paradoksaal sou wees om kinders teen die geweld in sprokies te beskerm, terwyl hulle daagliks in die samelewing daarmee gekonfronteer word (Erasmus, 1976 : 93).

Wilhelm Grimm (in Burke, 1986 : 113) sluit by latere argumente aan as hy ouers aanraai om sprokies volgens hulle kinders se aard en ontwikkeling te kies, maar dat

hulle nie moet poog om wreedheid en geweld totaal te verban nie, aangesien dit van nature by die kind aansluiting vind: "There may be some who dare not put their pot plants in the rain, for fear they might suffer as they are delicate ...[but] ... surely they would not demand that rain and dew should cease altogether. Everything that is natural is wholesome."

Bettelheim (1976a : 120/121) en Snyman (1983 : 258/259) tel onder diegene wat daarop wys dat die vreesaanjaende elemente dikwels sterk aanklank by normale kinders vind, omrede dit hulle psige weerspieël. Dit objektiveer bloot die monsters (vrees, haat, woede, jaloesie) wat reeds in die kinders teenwoordig is en help om dit te oorwin. "If our fear of being devoured takes the tangible form of a witch, it can be gotten rid of by burning her in the oven" (Bettelheim, 1976a : 120).

Dit is volgens Chang (1977 : 212/213) en Egoff, Stubbs & Ashley (1969 : 216/217) slegs die emosioneel versteurde kind wat, weens die onvermoë om uiterlike en innerlike realiteite te skei, tot die uitlewing van gewelddadige fantasieë sal oorgaan. Saam met Storr (1969 : 95) glo hulle "that no book ever pulled the trigger of any gun but that upon which a finger was already quivering."

Maurice Sendak (in Chang, 1977 : 213) is van mening dat "children enjoy a little anxiety and heart failure as long as they know all will end all right." In die sprokie oorwin die goeie altyd die kwade en sluit sò ook by die morele kode aan waarvolgens die klein kind lewe (Snyman, 1983 : 259).

Dit is verder ook belangrik om in gedagte te hou dat sprokies van min woorde gebruik maak en deur suggestie baie aan die hoorder se eie verbeelding oorlaat. Die wreedheid en straf word nie in sprokies in sadistiese detail beskryf nie (Lüthi, 1984 : 153). So word daar oor die wrede heks se straf in *Hansie en Grietjie* (in Snyman, 1983 : 259) net die volgende gesê: "Oe! daar begin sy te skreeu, verskriklik; maar Grietjie het weggehardloop, en die goddelose heks moes ellendig verbrand." Volgens Snyman (1983 : 259) word dit dus aan die kind self oorgelaat om die besonderhede in te vul na gelang van ontwikkelingsvlak en persoonlikheid.

Bettelheim (1985 : 13) doen 'n beroep op die volwassene om deur die oë van 'n kind na sprokies te kyk en nie vanuit 'n verwysingsraamwerk wat dikwels voeling met dié van die kind verloor het nie. Hy haal dan ook in dié verband die gediggie *Bedtime story* deur Stewart Conn aan:

"I don't like that one, Hanzel
 And Gretel, I told them so, little
 Children enticed by a wicked witch
 Into her marzipan cottage – such
 Goings-on – too fearsome
 For words, just before bedtime
 Too: keeps them up half the nights.

They recognise her plight,
 Interpret it differently:
 Grandma would be upset, you see
 They confide later, out of tact,
 It's the old woman who is cooked!"

3.4.3 Kritiek teen die fantasiewêreld van sprokies

Die relevansie, al dan nie, van fantasie in die moderne kind se lewe, is reeds in Hoofstuk 2(2.3) bespreek.

Ter aansluiting hierby word die noodsaaklikheid van fantasiebelewenis deur die hoor van sprokies opnuut deur die Russiese digter, kritikus en vertaler, Kornei Chukovsky (1973 : 214) bevestig. Uit die bestudering van gevallestudies kom hy tot die slotsom dat kinders van wie sprokies doelbewus weerhou word, eenvoudig daarvoor kompenseer deur eie "do-it-yourself" sprokies te skep ten einde realiteitservarings wat bo hulle begripsvermoë is, te verwerk.

Die noodsaaklike kombinasie van rasonele denke en kreatiewe fantasie vir die vooruitgang van wetenskaplike kennis, word ook treffend saamgevat deur die Britse fisikus, John Tindale (in Chukovsky, 1973 :215) wanneer hy skryf:

"Without the participation of fantasy, all our knowledge about nature would have been limited merely to the classification of obvious facts. The relation between cause and effect and their interaction would have been unnoticed, thus stemming the progress of science itself, because it is the main function of science to establish the link between the different manifestations of nature, since creative fantasy is the ability to perceive more and more such links."

Dat die kritiek wat teen tradisionele sprokies ingebring word wel 'n impak op hierdie

genre maak, blyk onteenseglik uit die talle eietydse weergawes op die rakke waarin dié elemente wat gekritiseer word, toenemend uitgeskakel word in die strewe daarna om eietydse tendense te akkommodeer.

3.5 Samevatting

Chukovsky (1973 : 216) het die waarde van sprokies vir die pre-puberteitskind as volg opgesom:

"It [fairy tale] has helped the child orient himself to the surrounding world, has enriched his spiritual life, has made him regard himself as a fearless participant in imaginary struggles for justice, goodness, and freedom ... up to the age of seven or eight, the fairy tale is for every normal child the most wholesome food — not just a tidbit but his nourishing daily bread, and no one has the right to deprive him of this health-giving, irreplaceable food."

Kritici van die sprokie vind egter nie aansluiting by so 'n uitspraak nie. Uit die wrywing tussen hierdie twee opponerende kampe, kom daar 'n interessante nuwe studieveld na vore, naamlik die eietydse weergawes van tradisionele sprokies.

HOOFSTUK 4

DIE EIETJDSE WEERGAWE VAN TRADISIONELE SPROKIES

4.1 Inleiding

In die vorige hoofstuk is aangedui dat tradisionele sprokies om verskeie redes baie gewild is onder kinders. 'n Interessante verskynsel is dat tradisionele sprokies in 'n toenemende mate herskep word om dit steeds interessant en aktueel te hou vir die twintigste eeuse leser, of om 'n besondere standpunt van die skrywer oor te dra. Na hierdie verskynsel word verwys as eietydse weergawes (Hoofstuk 1(1.7.6)). Soms is die wysigings gering, soms skokkend anders.

Volgens Egoff (1981 : 201) neem die oorvertellings wat op die kind gerig word, hoofsaaklik drie vorms aan: die ryklik geïllustreerde sprokiesversameling, die geïllustreerde enkel sprokie en die werk wat met 'n sekere sosiologiese standpunt in gedagte vertel word. Met inagneming van die groot hoeveelheid beskikbare voorbeelde in elk van bogenoemde kategorieë, word hierdie bespreking in hoofsaak tot die laasgenoemde twee tipes beperk. Die soeklig word veral op die enkel sprokie geplaas, waar outeurs en illustreerders na Harms & Lettow (1983 : 56) se mening, 'n uitlaatklep gevind het vir hulle persoonlike interpretasies en kreatiewe talente.

4.2 Die indeling van eietydse weergawes

4.2.1 Inleiding

Werke wat as eietydse weergawes van tradisionele sprokies gereken kan word, wissel van verhale waarin geringe aanpassings gemaak is tot dié met radikale veranderinge waarin slegs die basiese elemente van die oorspronklike sprokie nog herkenbaar is. Die aard van die eietydse weergawes en die tegnieke wat gebruik word om dit te bewerkstellig, getuig van die allergrootste vindingrykheid en oorspronklikheid aan die kant van die verwerkers en illustreerders.

Harms en Lettow (1983 : 56, 60) stel voor dat daar, benewens die gewone oorwegings van literêre en kunskwaliteit, spesifieke kriteria gestel moet word vir die beoordeling van hierdie weergawes. Hulle stel die volgende voor:

*Onveranderde oorvertellings van tradisionele tekste

- Die storie moet duidelik en akkuraat vertel word.
- Die vertelling moet die storieverteller se taalvaardigheid weerspieël.
- Die oorspronklike bron van die verhaal moet binne die uitgawe erkenning ontvang, veral as die oorspronklike minder bekend is.

*Verwerkings van tradisionele tekste

- Die storie moet geloofwaardig en logies wees.
- Gekose elemente vir uitbreiding moet aanklank by kinders vind.
- Die tema van die oorspronklike storie moet nie baie gewysig word nie.
- Die tema moet nie op 'n didaktiewe wyse oorgedra word nie.
- Die verband tussen die aangepaste- en oorspronklike teks moet duidelik wees. Die leser hoef nie die oorspronklike verhaal te ken om die aanpassing te begryp nie.
- Die tydsaspek in die verhaal moet verstaanbaar vir kinders wees.

*Illustrasie

- Die illustrasies moet meriete as kunswerke toon.
- Die illustrasies moet die betekenis van die teks ondersteun deur die boodskap en die atmosfeer daarvan te weerspieël.
- As teks ontbreek, moet die illustrasies die verhaal en boodskap suksesvol kan oordra.
- Besonderhede in die illustrasies moet histories korrek wees.

Die omvang en verskeidenheid van werke wat as eietydse weergawes van tradisionele sprokies gereken kan word, maak dit onmoontlik om meer as enkele verteenwoordigende voorbeelde hier te bespreek. Vir die doel van hierdie bespreking is daar op 'n werksindeling besluit wat 'n aanduiding van identifiseerbare afdelings binne die groter geheel sal gee. Hierdie indeling bestaan egter nie uit waterdigte kompartemente nie en verskeie titels sou, afhangende van die uitgangspunt waarmee daarna gekyk word, binne meer as een afdeling kon tuishoort. Nieteenstaande die hoofklem wat op die tekstuele inhoud van die werke gelê word, speel die illustrasies, wat onlosmaaklik hieraan verbonde is, ook 'n belangrike rol by die plasing en bespreking van die voorbeelde.

4.2.2 Boeke met geringe veranderinge

Onder boeke met geringe veranderinge word weergawes verstaan waarin die wysigings van die oorspronklike verhaal, in vergelyke met ander eietydse weergawes, minimaal van aard is en die tradisionele storie grootliks behoue bly.

Caroline Bucknall se *The three little pigs* is 'n voorbeeld van so 'n boekie wat jong lesertjies aantreklik sal vind. Alhoewel dit geensins in 'n didaktiese sedeles ontaard nie, word die boodskap van 'plig voor plesier' en dat harde werk beloon word, indirek dog treffend oorgedra. Anders as by die meer radikale aanslag van Roald Dahl, wat dié sprokie ook in versvorm in *Revolting rhymes* hanteer, word al drie die varkies se lewens gespaar en die wolf op die tradisionele pot–met–kookwater–metode uitgeskakel en selfs later begrawe. Hierdie neiging om die geweld tot die minimum te beperk, word ook in talle ander eietydse weergawes aangetref en kan gesien word as 'n reaksie op die kritiek teen geweld in sprokies. Die rymende kwatryne en koeplette word op elke bladsy deur kleurvolle illustrasies aangevul.

Net soos in bogenoemde boekie, word geweld ook verminder in Tony Ross se *Little Red Riding Hood* wanneer die wolf nie deur Rooikappie se vader gedood word nie, maar bloot met 'n byl katswink geslaan, aan sy voete opgetel en op–en–af geskud word totdat Rooikappie en haar ouma ongedeerd by sy bek uittuimel. Toe hy wakker word, word hy deur die bosbewoners verjaag om iewers 'n bestaan as groenteboer te probeer maak. So word die kwade, alhoewel op 'n minder gewelddadige wyse as in die vroeëre weergawe, steeds oorwin. Afgesien van die tekstuele aanpassings en die ontspanne geselstrant waarmee die verhaaltjie vertel word, word die eietydse aard daarvan ook in die illustrasies weerspieël. Moderne geriewe soos 'n termofles, 'n elektriese strykyster, Rooikappie se oulike meisiefiets, 'n televisie en flitslig kom in die illustrasies voor.

4.2.3 Boeke met groot veranderinge

Eietydse weergawes waarin die aanpassings van die tradisionele sprokie aansienlik groter as in die vorige kategorie is, maar nog steeds 'n duidelike herkenning van die oorspronklike moontlik maak, word in hierdie afdeling opgeneem.

Hierdie groot veranderinge word bewerkstellig deur die gebruik van oorspronklike tegnieke. Die meeste van hierdie boekies bied aan die leser die geleentheid om daadwerklik by die verhaal betrokke te raak deur deelname aan die verskeie aktiwiteite wat in die verloop daarvan voorkom. Voorbeelde van tegnieke wat gebruik word, is die volgende.

4.2.3.1 Opwipboeke

Hieronder word verstaan dat 'n deel van 'n bladsy opgelig kan word om 'n antwoord of 'n verrassingselement bloot te stel.

Die onhandige vingertjies van jong lesertjies behoort geen probleme te ondervind met die *Fairy tale peek-a-book* se groterige flappe waaragter die naam van 'n bekende sprokie, wat met behulp van 'n visuele en geskrewe leidraad geraai moet word, weggesteek is nie.

Sleeping Beauty – lift the pictures/find the words bied benewens prente wat opwip om byvoorbeeld 'n kasteel in verskillende vlakke uit te beeld, ook die geleentheid om die storie deur prentjies wat sekere woorde van die teks verberg, te volg.

4.2.3.2 Kies jou eie avontuur

In hierdie boeke word die leser as sentrale karakter betrek, wat self die verloop van die verhaal kan bepaal deur die maak van sekere keuses. Hierdie boeke bevat gewoonlik instruksies oor hoe dit gelees moet word om die maksimum leesgenot daaruit te kry.

Die tipiese Walt Disney aanslag verseker dat *Snow White in the enchanted forest* maklik gevolg kan word, terwyl *The story of Riding Hood* uit "The magic road"-reeks, nieeenstaande die hulp van kleurcodes, heelwat meer konsentrasie verg. Laasgenoemde behoort sterk aansluiting by die kinders van die rekenaarera te vind vanweë die sterk ooreenkoms wat dit met die gewilde avontuur rekenarspeletjies toon.

4.2.3.3 Leer is pret

In eietydse weergawes van hierdie aard word ingewikkelde beginsels wat die gevorderde tegnologie ten grondslag lê, teen 'n bekende agtergrond en op 'n eenvoudige wyse aan kinders verduidelik.

In die vermaaklike prenteboek, *Socrates and the three little pigs*, word spel en leer op 'n vindingryke wyse gekombineer wanneer die wiskundige beginsels van kombinasie-analise, wat op verskeie wyses in die rekenaarwêreld ingespan word, in 'n bekende sprokieswêreld ingebring word.

Socrates, die wolf, se probleem is om te besluit in watter van vyf huise hy die

waarskynlikste een of meer van die drie varkies sal aantref. Sy honger en knorrige vrou, Xanthippe, het net soos hulle wiskundige vriend, Pythagoras die padda, haar eie idees om hierdie probleem op te los. In die ondersoek van alle moontlikhede stel woorde, diagramme en prente die leser in staat om die basiese beginsels van gevorderde wiskundige idees saam met die karakters te volg.

Soos daar tereg in die nota aan ouers en ouer lesers agter in die boek verklaar word, hou hierdie boek, wat ook net vir die storie en illustrasies geniet kan word, baie meer in as wat dit met die eerste oogopslag blyk. Saam vorm die bekroonde illustreerder Mitsumasa Anno en die wiskundige Tuyosi Mori, 'n gedugte span wat bewys dat leer ook pret kan wees.

4.2.3.4 Storiwerkboeke

Hierdie boeke wend die tradisionele sprokies aan om op opvoedkundige wyse die kind se aandag deur speletjies, raaisels en ander aktiwiteite besig te hou.

So bied *The three little pigs* uit die reeks "Story puzzle books", die geleentheid aan die kind om soortgelyke items af te paar, misplaasde items uit te wys, eenvoudige berekenings te maak, kleure en vorms te onderskei, letters te rangskik om woorde te vorm en doolhofpaadjies na 'n bestemming te volg. Soortgelyke aktiwiteite word ook in die "Story-trial"-reeks se *Snow White and the seven dwarfs*, aangetref.

Die Rooikappie storiwerkboek/ The Red Riding Hood story workbook vorm deel van die reeks "Clever"-storiwerkboeke wat primêr daarop ingestel is om spelenderwys die kleuter vir die skool voor te berei. Die doelstellings van die reeks word in die inleiding as volg omskryf: "Enersyds word perseptuele en meer formele oefeninge sò ingevleg dat 'n voorskoolse kleuter skoolryp gemaak word en speel-speel gedissiplineer word vir formele onderrig. Die oefeninge vul andersyds die skoolsillabusse aan sodat die outjie wat reeds skool toe gaan die skoolwerk makliker onder die knie sal kry." Aspekte wat in albei amptelike landstale in *Die Rooikappie storiwerkboek* behandel word, sluit die volgende in: motoriese vaardighede, sortering, voorgrond-agtergrond, liggaamsbeeld, elementêre wiskunde, letterherkenning, volgorde-ordening en elementêre lees.

4.2.3.5 Plak- en inkleurboeke

Hierdie boekies steun hoofsaaklik op die aktiwiteite van plak en/of inkleur om die kind se belangstelling te behou.

Die uitdruk van reeds gesnyde plakkers, die plak daarvan op die regte plekke en die inkleur van die oorblywende prente vorm die hoofaktiwiteit in *Sleeping Beauty* ("Sticker fun – Walt Disney"), waarin die teks tot die absolute minimum beperk is. Die "Mosaic–stick a story" uitgawe van *Sleeping Beauty* bied 'n groter uitdaging in die selfklewende gekleurde plakkertjies waarmee die illustrasies voltooi moet word. Die nommers in die prente moet met dié langs die plakkers vergelyk word om te verseker dat die regte kleure en vorms gebruik word.

4.2.3.6 Briewe

In hierdie afdeling word die genotvolle afwagting by die ontvangs van 'n brief van 'n bekende op interessante wyse met die sprokieswêreld verbind.

The jolly postman or other people's letters deur Janet & Allan Ahlberg, bied 'n prettige possak vol regte briewe aan en van welbekende sprokieskarakters. Hierdie boekie sal veral geniet word deur ouer lesers wat reeds vertrou is met die mees gewilde tradisionele sprokies. So is daar in die koevert gerig aan die drie bere 'n notatjie van Gouelokkies waarin sy verskoning vra vir haar swak gedrag, die reus ontvang 'n poskaart van Jack wat saam met sy moeder vakansie hou, die wolf 'n ernstige aanmaning van Rooikappie se prokureurs om haar ouma se huisie te ontruim en Aspoesterjie 'n eksemplaar van 'n boekie wat ter viering van haar onlangse huwelik uitgegee gaan word.

4.2.3.7 Toneelopvoerings

Sprokies bied die ideale materiaal om te dien as vertrekpunt vir die skryf van eenvoudige toneelstukkie vir kinders.

Die moontlikheid om 'n sprokie as vereenvoudigde toneelstuk op te voer, word in *Hansel and Gretel : a play in one act* deur Alain Presencer ondersoek. Die maklike woorde en basiese instruksies wat aan die drie karakters in die rolverdeling gegee word, laat genoeg ruimte vir die kind se eie inisiatief, terwyl die maskers wat vir Hansie, Grietjie en die heks voorsien word, die inlewing in die rolle verder aanmoedig.

4.2.3.8 Illustrasies

Desnieteenstaande argumente teen die illustrering van sprokies, waarna in Hoofstuk

6(6.3.3.4) terugkeer sal word, is en bly dit 'n belangrike komponent van eietydse weergawes. Soos in ander kinderboeke vervul illustrasies ook hier die belangrike funksie om as selfstandige medium inligting onafhanklik te kommunikeer of die teks aan te vul. Weens praktiese redes word die voorbeelde hier net tot drie werke, met uiteenlopende illustrasiestyle, beperk.

Errol Le Cain se illustrasie van *Thorn Rose* (Bylae 1 – Voorbeeld 1) skep die idee van 'n sprokiesdroomwêreld met presiese fyn detail wat soms in so 'n mate aangebring word dat dit die oog verwar en met tye-neig om die teks te oorheers. Die uitleg bestaan afwisselend uit volblad illustrasies en bladsye met prentjiesomraamde teks. Elke bladsy is 'n vertoonvenster vir die illustreerder se besondere kunstalente en vermoë om atmosfeer deur 'n spel van kleure en vorms te skep. Of die jong kind egter aansluiting sal vind by die besondere fyn gedetailleerde sketse, bly 'n ope vraag.

Sue Cony se aanslag in *Jack and the beanstalk* (Bylae 1 – Voorbeeld 2) spreek in teenstelling met bogenoemde van eenvoud in lyn en kleur en min detail wat effektief aangewend word: Talle avontuurlike jong seuns wat moet bril dra en wie se ouers nie kan bekostig om gereeld 'n gebreekte brilraam te vervang nie, sal waarskynlik met Jack se gelapte brilletjie kan identifiseer. Sy slaag ook daarin om die stemming van die verhaal deur die manipulerende van die eenvoudig gesketste karakters se gesigsuitdrukkings weer te gee.

'n Boek wat beslis nie onder die konvensionele geïllustreerde sprokiesverhale tuishoort nie is *Hansel and Gretel* (Bylae 1 – Voorbeeld 3) soos geïllustreer deur Anthony Browne. In aansluiting by die verskillende vlakke van betekenis wat in sprokies opgesluit lê, sien Doonan (1983 : 123–131) die storie as die uitdrukking van die psigiese prosesse van die onderbewuste wat te make het met die emosionele belewenis van kinders van ongeveer vyf tot ses jaar, omtrent die ouderdom van die karakters Hansie en Grietjie. Die vertolkende illustrasies van Browne bring die aard van hierdie emosies visueel na vore: "It is a story which one could read to a young child, but also a story which can be felt and understood through the illustrations at a different level ... The combination of aesthetic and emotional values is the mark of a fine illustrator" (Doonan, 1983 : 123/124).

Die mees opvallende onkonvensionele element is Browne se besluit om die sprokie in 'n eietydse milieu te illustreer. Op elke bladsy word versigtige afbeeldings van alledaagse voorwerpe aangetref: Die televisiestel, die gevlekte stryplank, die spieël, die kaggelrak, 'n verslete tapyt in die woonkamer en 'n poeierhouer met 'n bekende

handelsnaam op die spieëlkas. Dit alles bring die verhaal baie na aan die werklike leefwêreld van die kind – iets wat moontlik verontrustend vir die jong leser mag wees, daar die ervarings van Hansie en Grietjie nou nie meer in 'n veraf sprokiesland afspeel nie, maar ook binne hulle eie leefwêreld kan plaasvind.

Hierdie proses word ook verder aangehelp deur die gesiggies van Hansie en Grietjie, wat midde die fyn detail van die illustrasies nie duidelik geskets is nie, om so vir 'n tipiese, eerder as unieke, voorkoms waarmee kinders kan identifiseer, te sorg.

Benewens die simboliek in die illustrasies (byvoorbeeld die traliemotiewe wat gevangenskap suggereer) waarop die kind na Doonan se mening (1983 : 125) onbewustelik sal reageer, word die leser ook emosioneel betrek deur die interessante gebruikmaking van spieëls. Hierdie spieëls is direk na die leser gedraai, maar in stede van sy/haar eie spieëlbeeld, word grepe uit die lewe van die karakters teruggekaats.

Die aansluiting van die illustrasies by die aard van die sprokie blyk ook uit die uitleg van die bladsye, waarin die ritmiese herhaling van frases en gebeure wat dikwels in sprokies voorkom, visueel vasgevang word. Elke linkerkantse bladsy bevat 'n klein prentjie wat sentraal bokant die teks geplaas is. Beide die prent en teks word deur 'n nou swart lyn omraam. Op die regterkantse bladsy is daar telkens 'n volblad-illustrasie wat deur 'n soorgelyke raam afgerond word.

4.2.3.9 Addisionele karakters

Met die tradisionele sprokie en -karakters as vertrekpunt, word die verhaal verder uitgebou deur die toevoeging van addisionele karakters en insidente.

In A. Vesey se *The princess and the frog* sorg diesulke 'nuwe' karakters vir 'n aantal prettige insidente. So is daar die koningin wat haar dogter aanraai om die padda, desnieteenstaande sy swak maniere, vriendelik te behandel in die hoop dat hy in 'n prins sal verander waarmee die prinses sal kan trou – dit was moeilik genoeg om mans vir haar ander ses dogters te vind. Groot is die prinses se ontugtering egter toe sy na al die ontberinge en selfs 'n soen vir die padda, moes verneem dat hy geen prins is nie, maar 'n gewone padda wat boonop 'n vrou en kinders het. Ander karakters wat ook onder die padda se hoogdrawende houding deurloop, sluit die kroonprins, dames van die hof, die koninklike kok, die prinses se onderwyseres en die padda se persoonlike livreikneg in:

Catherine Storr stel die dogtertjie Lisa, in die opset van 'n aantal bekende sprokies bekend in *It shouldn't happen to a frog and other stories*. Met voorkennis van die gebeure in die oorspronklike verhaal, betree Lisa telkens die sprokieswêreld as plaasvervanger vir die sentrale karakter, alles verloop egter nie altyd soos sy beplan nie. So staan sy letterlik in Aspoestertjie se glasskoentjies (*Cinderella* p.56–75) toe die klok middernag slaan, maar vergeet skoon om een daarvan agter te laat sodat die prins haar sal kan opspoor.

In *Jack and the beanstalk*, stel Tony Ross die hoofkarakter Jack Trotter, se suster Polly en sy kat Badger, sowel as 'n aantal anonieme dorpsmense bekend. Alhoewel slegs newekarakters, dra hulle grootliks daartoe by om aan die verhaal 'n nuwe voorkoms te gee. Soos in die meeste van sy ander werke van dié aard, pas Ross ook hier die slot aan sodat die reus nie gedood word nie. Boonop tree Jack ook nie as 'n dief uit die stryd nie, maar eerder as 'n held wat sy familie se skatte, wat op 'n slinkse wyse deur die reus geroof is, terugvind.

4.2.4 Plasing binne sosio-kulturele of –historiese konteks

Alhoewel al die titels onder bespreking eietyds van aard is, is daar sekeres wat by uitstek die sosio-kulturele konteks waarbinne die kind lewe, weerspieël.

Sonder om die tradisionele karakter van die sprokie op 'n kunsmatige wyse te probeer behou, word die verhaal van Sneeuwitjie deur Fiona French in *Snow White in New York* (Bylae 1 – Voorbeeld 4) op meesterlike wyse uit die sprokieswoud gelig en vierkantig in die besige New York geplaas.

Die treffende kleurillustrasies, waar sterk gebruik van reguit lyne die effek van neonverligte strate en vinnige beweging skep, word goed deur die teks ondersteun. Die bladsyuitleg verseker ook dat die teks en illustrasies tot 'n aanvullende eenheid saamsmelt. So word die ligte oppervlakte van Sneeuwitjie se kis as ruimte vir teks gebruik, terwyl die res van die bladsy aan die skets gewy word.

Die eietydse karakter van die verhaal word bevestig deur Sneeuwitjie se stiefmoeder tot koningin van die onderwêreld te kroon, die towerspieël met die "New York Mirror" (nuusblad) te vervang, die dwerge as sewe jazz-musikante te laat verskyn en die prins die gedaante van 'n koerantverslaggewer te gee. Die stiefmoeder se onsuksesvolle poging om haar opposisie met 'n giftige kersie in Sneeuwitjie se skemerkelkie uit te

skakel, lei tot haar inhegtenisname. Na 'n swierige troue seil Sneeuwitjie en haar 'prins' weg vir 'n wonderlike wittebrood.

Dit is ook deur 'n kombinasie van teks en illustrasies wat Tony Ross *The three pigs* vanuit die alledaagse stadsmilieu na die platteland laat uitwyk, op soek na rus en vrede. Tipiese stadsrumoer, probleme met huislenings en gebruiksartikels soos motors en televisiestelle, laat geen twyfel oor die eietydse aard van hierdie werk nie:

Pig and his two friends, Pig and Pig, lived on the 39th floor of a tower block. Their flat was cramped and too high, and the pigs felt sad and dizzy all the time.

"I know!" said Pig. "We'll move to the country."

"Yes!" said Pig and Pig. [p.2]

The three pigs went to the Bank to borrow the money for a house but the manager wouldn't lend them any.

"We're not a piggy bank!" he laughed.

"I know!" said Pig. "We'll build our own houses."

"Yes!" said Pig and Pig. [p.4]

Oortuig daarvan dat sprokies nadelige elemente bevat, maar dat verwerkte uitgawes nuttig gebruik kan word, skryf Richard Gardner, 'n kindersielkundige en psigoanalise, *Dr. Gardner's fairy tales for today's children*. "In it, Dr. Gardner has retained the richness of the fairy tale motif, yet substituted healthier and more adaptive themes" [flapteks].

Dié outeur het byvoorbeeld steeds die universele tema van die ouer-kind konflik in *Hans and Greta* (p.38-56) gebruik, maar dit aangepas. Die karakters se probleme word nie deur die onrealistiese en ongewenste moord van die heks en gerieflike dood van hulle stiefmoeder opgelos nie. "In my story the children's hostilities are confined to selfdefence", skryf Gardner in die inleiding tot sy werk. "In addition, the stepmother is depicted somewhat less stereotypically. She is occasionally fun to be with. Also, the children do not come to the family's rescue by bringing home the witch's treasure. Children are rarely able to solve a family's problems and it is unfair to suggest that this is possible." Daar kan egter ook gevra word na die gewenstheid daarvan om 'n sprokie van toorkrag te ontnem deur suiwere logiese beredenering soos dié waardeur Hans en Greta tot die besluit kom om na hulle ouerhuis terug te keer. Kan die kind as leser werklik hierby aansluiting vind?:

Greta said, "It gives me the shivers to go back there. I really wish we had somewhere else to go."

"So do I", said Hans. "But this is the only home we have ... I guess we'll just have to learn how to keep away from her when she's mean ... And someday we'll be able to leave. Then we won't ever have to worry about her again!" "From now on", said both children together, "we certainly won't be taking any more walks in the woods with our stepmother!" (p.54-56)

Soortgelyke logiese beredenering in *Fairy tales?* deur Anna McLeay, neem ook van die sprankel uit *Cinderella* (p.49-56) wanneer 'n saak daarvoor uitgemaak word dat die glasskoentjies eintlik van plastiek was:

"Actually they were plastic. Have you ever tried to walk in glass slippers? Of course not. They'd break the first time you fell down a kerb or stubbed your toe, wouldn't they?" (p.52)

Hierdie werk maak veral van algemene spreektaal en illustrasies gebruik om 'n eietydse kleur daaraan te verleen.

Nog 'n benadering tot die verhaal van Aspoestertjie bring die multikulturele samelewing op 'n subtile wyse in die tradisioneel blanke Westerse wêreld van Europese sprokies in *The Cinderella show* deur Janet en Allan Ahlberg, bied 'n kykie in die gebeure agter die verhoog by 'n skoolopvoering van dié gewilde sprokie, waarby die rolverdeling, sowel as die gehoor, veelrassig van aard is.

4.2.5 Veranderinge onder die invloed van feminisme

Hierdie aspek word volledig in Hoofstuk 6 hanteer.

4.2.6 Boeke met radikale veranderinge

Boeke wat binne hierdie afdeling opgeneem word, toon ingrypende wysigings van die tradisionele weergawes.

4.2.6.1 Die basiese raamwerk van die verhaal word behou.

Titels wat in hierdie kategorie val, het in 'n groot mate totaal van die tradisionele sprokie weggebreek. Die basiese raamwerk en/of enkele elemente om identifikasie van bekende of gunsteling steeds moontlik te maak.

In Raymond Briggs se *Jim and the beanstalk* word die basiese raamwerk van *Jan en die boontjierank* behou as Jim (nie Jack nie) een môre wakker word om 'n reuse plant voor sy venster te sien groei. Hy besluit om daarteen op te klim en ontmoet so die seun van die reus wie se besittings jare gelede deur 'n sekere Jack, gesteel is. Die reus is egter baie oud en ongelukkig, omdat hy nie meer goed kan sien nie, tandloos is en dus nie meer sy gunsteling gereg ("Three fried boys on a slice of toast –" (p.10)) kan eet nie en sy mooi bos hare vir 'n bles moes verruil. Soos in die oorspronklike sprokie besoek Jim ook die reus drie maal, maar anders as Jack, bring hy lewensvreugde in die reus se lewe terug.

Behorende tot 'n reeks boekies waarin drie stout susters verskeie sprokieskarakters ontmoet, sorg *The three naughty sisters meet Hop O' My Thumb*, vir 'n avontuur waarbinne sekere elemente van Perrault se oorspronklike weergawe herkenbaar is. Die bese heks se idee om van die drie susters ontslae te raak deur hulle na storieboekland te stuur om daar deur die mensvreter opgeëet te word, misluk as gevolg van die hulp van die vindingryke Klein Duimpie en sy broers. Saam verrydel hulle al die heks se planne en ontsnap met dié mensvreter se sewe-myl-skoene.

Ten in a bed van Allen Ahlberg & André Amstutz, bied 'n potpourri van sprokieskarakters in agt verhaaltjies wat tot 'n groter geheel saamgesnoer word deur herhalende gebeure: Dinah Price ontdek elke aand 'n nuwe karakter in haar bed wat weier om 'n voet te versit alvorens sy 'n storie vertel het. Een aand vind sy drie brommerige bere, die volgende 'n boosaardige heks en toe 'n gestewelde kat, 'n slapende skoonheid, 'n wolf en nog ander astrante karakters. Die stories wat Dinah vertel, word telkens op die tradisionele sprokie geskoei waarin die karakter(s) 'n rol speel, maar die karakters val haar so gereeld in die rede om hulle eie voorkeure in die storie in te bou, dat dit later vreemde wendings aanneem. Dinah sluit ook ervarings uit haar eie lewe in die verhaaltjies in: Doringrosie se naam word in die ongevalle-boek geskryf nadat sy haar vinger raakgesteek het, net soos Dinah s'n vroeër die dag toe sy by die skool geval het.

4.2.6.2 Die basiese raamwerk van die verhaal word behou en aangewend om 'n bepaalde standpunt oor te dra

Behalwe by die mees oppervlakkige interpretasie van hierdie werke, veroorsaak die fyner nuanses van betekenis dat hierdie uitgewes, anders as die ander titels wat reeds bespreek is, nie primêr op kinders as lesers gerig is nie. Die volwasse leser se groter verwysingsraamwerk, wat 'n vertroudheid met die teks van tradisionele sprokies insluit, is nodig om reg aan hierdie eietydse interpretasies te laat geskied.

In *Not quite as Grimm* het Janosch (Horst Eckert) sprokies van die Grimm-broers verwerk om sy eie sprokiesversameling vir ouer kinders en volwassenes te skep, aangesien die oorspronklikes nie in sy smaak geval het nie en hy hulle nie as geskik vir kinders beskou het nie. Volgens Gelberg (in Janosch, 1974 : 8) het Janosch sprokies direk en spontaan herskryf 'vir vandag'. "The true storyteller creates; he is not interested in producing superficial effects. In this important sense Janosch's book is a throwback to the *original* tales."

Met die ondersteuning van sy eie swart-en-wit pensketse lewer Janosch op satiriese wyse kommentaar op verskeie aspekte van die moderne samelewing. So word die mens se vernietigingsdrang en strewe na meer mag in *The brave little tailor* (p.32-41), as die rede vir eie ondergang uitgebeeld. Na die suksesvolle hou waarmee hy sewe vlieë dood, word die kleremaker deur die koning, wat onder die wanindruk verkeer dat die sewe vyande was, vereer. Op aanvraag word die kleremaker telkens van kragtiger wapens voorsien. Hy saai vernietiging en uiteindelik, in 'n oomblik van valse bravado, vernietig hy die hele wêreld. Dit is nie vergesog om selfs 'n betoog teen kernwapens tussen die reëls te lees nie.

In Roald Dahl se omvorming van bekende sprokies tot *Revolting rhymes*, word die moderne leefwêreld ook ironies uitgebeeld. Die sewe dwerge in *Snow-White and the seven dwarfs* (p.21-28) is byvoorbeeld sewe jökkies wat met behulp van die towerspieël, wat Sneeuwitjie van haar stiefmoeder gesteel het, na hartelus dobbel en bedrieg:

"Thereafter, every single day,
 The Mirror made the bookies pay
 Each Dwarf and Snow-White got a share,
 And each was soon a millionaire,
 Which shows that gambling's not a sin
 Provided that you always win." (p.28)

As antitese vir die vernietigingsdrang en geldsug is die voorstanders van menseregte op hulle beurt aktief op soek na gelykheid vir almal en groter humaniteit in die sosialiseringsproses. Die onderdrukking van en vooroordele teen mense (en diere) word bevraagteken en alle kante van 'n saak ondersoek.

Hierdie tendens word op komiese wyse in *There's a wolf in my pudding* deur David Henry Wilson aangetref, wanneer die wolf, wat telkens as die booswig in sprokies gebrandmerk word, die kans kry om sy kant van die saak te stel. In *Little Red Riding Hood: the wolf's story* (p.7-16) skilder hy 'n gans ander prentjie wanneer hy homself as 'n saggeaarde wolf beskryf, wat weens hongerpyne planne beraam het om die inhoud van Rooikappie se mandjie in die hande te kry. Die "Little Red Liar" en haar ouma, het egter die kans tot roem aangegryp en hom as skurk aan die wêreld voorgehou.

"You're both crazy!" I panted. "Nobody in this whole wide world can be stupid enough to swallow a story like that!"

"Those were my last words. With one more bullet from Granny, I huffed my last puff. But I died happy in the knowledge that nobody in the whole wide world could be stupid enough to swallow a story like that. Ugh, how wrong can a wolf be?" (p.16)

In Hennie Aucamp se *Papawerwyn en ander verbeeldings vir die verhoog* is dit Rooikappie, Aspoestertjie en Sneeuwitjie wat jakkalsdraaie gooi. Aucamp het hierdie drie tradisionele sprokies "grimmig bewerk", parodieë wat geleidelik ontwikkel in ernstige drama (Le Roux, 1986a : 10). In *Twintig jaar later* (p.45-54) word Aspoestertjie en die koning se leefwyse na die verloop van jare uitgebeeld as 'n tipiese voorbeeld van "AS NIETS IETS WORD" (p.54), terwyl *Hoe wit was Sneeuwitjie?* (p.54-58) vraagstukke soos verhoudings oor kleurgrense heen aanraak.

Die God-is-dood-filosofie en die mens as individu wat vry is om sy eie ontwikkeling en eindbestemming te bepaal, verskaf die eksistensialistiese vertrekpunt vir Margaret Switzer se *Existentiaal folktales*. Hiermee lewer sy een van die mees radikale eietydse aanpassings van tradisionele sprokies wat in hierdie bespreking opgeneem word. Die eksistensialistiese vraagstukke wat in dié werk van twintig verhale figureer sluit onder andere die volgende in: 'n soeke na eie identiteit (*Rumpelstiltskin*), middelmatigheid (*Cinderella*), algehele doelloosheid (*Goldilocks and the three bears*), onvergenoegdheid (*The fisherman and his wife*), vrees vir atoomenergie (*Henney Penny*), amoraliteit (*Jack and the bean stalk*), skuldgevoelens (*Hansel and Gretel*) en angs (*Snow White*). Gouelokkies (p.17–23) (voorgestel deur Cassandra, 'n meisie wat in die vyftigerjare in Tennessee woon) ervaar die menslike lewe as 'n totale sinnelose vakuum waarbinne sy daaglik bloot bestaan:

"Nothingness all around me; nothingness in my past, nothingness in my future. It's all so empty, why bother being at all?" (p.18/19).

Die bere se netjiese huisie, die pap in die borde, die stoele en die beddens word deur haar met agterdog bejeën en gesien as tekens van die uiterste waartoe mense sal gaan om die leegheid te probeer vul:

"But the porridge smelled good. She hesitated: even hunger was suspect. Maybe she was substituting filling her stomach for filling the void" (p.20).

Uit die voorbeelde van werke wat in die voorafgaande indeling opgeneem is, blyk die omvangrykheid en verskeidenheid van eietydse weergawes van tradisionele sprokies duidelik. As een van die meer onlangse tendense binne hierdie interessante verskeidenheid regverdig feminisme, as stimulus vir die herskryf van bekende gunsteling, besondere aandag. So 'n bespreking sal egter mank gaan sonder 'n oorsig van die stand van feminisme se belangstelling in kinderlektuur. In die volgende hoofstuk word hieraan aandag gegee.

4.3 Samevatting

Die eietydse weergawes van tradisionele sprokies wissel van dié met geringe aanpassings tot radikale veranderings. In die proses maak skrywers en illustreerders van 'n interessante verskeidenheid tegnieke gebruik wat slegs deur die omvang van hulle verbeeldingskrag en oorspronklikheid beperk word.

Hierdie werke lewer 'n interessante en stimulerende bydrae tot die kinderlektuur en 'n ideale gebied vir navorsing oor eietydse tendense se impak daarop.

HOOFSTUK 5

FEMINISME EN KINDERLEKTUUR

5.1 Inleiding

In Hoofstuk 1(1.7.10), is feminisme gedefinieer as die vrouebeweging wat daarna strewende om politieke, ekonomiese en sosiale gelykheid vir mans en vrouens te bewerkstellig. In dié strewende kring die eietydse betrokkenheid van hierdie beweging verder uit as net die direkte diskriminasie teen die vrou binne die opleidings- en werksomgewing. Daar word ook aandag gegee aan die indirekte en subtiele faktore wat in die samelewing 'n bydrae lewer tot die vrou se minderwaardige status. As een van die moontlike wyses waarop ongewenste stereotipering van geslagsrolle aangemoedig word, word daar dan ook op kinderboeke vir kommentaar en kritiek gefokus.

Dryfvere agter hierdie oplewing van feminisme spruit hoofsaaklik uit ontevredenheid oor die gebreklike erkenning van die vrou en haar waarde binne die samelewing. Die feminisme glo dat die samelewing se dubbele standaard ten opsigte van mans en vrouens, die "manlike eienskappe" van onafhanklikheid, logika, aggressie, avontuurlus, ambisie..., as norm voorhou, terwyl die vrou, in Aristoteles (in Dixon, 1977 : 35) se woorde, vrou is "... by virtue of a certain lack of qualities", of soos St Thomas (in Dixon, 1977 : 35) dit stel: "woman is a failed man". So word dieselfde standaard vir die man en sielkundig gesonde volwassene gestel, terwyl die vrou, wat as meer afhanklik, emosioneel en passief voorgelê word, gevolglik as "minder gesond" beskou word (Howe, 1971 : 80; Rudman, 1977 : 292). Die dilemma van die vrou blyk duidelik uit navorsing op hierdie gebied (West, 1971 : 7):

"Acceptance of an adjustment notion of health, then, places women in the conflictual position of having to decide whether to exhibit those positive characteristics considered desirable for men and adults, and thus have their "femininity" questioned, that is, be deviant in terms of being woman; or to behave in the prescribed feminine manner, accept a second-class adult status, and possibly live a lie to boot."

Die toenemende belangrike rol wat die vrou in die gemeenskap en in besonder die ekonomie vervul, noodsaak egter 'n aanpassing in dié tradisionele beeld van die vrou (Gersoni-Stavn, 1974a : xviii). So voorspel die 1981 statistiese projeksies van die VSA se "Bureau of Labor Statistics" dat een-en-sestig uit elke honderd vroue van werkende ouderdom teen 1995 tot die Amerikaanse werksmag sal toegetree het, teenoor die

drie-en-veertig in 1970 (Lee, 1984 : 328). Ook in Suid-Afrika is 'n soortgelyke tendens te bespeur. Uit onlangse navorsing deur die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing onder die titel van *S.A. perspektiewe op die toekoms* (Marais, 1988), word 'n relatiewe skerp toename in die deelname van vroue in die arbeidsmag geprojekteer, vanaf 36,2% in 1985 tot 38,3% in 1995.

Die ekonomiese, sielkundige en sosiologiese onkoste van gemorste mensepotensiaal, wat steeds die moontlike resultaat is wanneer seuns en meisies mstereotype model in gedagte vir die lewe voorberei word, kan volgens Lee (1984 : 329) nie meer bekostig word nie. Volgens haar hou die ontmaskering van die sogenaamde 'Aspoestertjie-mite', waarin die vrou uitbuiting deur en afhanklikheid van die man, geredelik aanvaar, voordele vir die groter samelewing in. In die stelselmatige identifisering en bevegting van die moontlike oorsake vir hierdie minderwaardige status van die vrou (Women on words and images, 1972, in Schulwitz, 1976 : 770) geniet die bestudering van die uitbeelding van die vrou in die lektuur, reeds wêreldwye aandag.

Vanaf die sestigerjare maak feministiese literêre kritiek 'n verskyning, om in die sewentigerjare toenemend erkenning onder akademiëci te verwerf (Driver, 1982 : 203-206). Hierdie benadering, wat lektuur beskou as 'n sosiale instelling wat in hoofsaak die waardes van die oorheersend manlike kultuur weerspieël, se vroegste betrokkenheid was dan ook by die analise van die stereotype uitbeelding van vroue in die lektuur, die houdings wat dit oordra en die effek daarvan op die denke van beide mans en vrouens.

Aangesien die feminisme ook aandag aan alle aspekte van die kinderlewe gee, word die kinderlektuur ook onvermydelik by hierdie ondersoek ingesluit.

"Unless our revolution extends beyond ourselves to the children who are coming along behind us, our triumphs will remain a one-generation phenomenon" (Pogrebin, 1974 : xiii).

5.2 Feminisme se belangstelling in kinderlektuur

5.2.1 Inleiding

Verskeie outeurs, waaronder Segel (1983 : 30), Gough (1977 : 334) en Pyle (1976 : 117) stel 1970 as beginpunt vir feminisme se belangstelling in kinderboeke. Die waarheid in Crago (1986 : 122) se stelling, dat die beginpunt van diesulke tendense egter nie bo alle twyfel vasgepen kan word nie, blyk duidelik wanneer Stones (1983 : 11) reeds die vroeë

1960's as tydperk identifiseer wanneer navorsing oor seksisme in kinderboeke in Skandinawië begin het. Hiervandaan is dit deur feministiese groepe na Noord-Amerika, Nieu-Seeland, Australië, Brittanje en ander Europese lande versprei. Bewyse dat bewustheid van diskriminasie teen vrouekarakters in kinderboeke, selfs verder teruggevoer kan word, is ook te vinde in studies soos die van Child (*in* Key, 1971 : 168). Hy bevind in 1946, na die inhoudsontleding van handboeke vir kinders, dat "the most striking single fact of all ... about the differences between the sexes is that the female characters do simply tend to be neglected."

Ongeag die datum waarop navorsing daaroor begin is, laat Gersoni-Stavn geen twyfel oor die feminisme se standpunt omtrent seksisme in kinderlektuur in haar artikel *Feminist criticism: an overview* (1974b : 182) nie:

"Feminist criticism of juvenile books rests on certain assumptions: that society is sexist; that the products of society — for example, its books — are guilty of incorporating and passing on society's sexist values; that in so doing they constitute propaganda; that this propaganda stifles potential and aspirations and therefore must be countered by sensitive, concerned, and able critics."

Die wydverspreide kommer oor seksisme in kinderboeke spruit uit die aanvaarding dat dit wat gelees word 'n invloed mag uitoefen op die leser se selfbeeld en wêreldbeeld (Hillman, 1974 : 84; Tibbetts, 1979 : 4). Die sosialiseringsfunksie is besonder sterk by kinderboeke. Hierdie boeke bereik kinders op 'n stadium wanneer hulle baie beïnvloedbaar is en nuwe feite en houdings, dikwels sonder bevraagtekening, absorbeer (Stewig & Knipfel *in* Tibbetts, 1979 : 4). Storiekarakters word vir die kinders rolmodelle vir die toekoms.

"... Through books children learn about the world outside of their immediate environment. They learn about what boys and girls do, say and feel. They learn about what is right and wrong, and they learn what is expected of children their age. In addition books provide children with role models — images of what they can and should be when they grow up" (Weitzman *in* Dougherty & Engel, 1987 : 394).

Na die mening van Kagan (*in* Hillman, 1974 : 84), 'n ontwikkelingsielkundige, vind die aanleer van geslagsrolgedrag reeds op 'n vroeë ouderdom plaas:

"By the time he is seven he is intensely committed to molding his behaviour in accordance with cultural standards appropriate to his biological sex."

Met die voorafgaande in gedagte is die redes vir die feminisme se ywer om seksisme in kinderboeke te beveg, duidelik.

5.2.2 Navorsing oor seksisme in kinderlektuur

Die afgelope twee dekades het daar talle publikasies met navorsingsresultate oor seksisme in kinderlektuur verskyn. Feitlik almal het prentboeke, bekroonde boeke, boeke uit leesskemas vir skole of skoolhandboeke as studie—objek.

Die rede vir die keuse van prentboeke is daarin te vinde dat kinders daarmee kennismaak, selfs alvorens hulle kan lees en juis op dié stadium wanneer hulle 'n eie geslagsidentiteit ontwikkel (Nilsen, 1971 : 919; Stewig & Higgs, 1973 : 118).

"Picture books play an important role in early sex role socialization because they are a vehicle for the presentation of societal values to the young child ..." (Dougherty & Engel, 1987 : 394).

Boeke wat toekennings soos die Caldecott— en Newberry—medaljes ontvang, wat deur die "American Library Association" gemaak word vir die beste kinder— en jeugboek van die jaar, is dikwels onderhewig aan navorsing. Selfs al is hierdie titels glad nie verteenwoordigend van die totale kinderboekproduksie nie, sal hulle as bekroonde werke dikwels as geskikte leesstof bekendgestel word en 'n sterker sosialiseringsinvloed as enige ander identifiseerbare groep boeke uitoefen (Dougherty & Engel, 1987 : 394).

Aansluitend hierby, durf die sosialiseringsimpak van skoolboeke ook nie onderskat word nie. Hulle verskaf nie net simbole van aanvaarbare gedrag vir mans en vrouens nie (Weitzman & Rizzo *in* Tibbetts, 1979 : 5), maar dra ook die stempel van amptelike goedkeuring (Jacklin & Mischel, e.a. *in* Tibbetts, 1979 : 5; Women, 1975 : 41).

Omrede dit onmoontlik is om alle, of selfs net 'n redelike persentasie, van die studies oor seksisme in kinderlektuur hier te bespreek, is daar besluit om met die noem van enkele van die verteenwoordigende voorbeelde wat deur Stones in haar werk '*Pour out the cocoa, Janet*' : *sexism in children's books* (1983 : 11—14) uitgelig word, te volstaan. Dat hierdie onvermoeide stryder op die gebied van seksisme in kinderboeke beslis as 'n kenner op dié gebied beskou kan word, blyk duidelik uit haar belangrike aandeel in die daarstelling van die resensie—tydskrif *Children's book bulletin* en die instelling van "The other award", wat sedert 1974 erkenning verleen aan boeke van literêre gehalte wat 'n

gebalanseerde gemeenskap uitbeeld en nie stereotipes ten opsigte van geslag, ras of klas bevorder nie:

* Nilsen (1971; 1975) het 80 Caldecott-medalje wenners analiseer deur die aantal manlike en vroulike karakters wat in illustrasies voorkom, na te gaan. Sy wys daarop dat meisies toenemend minder voorkom in die bekroonde boeke. Nilsen verwys ook na die "apron syndrome" waar meisies gereeld as toeskouers uitgebeeld word eerder as om aan die aksie deel te neem. Die spekulatiewe aard van haar artikel gee na Segel (1982b : 30) se mening ook waardevolle insigte in moontlike redes vir dié status quo: Sy verwerp die idee van 'n sameswering teen vroue en plaas eerder die blaam op die ongelyke verhouding in die getal manlike illustreerders, die inherente seksistiese aard van die Engelse taal (gekoppel aan die letterlike ingesteldheid van kinders) en 'n neiging om spesiale voorsiening vir seuns, wat gewoonlik meer leesprobleme as meisie ondervind, te maak.

* Weitzman e.a. (1972) het die uitbeelding van geslagsrolle in Caldecott-medalje wenners, Newberry pryswenners, boeke oor etiket vir kinders en die blitsverkoper *Little golden books*, ondersoek. Hulle bevind: "children ... are bound to receive the impression that girls are not very important because no one has bothered to write books about them"; "when there are female characters, they are usually insignificant or inconspicuous."

* Die groep "Women on Words and Images" (1972), het 2760 stories in 134 laerskool-leesboeke ontleed en bevind dat 75% van die stories manlike hoofkarakters bevat en dat mans 147 verskillende beroepe beoefen, teenoor vrouens se 26 (70% word as huisvrouens uitgebeeld). Verder beskik manlike karakters gewoonlik oor sosiaal gewenste eienskappe soos dapperheid, vaardigheid en onafhanklikheid, terwyl hulle verneder voel deur assosiasie met vrouens, wat minder aanvaarbare eienskappe soos vrees, onbeholpenheid, afhanklikheid en passiwiteit, openbaar.

* Na sy studie van 23 gewilde handboeke vir chemie, bevind Walford (1981) dat, alhoewel slegs 10% tot 20% van die totale illustrasies manlike of vroulike karakters uitbeeld, daar 258 illustrasies van mans en slegs 26 van vrouens is. Daar is 16 illustrasies wat mans en vrouens saam uitbeeld. "Males are shown in situations which run the whole range of experience ... females, when shown at all, are shown in fixed stereotyped roles."

Aanvullend tot die navorsingsresultate wat in Stones se werk hanteer word, kan nog

talle ander meer resente resultate bygevoeg word. Dougherty & Engel (1987) maak ook 'n analise van Caldecott weners en vergelyk hulle resultate met dié van soortgelyke studies deur Nilsen (1978) en Engel (1981).

Hulle bevind dat daar 'n dramatiese beweging na gelyke uitbeelding in getalle van manlike en vroulike karakters is. Hierdie bevindinge word egter gekwalifiseer in die lig van veranderende standpunte wat oor die jare verskillende interpretasies van resultate kon moontlik maak. So word die karakters wat in langbroeke en hemde geklee is, anders as vroeër, nie voor die voet as manlik aanvaar nie. Na die mening van die navorsers het hierdie navorsingsontwerp nou 'n tydsgrens bereik en ontmoedig hulle enige verdere herhalings daarvan. Desnieteenstaande, bly die verslag tog waardevol weens die neiging na groter gelykheid wat daarin geïdentifiseer is (Dougherty & Engel, 1987 : 398):

"The Caldecott winners and Honor Books of the 80s, like those of the past, are rich in artistic and literary qualities. As a group they represent a shift toward sex equality and provide some changing sex characteristics and roles. However, they are not enough. Other picture books must be sought to provide other vital images to supplement and to balance a program providing freedom of opportunity and a sense of reality."

Uit die resultate van bogenoemde navorsing is dit duidelik dat die volgende besware teen die inhoud van leesstof vir kinders, in 'n mindere of meerdere mate, in feitlik elke verslag na vore kom:

- manlike karakters oortref vroulike karakters in getalle,
- die meerderheid vrouens word as passief, onderdanig en onbeholpe uitgebeeld teenoor die mans wat aktief, oorheersend en vaardig is,
- mans het 'n veel wyer beroepskeuse as vrouens,
- meisies word aangemoedig om eenvoudige ideale te hê en
- taalgebruik is seksisties.

5.2.3 Die implikasie van seksisme in kinderlektuur

5.2.3.1 Inleiding

Op die vraag of seksisme in kinderboeke werklik saak maak, antwoord teenstanders daarvan bevestigend en staaf hulle argumente met navorsingsresultate.

Ten opsigte van intellektuele ontwikkeling, bevind Maccoby (in Stones, 1983 :10) in haar studie *The development of sex differences* (1966) dat analitiese denke, kreatiwiteit en algemene intelligensie geassosieer word met kinders wat nie gedwonge konformasie met die onbuigbare tradisionele geslagsmodelle moes ondergaan nie.

McArthur & Eisen (1976 in Stones, 1983 : 9) het die impak van seksistiese en nie-seksistiese stories op voorskoolse kinders getoets deur onderskeidelik aan elk van drie groepe 'n storie voor te lees waarin prestasie-verwante gedrag deur òf 'n manlike karakter, 'n vroulike karakter, òf as afwesig uitgebeeld is. Na die aanhoor van die verhaal met die vroulike hoofkarakter, was die kinders meer bereid om meisies, ook in ander stories en situasies, as pretasiegerig te beskou. Die navorsers kom tot die volgende gevolgtrekking:

Gewoos
 "If one wishes to promote equal representation of men and women in achieving roles in our society, a change in the representation of females in children's books may be a useful step forward. Admittedly, the effects of story books on achievement behaviour measured in the present investigation were only short term, but so was the exposure to those stories. Thus ... it does not seem unreasonable to expect that young girls' prolonged exposure to stereotypic children's books may contribute to their lower levels of adult 'achievement' as compared with men."

Aansluitend hierby kom Zimet in *Print and prejudice* (1976) tot die gevolgtrekking dat, alhoewel die langtermyn invloed van lees grootliks van versterking uit die leefwêreld van die leser afhanglik is, die potensiële vermoë daarvan om houdings te verander, duidelik spreek uit die onmiddellike impak wat boeke op kinders se standpunte het. Hierdie onbewustelike absorbering van indrukke deur kinders uit dit wat hulle lees, word ook deur Hall (Women, 1975 : 40) in *The silent language* bevestig.

Dat die feministe die waardes en norme betreffende geslagsrolle wat op hierdie wyse deur seksistiese kinderboeke aan kinders oorgedra word, in 'n negatiewe lig beskou, ly geen twyfel nie. Die volgende argumente word gereeld aangevoer:

5.2.3.2 Seksisme benadeel seuns en meisies

Alhoewel die klem op diskriminasie teen vrouens geplaas word, moet dit in gedagte gehou word dat seksisme 'n tweesnydende swaard is waardeur seuns sowel as meisies benadeel en in hulle potensiaal ingeperk word. Seuns ly ook onder stereotipering (mag

byvoorbeeld geen emosie toon nie), en is boonop van nature meer vatbaar daarvoor as meisies. Hulle beweeg ook moeiliker buite die grense van aanvaarbare gedrag uit. Die 'tomboy' is meer aanvaarbaar as die 'sissy'. Beide word egter slegs met volle aanvaarding beloon wanneer hulle, nou bekend as "cop-outs", tot inkeer kom om tog uiteindelik aan die tradisioneel stereotipe standarde vir seuns en meisies te voldoen. (Gough, 1977 : 335; Hartley, 1959 : 458/459; Pausacker & Harper, 1977 : 194; Sadker & Sadker, 1977 : 232; Smith, Greenlaw & Scott, 1987 : 405; Women, 1975 : 20,39,43; Women, 1974 : 202; Zimet, 1976 : 38 , 74/75).

5.2.3.3 Die huwelik as einddoel

Anders as vir seuns, word die huwelik as ideaal en einddoel vir meisies uitgebeeld, niteenstaande die feit dat daar selde na huweliksvreugde tussen man en vrou in kinderboeke verwys word. Ongetroude vrouens word nie as gelukkige selfstandige individue uitgebeeld nie, maar as onopgeëiste skatte of afsydige en streng oujongnooiens (Wignell, 1976 : 22; Women, 1975 : 18, 35).

5.2.3.4 Beperkte beroepskeuses

In teenstelling met die wye verskeidenheid interessante beroepe wat volwasse mansfigure, addisioneel tot hulle vaderskap beoefen, word die rolmodelle vir meisies gewoonlik beperk tot dié van moederskap en huisvrou, of enkele beroepe wat tradisioneel deur vrouens beoefen word: "A young girl is constantly being 'sold' on nursing over doctoring, stenography over business administration, teaching over school administration, and on motherhood over all other alternatives" (Women, 1975 : 33). Boonop vertoon die moederfiguur ook kleurloos teen die vader, wat pretuitstappies met die kinders onderneem en alle probleme oplos. Kinderboeke bied dus nie 'n realistiese prentjie van die moeder, vader of werkende vrou in die moderne samelewing aan die kind vir identifikasie nie (Weitzman, 1974 : 184/185; Women, 1975 : 33/34).

5.2.3.5 Die klem op uiterlike skoonheid

Uiterlike skoonheid en netheid word, ten koste van aktiewe deelname aan aktiwiteite, as van besondere belang vir meisies beklemtoon, terwyl kleredrag en voorkoms by seunskarakters feitlik geïgnoreer word (Women, 1975 : 32).

5.2.3.6 Gebrekkige prestasie-motivering

Meisies leer uit dit wat hulle lees om hulleself ook intellektueel te onderskat en deur swak prestasies aan lae verwagtinge wat vir hulle gekoester word, te voldoen. Navorsers het bevind dat meisies in die algemeen op 'n vroeë ouderdom akademies beter as seuns presteer, maar terugsak sodra sosiale druk op hulle uitgeoefen word. Anders as seuns, wat in kinderboeke erkenning deur prestasie soek, soek meisie-karakters daarna deur innemend, aangenaam en onderdanig te wees. Soos Mead (in *Feminists*, 1971 : 20) dit stel: "Man is unsexed by failure, women by success." (Gersoni-Stavn, 1974b : 182; Key, 1971 : 171; Sadker & Sadker, 1977 : 231; Weitzman, et al., 1974 : 175; *Women*, 1975 : 14/15).

5.2.3.7 Passiewe afhanklikheid

Benewens stereotipe eienskappe soos irrasionaliteit, geneigdheid tot emosionele uitbarstings en allerlei vrese, onbeholpenheid, onderdanigheid en gebrekkige inisiatief, word vrouekarakters ook as passiewe toeskouers en passasiers uitgebeeld. Hulle hoef selde, of nooit, morele besluite te neem nie en is vir oplossing van probleme van mans afhanklik, deur wie hulle ook, deur assosiasie, hulle status verwerf – "boys do, girls are" – (Dixon, 1977 : 21; Freeman, 1974 : 23; Hillman, 1974 : 84; Key, 1971 : 167; *Women*, 1975 : 12; 21–23; 29,34,38).

5.2.3.8 Seksistiese taalgebruik

Die Engelse en Afrikaanse taal is diskriminerend deurdat dit die posisie van die man bo dié van die vrou verhef, vir kinders, wat taal baie letterlik interpreteer, word manlike beelde opgeroep deur woorde soos: "chairman", "brotherly love", "mankind", "manmade" en "mannekrag". Boonop is dit ook algemene gebruik om die manlike voornaamwoord "he/him" en "hy" te gebruik wanneer iemand se geslag onbekend is, waarop die illustreerder in kinderboeke dan ook gewoonlik met illustrasies vanuit die manlike konteks volg (Nilsen, 1978 : 256/257; Nilsen, 1974 : 167/168; Van der Linde, 1987 : 10).

5.2.3.9 Leesvoorkeure

Die aanvaarding dat beide seuns en meisies boeke oor seunskarakters lees, maar dat seuns boeke vermy waarin 'n meisie die hoofkarakter vertolk, word dikwels as rede vir die wanbalans tussen manlike en vroulike karakters in kinderboeke aangevoer.

Feministe bevraagteken egter hierdie veronderstelling en wys daarop dat leesvoorkeure nie ingebore is nie, maar deur sosiale kondisionering aangeleer word. Seuns sal ook boeke met vroulike hoofkarakters lees as laasgenoemde interessant en aktief uitgebeeld word, soos duidelik blyk uit die sukses van werke soos: *Pippi Langkous*, *Harriet the spy*, *Charlotte's web*, *Alice in wonderland* en *Island of the blue dolphin* (Dixon, 1977 : 6; Feminists, 1971 : 23; Key, 1971 : 175; Mortimer & Bradley, 1979 : 92/93; Nilsen, 1974 : 170; Rudman, 1977 : 295; Segel, 1982a : 106/107; Tibbetts, 1974 : 280; Winkeljohann & Gallant, 1980 : 448; Women, 1975 : 46).

Women (1975 : 42/43) bevestig die noodsaaklikheid van rolmodelle in die sosialiseringsproses soos bewys deur talle studies, waaronder Meed se *Male and female* (1949) en Erickson se *Childhood and society* (1963). As hierdie modelle egter staties bly terwyl die samelewing veranderinge ondergaan, word die waarde daarvan as opvoedkundige hulpmiddel verruil vir sielkundige 'straight-jackets', wat individuele ontwikkeling inperk en ontaard in venynige onderdrukking wanneer die selfbeeld van een groep ten koste van 'n ander opgebou word. Volgens Women (1975 : 43) word die tweeledige doel van die samelewing, "to rear fit individuals as well as individuals who fit", deur seksisme in kinderboeke ondermyn.

5.3 Moontlike oplossings vir seksisme in kinderlektuur

5.3.1 Kriteria om seksisme in kinderlektuur uit te wys

Alvorens daar tot enige optrede teen seksisme in kinderlektuur oorgegaan kan word, is dit allereers nodig om die werke waarin dit voorkom te kan identifiseer. Ten einde te verseker dat die beoordeling van kinderboeke so objektief moontlik bly, het verskeie navorsers kriteria vir die identifisering van seksistiese vooroordele daargestel. Dit wat nou volg is 'n verkorte samestelling van die riglyne soos neergelê deur Sadker & Sadker (1977 : 232 e.v.) en Stones (1983 : 15-23):

- * Die onsigbare geslag
- Is daar 'n tekort aan vroulike karakters of verwysings na hulle in die boek? Is dit geregverdig?
- Speel die vrouens in die verhaal minderwaardige rolle? Is dit geregverdig?
- Word vrouens altyd kleiner as mans in illustrasies uitgebeeld en in die teks altyd met kleiner voorwerpe geassosieer?

- * Taalgebruik
- Word woorde soos "man" gebruik wanneer mense bedoel word en die voornaamwoord "hy" gebruik, behalwe as die persoon binne 'n tradisionele vroulike rol uitgebeeld word?
- Word dubbele taalstandaarde vir mans en vrouens ingespan? (meisies "giggel" en seuns "lag").
- Word vrouens as verlengstukke van mans beskryf eerder as mense in eie reg? (Die man se vrou ...)

- * Stereotipe gedrag en karaktereienskappe
- Word individuele persoonlikhede as geslagstereotipes uitgebeeld? (vrouens is altyd passief, afhanklik ... en mans kompetierend, rasideel, ...)
- Word vrouens as 'onnatuurlik/onvroulik' en mans as 'onnatuurlik/nie-manlik' uitgebeeld as hulle van die teenoorgestelde geslag se stereotipe eienskappe openbaar?
- Kan karakters se neerbuigende en beledigende gedagtes, woorde en dade teenoor ander karakters op grond van hulle geslag, vanuit omstandighede en persoonlikheid geregverdig word?
- Hang die ontknoping van die verhaal daarvan af of die vroulike karakter 'mooi' of 'lelik' is?

- * Stereotipe beroepe
- Word die huwelik as hoofdoel en -beroep in 'n meisie se lewe uitgebeeld?
- Beeld die verhaal vrouens wat 'n huwelik en/of moederskap met 'n beroep kombineer, as harteloos of as 'supervrouens' uit?
- Word vrouens, in boeke wat moderne tye uitbeeld, steeds beperk tot die tradisionele beroepsprofiel van huisvrou, onderwyseres, verpleegster en sekretaresse, terwyl mans die totale sfeer van die arbeidsmag dek?
- Word seuns en meisies wat aspirasies in die rigting van nie-tradisionele beroepe toon as buitengewoon beskou?
- Word mans en vrouens wat in dieselfde beroep staan as ewe bekwaam uitgebeeld?
- Erken en verduidelik die boek dat daar teen vrouens (en sommige mans) gediskrimineer word ten opsigte van werksgeleenthede, -bevordering en salaris?

- * Vrouens en mans in die geskiedenis
- Word historiese gebeure primêr in terme van manlike aktiwiteite beskryf terwyl die vrou se aandeel as minderwaardig beskou of geïgnoreer word?
- * Geslagsrolle en ander kulture
- Word geslagsrolle in ander kulture volgens Westerse norme beoordeel of die uitbeelding daarvan gebaseer op akkurate inligting en sensitiewe begrip?

5.3.2 Alternatiewe

Afgesien van buitengewone voorstelle soos die van Heide(1974 : 20), wat met die idee kom om waarskuwings op die titelbladsye van boeke met seksistiese elemente aan te bring wat lui: "Caution, the sexism in this book/magazine may be dangerous to your health!", kan die oplossings wat in die literatuur vir die probleem van seksistiese kinderboeke aangebied word, in vyf alternatiewe saamgevat word.

* Die 'verbrand of verban-metode' staan die verwydering van alle kinderboeke met seksistiese elemente voor. Sensuur van dié aard, sal egter na die mening van Nicholls (1981 : 108) meer probleme skep, as wat dit oplos deur beperkings op intellektuele vryheid. Boonop sal dit waarskynlik ook die boekrakke leeg laat (Gersoni-Stavn, 1974b : 185; Gough, 1977: 441).

* 'n Alternatief wat veel wyer steun geniet as die vorige is die behoud van boeke met seksistiese elemente en die gebruik daarvan as vertrekpunt vir besprekings oor seksisme met kinders. Aansluitend hierby behoort die historiese agtergrond waarteen die werke geskryf is ook verduidelik te word (Alfonso, 1986 : 161; Carmichael in Winkeljohann & Gallant, 1980 : 449; Cozijn, 1984 : 24; Ego, 1982 : 240; Gough, 1977 : 441; Nicholls, 1981 : 109/110; Pausacker & Harper, 1977 : 199; Zimet, 1976 : 82).

* Kinderboeke met seksistiese elemente kan ook herskryf word om hierdie eienskappe uit te skakel en moderne standpunte te akkommodeer (Women, 1975 : 46). Hierdie alternatief geniet meer volledige aandag in Hoofstuk 6.

* Die invloed van seksistiese materiaal kan stelselmatig uitgeskakel word deur die selektiewe aankope van en blootstelling aan reeds bestaande kinderboeke, waarin daar nie seksistiese diskriminasie voorkom nie (Carmichael in Winkeljohann &

Gallant, 1980 : 449; Nicholls, 1981 : 109; Pausacker & Harper, 1977 : 200; Lyons, 1978 : 56).

* Aanvullend tot die vorige alternatief, kan die verskeidenheid antiseksistiese kinderboeke ook uitgebrei word deur die skryf van nuwe werke, wat in besonder daarop gerig is om seksistiese stereotipes teen te werk. Na Nilsen (1973 : 1035) se mening bied die groot aantal boeke van hierdie aard wat reeds verskyn het, 'n keuse binne byna elke afdeling van die kinderlektuur (Pausacker & Harper, 1977 : 193; Mortimer & Bradley, 1979 : 91; Sadker & Sadker, 1977 : 245).

Ten einde hierdie alternatiewe, en in besonder die laasgenoemde drie, 'n kans op sukses te gee, is die samewerking van beide outeurs en uitgewers van kinderboeke egter noodsaaklik. Dat die druk wat reeds toegepas is vrugte afgewerp het, blyk duidelik uit die riglyne wat groot uitgewers vir hulle outeurs en redaksionele personeel daargestel het: Ginn, 1973; Scott, Foresman 1972/1974; Holt, Rinehart and Winston 1975; McGraw-Hill 1975 (Kingston & Lovelace, 1977/78 : 152/153; Mortimer & Bradley, 1979 : 91/92; Nicholls, 1981 : 110; Rudman, 1977 : 295-301).

In die erkenning dat veranderinge nodig is, maak McGraw-Hill in 1974 die volgende uitspraak (Britton & Lumpkin, 1977 : 41):

"Specifically these guidelines are designed to make McGraw-Hill staff members and McGraw-Hill authors aware of the ways in which males and females have been stereotyped in publications; to show the role language has played in reinforcing inequality; and to indicate positive approaches toward providing fair, accurate, and balanced treatment of both sexes in our publications ... Women and men should be treated with the same respect, dignity, and seriousness. Neither should be trivialized or stereotyped, either in text or in illustrations. Women should not be described by physical attributes when men are described by mental attitudes or professional position. Instead both sexes should be dealt with in the same terms. References to a man's or woman's appearance, charm or intuition should be avoided when irrelevant."

Uit 'n ondersoek na die uitwerking van hierdie riglyne op publikasies, kom Britton & Lumpkin (1977 : 44) egter tot die gevolgtrekking dat veranderinge in boeke minimaal is en nuwe publikasies steeds dieselfde versteekte seksistiese boodskap aan kinders oordra:

"Publishers seem more inclined to publish the guidelines than take measurable, objective actions to enforce them. Unfortunately, the child

consumers do not read the guides and so are unaware of the subliminal, subconscious persuaders within each textbook ... Merely acknowledging a problem does not solve it ..."

Alhoewel nie vinnig genoeg vir die feministe nie, is dit tog duidelik dat die groter bewustheid van die probleem van seksisme in kinderboeke, tot 'n verbetering in die situasie aanleiding gegee het (Gersoni–Stavn, 1972 : 33):

"To return to an earlier question: are things getting better for nonsexist juvenile literature? 1) Yes. They're getting better slowly. 2) They should be getting better faster. 3) The only reason they've gotten better at all is because concerned women knowledgeable about children and their books have made themselves and their ample stockpile of supportive facts heard."

5.4 Die ideale kinderboek vanuit die feministiese perspektief

Volgens Mortimer & Bradley (1979 : 87) en Wignel (1976 : 38) is dit redelik om te verwag dat boeke wat kinders vir vermaak of inligting lees, aan twee basiese vereistes moet voldoen:

- Hulle behoort realistiese weerspieëlings van die samelewing te wees en
- die tipe gedrag, wat deur die gemeenskap as ideaal vir kinders aangemoedig word, aan te dui.

Die bestaan van vroue wat in die stereotipe beeld van vroues pas en dus as deel van die realiteit in kinderboeke uitgebeeld moet word, word nie ontken nie. Daar word egter gevra na 'n gesonde balans tussen diesulke uitbeeldings en dié van die vroue wat buite hierdie grense uitbeweeg, sowel as vir 'n balans tussen die positiewe uitbeelding van manlike en vroulike karakters (Smith, Greenlaw & Scott, 1987 : 402; Women, 1975 : 46–48). Dit is ook wenslik dat hierdie akkurate uitbeelding van vrouens in werke met literêre meriete geskied, want "one is impossible without the other because without both, the book does not mirror life" (Ward, 1976 : 537).

Tibbetts (1978 : 167) bevestig die besef dat 'n verandering in boeke alleen nie die stryd teen seksisme sal kan wen nie. 'n Houdingsverandering binne die groter samelewing is hiervoor nodig. Tog durf die impak van die kinderboek nie onderskat word in die stryd om groter vryheid nie (Townsend in Gersoni–Staun, 1974b : 185):

"... we would wish every child to experience to his or her full capacity the enjoyment, and the broadening of horizons, which can be derived from literature."

In die strewe na die verwesenliking van hierdie ideaal word tradisionele verhale, wat die hoeksteen van kinderlektuur vorm, ook deur feministe onder die vergrootglas geplaas.

5.5 Samevatting

Met die aanvaarding dat dit wat gelees word 'n invloed kan uitoefen op die aanleer van geslagsrolle wat reeds vroeg in die kinderjare vasgelê word, toon feminisme 'n groot belangstelling in kinderlektuur. Uit die navorsingsresultate van talle studies oor seksisme in kinderboeke, word daar op moontlike implikasies wat dit vir die ontwikkelende kind mag inhou gewys. Kriteria is ook geïdentifiseer aan die hand waarvan seksistiese vooroordele uitgewys word en moontlike oplossings vir hierdie probleem ondersoek.

As uitvloeisel van die feminisme se belangstelling in kinderlektuur in die algemeen, word tradisionele sprokies as moontlike draers van seksisme ook onder die loep geneem.

HOOFSTUK 6

FEMINISME EN SPROKIES

6.1 Inleiding

Die popularisering van die interpretasie van sprokies wat in 1976 met Bettelheim se *The uses of enchantment* begin het, duur volgens Thomas (1988 : 114) steeds ongehinderd voort. Dié eenvoudige verhale leen hulle in besonder tot 'n 'reading into' deur lesers. Bottingheimer merk dan ook in *Grimms' bad girls & bold boys* (1987 : 167) op dat baie Europese sprokies hulle leen tot "coloring by interpreters of Christian, psychological, nationalist, feminist, Marxist, or anthropological hues." Boonop lyk dit asof hierdie verhale nou, meer as ooit te vore, die teken van kritiese bestudering is. Elke navorser interpreteer egter deur die bril van 'n eie dissipline, 'n eie verwysingsraamwerk en metodologie. "We see what we bring to the tales – a truth worth remembering" (Thomas, 1988 : 114).

Hierdie interpretasievryheid noop navorsers om ag te slaan op Von Franz (in Thomas, 1988 : 115) se woorde: "The interpretation of the dream is always less good than the dream itself." Met hierdie waarskuwing in gedagte word daar vervolgens aandag aan die feminisme se benadering ten opsigte van tradisionele sprokies gegee. As oudste en mees basiese vorm van fantasielektuur, hou sprokies steeds 'n groot bekoring vir kinders in (Natov, 1980 : 42/43). Onlangs het die feministiese eise om verhale, wat die toenemende sielkundige bewuswording van veranderende kultuurrolle weerspieël, egter tot 'n wye verskeidenheid 'nuwe' sprokies aanleiding gegee. Alhoewel die motiewe van die tradisionele behoue bly, verseker die bybring van eietydse standpunte dat die sprokie in die moderne tyd geanker word.

6.2 Beskouinge oor die seksistiese aard van sprokies

6.2.1 Inleiding

Vanweë die feit dat kinders geslagsrolle reeds op 'n vroeë ouderdom aanleer is dit die eerste stories waarmee hulle in aanraking kom wat die grootste invloed op die vaslegging van moontlike seksuele stereotipes kan uitoefen. Om dié rede skenk die feministiese beweging besondere aandag aan prentboeke en sprokies (Brooks, 1978 : 3; Donlan 1972 : 604; Nicholls, 1981 : 105; Riordan, 1984 : viii).

"The fairy tale is one of the first forms of literature either read or told to

children. It is the opinion of the writer that the most effective peddlers of sexist views are contained in tales read and told to very young children, at a time when the special needs of the child are not well recognised or crystallised" (Cozijn, 1984 : 21).

Die gevolglike debattering rondom die mate waartoe die tradisionele sprokie verantwoordelik is vir die oordrag van stereotipe geslagsrolle is 'n interessante een wat steeds voortduur. Segel (1983 : 30) is van mening dat die basiese strydpunte egter reeds in so 'n mate geïdentifiseer is dat daar gevra kan word of dit net maar nog een van die vele pogings is om die sprokie te onderdruk deur wysneuse wat nie die diepere waarde van sprokies besef nie, en of die feministiese herevaluering van hierdie verhale nie wel insigte oplewer waarby gebaat kan word nie.

Dit was teen die agtergrond van die feminisme se belangstelling in prenteboeke vir kinders gedurende die vroeë 1970's, wat 'n artikel van Lurie in *The New York review of books* (1970 : 42/43) verskyn het, waarin sy tradisionele sprokies besing as " ... one of the few sorts of classic children's literature of which a radical feminist would approve ... These stories suggest a society in which women are as competent and active as men, at every age and in every class ... To prepare children for women's liberation, therefore, and to protect them against Future Shock, you had better buy at least one collection of fairy tales ..."

Dat Lurie egter nie in die kol met haar uitspraak was nie, blyk duidelik uit die afkeur wat feministe, uit verskeie dissiplines, teen sprokies uitgespreek het (Rudman, 1977 : 302; Segel, 1983 : 30). Met nuwe uitdrukkings soos: 'Die Aspoestertjie-kompleks' en 'Die Doringrosie-sindroom', word die passiewe en afhanklike gedrag van sprokiesheldinne deur hulle uitgewys.

As antwoord op Lurie se genoemde artikel en latere argument (1971 : 6), dat dit slegs die mees bekende sprokies is waarin die vrouekarakters negatief uitgebeeld word en dat daar talle ander is waarin dit nie die geval is nie, reageer Lieberman (1972 : 383-395), as volg:

"It is hard to see how children could be 'prepared' for women's liberation by reading fairy tales; an analysis of those fairy tales that children actually read indicates instead that they serve to acculturate women to traditional social roles ... Only the best-known stories, those that everyone has read or heard, indeed, those that Disney has popularized, have affected masses of children in our culture."

Hierdie gewildheid wat 'n handjievol sprokies geniet, waarin die uitbeelding van die vrou oorheersend negatief van aard is, word ook deur Stone (1975 : 42–50) bevestig. Sy het 'n studie gemaak van die beskikbaarheid van die Grimmversameling in Noord–Amerika: Uit die 210 stories in die volledige versameling is daar veertig heldinne, wat nie almal passief en mooi is nie. Weinig vertalings bied egter meer as vyf–en–twintig sprokies aan, met die gevolg dat die aantal vrouekarakters baie beperk is, en boonop in wisselende grade van onderdrukking uitgebeeld word. Stone identifiseer twaalf heldinne wat by uitstek die gunsteling is en reeds sedert die middel negentiende eeu, tot vandag, in feitlik alle sprokiesversamelings verskyn. In volgorde van gewildheid is hulle: *Doringrosie*, *Sneeuwitjie*, *Aspoestertjie*, *Raponsie*, *Die paddaprins*, *Hansie en Grietjie*, *Repelsteeltjie*, *Koning Lysterbaard*, *Die ganswagttertjie*, *Rooikappie*, *Vrou Holle* en *Die ses swane*. Stone bereken dat die verhouding van passiewe heldinne, van die oorspronklike 20%, inderdaad tot soveel as 75% gestyg het in die eietydse Noord–Amerikaanse weergawes. Sy identifiseer Walt Disney as een van die sleutelfigure in die vestiging van "the already popular stereotype of the innocent beauty victimized by the wicked villainess", deur sy filmweergawe van die drie sprokies: *Doringrosie*, *Sneeuwitjie* en *Aspoestertjie*.

Kritiek teen die gekommersialiseerde vorm van tradisionele sprokies, waarin die eers selfstandige heldinne nou as passief en hulpeloos uitgebeeld word, word ook deur ander navorsers uitgespreek (Cook, 1976 : 103–115; Riordon, 1982 : 26; Zipes, 1983a, 1983b). In haar bestudering van die evolusieproses wat die Aspoestertjie–verhaal ondergaan het, lewer Yolen (1977a : 21–29) ook 'n pleidooi vir die terugkeer van die "hardy, shrewd ancestor" in plaas van die "spineless, saccharine Cinderella of American mass market books" (Yolen in Segel, 1983 : 31). Sy stel dit verder as volg (1977a : 25):

"Hardy, helpful, inventive, that was the Cinderella of the old tales but not of the mass market in the nineteenth century. Today's mass market books are worse. These are the books sold in supermarket and candystore, even lining the shelves of many of the best bookstores. There are pop–up Cinderellas, coloring book Cinderellas, scratch–and–sniff Cinderellas, all inexpensive and available. The point in these books is not the story but the *gimmick* ..."

Hierdie Aspoestertjies hou na haar mening nie net 'n verkeerde droom aan die moderne kind voor nie, maar laat ook die ware betekenis en magiese van die ou verhale verlore gaan. Sy wys dan ook die feministe daarop dat hulle nie verkeerdelik hulle teiken op die oorspronklike tradisionele sprokie moet stel nie, maar wel die visier op die nuwe weergawes wat in hulle massas beskikbaar gestel word, moet rig.

Hierdie onderskeid word egter nie deur alle kritici van sprokies gemaak nie. So wys Moore (1975 : 1) daarop dat die sprokies van Europese oorsprong oor die algemeen nie die veranderinge in waardes en norme wat die Westerse samelewing ondergaan het, sedert die ontstaan van hierdie verhale, weerspieël nie:

"To the extent that fairy tales are part of the socialization process, they encourage or reinforce concepts and behaviours that are being questioned by concerned educators and parents."

As een van die duidelikste voorbeelde van hierdie negatiewe aspekte, sonder Moore (1975 : 1) die seksuele stereotipering in sprokies uit. Hy stel dit ook dat kinders nie in staat is om die fynere nuanses in sprokies te begryp nie en dus hierdie verhale letterlik opneem, en staaf sy argument met die volgende opmerking van Arbuthnot en Sutherland uit *Children and books* (in Moore : 1975 : 1): "Most of the satire goes over the children's heads, and they take the stories literally. They are perfectly serious over the absurd princess on her twenty mattresses."

In *Functions of folk and fairy tales* (1981 : 6) wys Baker daarop dat 'n teenargument vir so 'n aanslag teen stereotipe karakterbeelding in sprokies te vinde is in die werk van sielkundiges soos Bettelheim. Laasgenoemde wys daarop dat die eiesoortige aard van sprokies die leser juis in staat stel om met die tematiese, eerder as die letterlike, betekenis daarvan te identifiseer, of te empatiseer. Lesers pas die betekenis aan volgens die behoeftes wat met hulle eie geslag geassosieer word. Sprokies bevat nie seksuele stereotipes nie, maar beeld wel aanvullende gedragshoudings binne elke mens uit. Soos Bettelheim (1976a : 226) dit stel:

"While some literal-minded parents do not realize it, children know that, what ever the sex of the hero, the story pertains to their own problems."

Volgens Nicholls (1981 : 106) is die rede vir Bettelheim se onwilligheid om die seksisme in sprokies te erken, daarin geleë dat sy eie werk "steeped in sexist assumptions" is. Crago (1981 : 159) stem hiermee saam en wys ook daarop dat *The uses of enchantment* talle onbevestigde spekulاسies bevat, terwyl Waelti-Walters (1982 : 2-3), na die uitwys van etlike voorbeelde waar Bettelheim onbewustelik die werking van die patriargale stelsel binne sprokies illustreer, die vraag vra of hy (Bettelheim), werklik sy eie betoog dat sprokies geen rol in seksuele stereotipering speel nie, kan glo?

Die ironie van die feministe se kritiek teen tradisionele sprokies is, volgens Riordan (1984 : vii), daarin geleë dat die oorspronklike storievertellers meestal hardwerkende

vrouens was. Dit is dan ook die rede waarom Perrault na sy stories as 'ouvrou—stories' (*contes de vieilles*) verwys. Dit was egter oorheersend mans wat hierdie verhale neergeskryf het: Perrault, die Grimm—broers, Joseph Jacobs, Andrew Lang en andere. Met die publikasie hiervan, hoofsaaklik in die vorige eeu, was die karakters dan ook reeds in so 'n mate aangepas dat hulle aan die verwagte gedragspatrone vir mans en vrouens binne die patriargale samelewing voldoen het.

6.2.2 Die passiewe optrede van vrouekarakters

Na Stone (1975 : 48) se mening is dit nie oordrewe om sprokies as handleidings vir passiewe gedrag vir meisies te beskou nie. Berne (in Stone, 1975 : 48), 'n sielkundige, deel ook hierdie sentiment en voel dat sprokies nie net drome en hoop aanbied nie, maar wel werklike gedragsprogramme.

Die perfekte sprokiesheldin word oor die algemeen as passief, onderdanig, hulpeloos en afhanklik van manlike karakters uitgebeeld, met skoonheid as die oorheersende eienskap van die 'goeie' vrou. (Die ideale man is jonk, aantreklik, dapper, vrygewig en gelukkig). As antitese word ouer vrouens en dié met sterk karakters, inisiatief en wilskrag, as bonatuurlike wesens geskets of met lelikheid en boosheid geassosieer: hekse, gemene stiefmoeders of jaloesse stiefsusters wat onafhanklik optree totdat hulle bese planne gedwarsboom word. So bied *Die visser en sy vrou*, wat deur Brooks (1978 : 5) as 'n "child sized MacBeth" bestempel word, 'n negatiewe beeld van 'n uitstaande vrouekarakter wat geen gelyke in 'n bese eggenoot iewers in die sprokieslektuur het nie. "In fact, no masculine villain caused the downfall of an innocent victim as successfully as this wife caused the downfall of her husband and herself." Hartley (in Brooks 1978 : 5) sien diesulke verhale as die moontlike oorsaak vir die beeld van haatlikheid en uitbuiting, wat jong seuns soms van volwasse vrouens het.

Op hierdie wyse word daar, na Cozijn (1984 : 22) se mening, 'n verband getrek tussen 'n mooi gesig, passiwiteit en 'n mooi karakter, wat by die minder aantreklike meisie vrese vir verwerping mag skep.

Aggressie om eie probleme op te los, word selde aan 'goeie' vrouekarakters toegewys. Komplote teen mooi en deugsame heldinne word nie deur hulleself hanteer nie, maar eerder deur 'n magiese krag, of meer dikwels, deur 'n man in die vorm van 'n aantreklike prins of mistieke dwergfiguur. (Moore, 1975 : 2): Rooikappie en haar ouma word deur 'n jagter gered. Sneeuwitjie se lewe word ook deur 'n jagter gespaar en sy word later deur dwerge versorg, terwyl 'n aantreklike prins haar uiteindelik finaal red.

Die vrouekarakters in *Repelsteeltjie* en *Sneeuwitjie en Rosierooi* word ook uit hulle verknorsings gehelp deur mans – in die eerste geval deur 'n dwerg en in die tweede deur 'n prins vermom soos 'n beer. Alhoewel Aspoestertjie aanvanklik deur 'n ander vrou – die goeie fee – gehelp word, is dit haar skoonheid wat die oplossing vir haar probleme verskaf as die prins verlief raak en haar uit die kloue van die noodlot red. Sels Grietjie, wat een van die weinige sprokiesheldinne is wat die bose (die heks) sonder die hulp van 'n man of magiese krag oorkom, tree slegs op wanneer sy daartoe gedwing word deur die afwesigheid van Hansie, wat in die res van die verhaal die leiding moes neem en haar vertrous het.

Soos Sneeuwitjie en Aspoestertjie se vaders van alle blaam vir die wrede optredes teen hulle dogters onthef word, word Hansie en Grietjie se vader ook kwytsgekeld van sy aandeel daaraan om sy kinders in die bos te laat, vanweë die boosaardige invloed van die kinders se stiefmoeder op hom. Dit word van vrouekarakters verwag om passief te ly of wrede strawwe vir oortredings te verdra, terwyl mans dikwels nie eens soveel as vermaan word vir negatiewe optrede nie en/of selfs daarvoor beloon word: Hansie en Grietjie se vader ontvang sy kinders, en 'n fortuin, terug. Die meulenaar, wat in *Repelsteeltjie* sy dogter in lewensgevaar laat beland weens sy leuens oor haar vermoë om goud te spin, sowel as die gierige koning wat haar met die dood dreig en later ter wille van rykdom met haar trou, tree as oorwinnaars uit die stryd.

(Brunt, 1982 : 85; Donlan, 1972 : 604,606/607; Glastonbury, 1980 :17; Heilbrun, 1979 : 146; Kolbenschlag, 1979 : 74; Lieberman, 1972 : 386; Lyons, 1978 : 43; MacDonald, 1982 : 18–20; Minard, 1975 : vii; Mortimer & Bradley, 1979 : 89; Nicholls, 1981 : 107; Nodelman, 1977 : 106; Pilon, 1977 : 234; Reinstein, 1983 : 48; Rowe, 1980 : 13; Sadker & Sadker, 1977 : 235; Shannon, 1981 : 34/35; Waelti–Walters, 1982 : 3/4; Women, 1975 : 21, 26, 29).

6.2.3 Die huwelik as einddoel en beloning

As die belangrikste gebeurtenis in feitlik elke sprokie, word die huwelik as beloning vir die meisie voorgehou, nieteenstaande die feit dat sy dikwels as passiewe prys in kompetisies aangebied word (*Princess on the glass Hill*) of om finansiële gewin gekies word (*Toads and Diamonds; Repelsteeltjie*) (Lieberman, 1972 : 386/7). Die prins wen nie net 'n pragtige bruid nie, maar kry gewoonlik ook mag en 'n koninkryk op die koop toe. As integrale deel van die beloningspakket in sprokies word die huwelik met rykdom geassosieer. Aangesien meisies vir hulle skoonheid gekies word, is Lieberman (1972 : 386) van mening dat kinders tot die gevolgtrekking kan kom dat skoonheid tot rykdom lei.

"Beauty has an obviously commercial advantage even in stories in which marriage appears to be a punishment rather than a reward: 'Bluebeard', in which the suitor is wealthy though ugly, and the stories in which a girl is wooed by a beast, such as 'Beauty and the Beast' ..."

Aangesien die kwaliteit van die huwelikslewe in die vaagheid van "they lived happily ever after" omhul word, kan kinders, wat 'n besondere belangstelling in die einde van verhale toon, volgens Cozijn (1984 : 22) moontlik glo dat alle huwelike gelukkig en die enigste aanvaarbare lewenstyl is. Rowe (1980 : 16–20) sien ook hierdie gevaar in romantiese verhale wat op sprokies gebaseer is:

"Romantic tales thus transmit to young women an alarming prophecy that marriage is an enchantment that will shield her against harsh realities outside the domestic realm and guarantee everlasting happiness."

Boonop weerspieël die huwelik, as beloning vir die vrou wat haar persoonlike gedrag by die samelewingsnorme aangepas het, volgens haar 'n oorwinning vir die patriargale kultuur: Die uitbeelding in sprokies van die huwelik as die vrou se *enigste* keuse beperk haar horison tot die vuurherd en babawiegie. Dit verseker voortsetting van die patriargale status quo.

As belangrike sosiale instelling funksioneer die huwelik, benewens 'n gepaste einde vir 'n storie, ook as 'n brug tussen die wêreld van fantasie en realiteit. Terwyl 'eendag lank lank gelede' die leser na 'n tydlose fantasieryk wegvoer, bring die huwelikeremonie haar na realiteitsmoontlikhede terug:

"If she cannot be a literal princess, she can still hope to become the sheltered mistress of a domestic realm, admired by 'a prince of a man' and by children for her self-sacrifices to keep the home fires burning" (Rowe, 1980 : 18).

Die teenstrydigheid tussen hierdie romantiese verwagtinge en werklike verhoudings kan dikwels tot wrede ontugterings lei.

Aansluitend hierby verklaar Kaslow, 'n Amerikaanse navorser wat al dertig jaar egskedings ontleed, (in Le Roux, 1986a : 10), dat sprokies 'n groot aandeel het in die hoë egskedingsyfer. Volgens hom verbrokkel huwelike des te gouer, omdat dit nie naastenby aan die onrealistiese sprokieshuwelike en slottonele van 'hulle het getrou en vir ewig lank en gelukkig saamgeleef', waarmee kinders geïndoktrineer word, voldoen nie.

(Brunt, 1982 : 85; Donlan, 1972 : 604–609; Lonsdale & Mackintosh, 1973 : 312; MacDonald, 1982 : 18–20; Mortimer & Bradley, 1979 : 89; Nicholls, 1981 : 106;

Riordan, 1982 : 26; Rowe, 1980 : 16–18; Spaeth, 1982 : 20/21; Waelti–Walters, 1982 : 3).

6.3 Alternatiewe vir seksisme in sprokies

6.3.1 Inleiding

Afgesien van die skryf van nuwe moderne sprokies, wat uit die veld van die tradisionele beweeg, word die grootste klem by moontlike oplossings vir seksisme in sprokies, geplaas op die versameling van reeds bestaande, maar minder bekende, sprokies met aktiewe heldinne asook die herskryf van tradisionele verhale in 'n eietydse konteks.

6.3.2 Reeds bestaande sprokies met aktiewe heldinne

Die belangrike rol wat sprokies in die opvoedkundige en kulturele ontwikkeling van kinders kan speel, word steeds erken. Daar is egter 'n onwilligheid onder sekere opvoeders om kinders, midde die strewe daarna om die vrou as volwaardige mens te reken, slegs aan die passiewe heldinne van die alombekende sprokies bloot te stel. As uitvloeisel van hierdie opvattinge het talle versamelings van reeds bestaande, maar vergete, tradisionele sprokies die lig gesien.

Diesulke sprokies het met die verloop van tyd en as gevolg van die selektiewe publikasie van ander titels, waarin vrouekarakters aan die samelewingsverwagtinge van hulpeloosheid voldoen, in onbekendheid verval. Sedert die publikasie van Rosemary Minard se *Womenfolk and fairy tales* (1975), waarin vroue as "active, intelligent, capable, and courageous human beings" (Minard, 1975 : viii) uitgebeeld word, het talle soortgelyke versamelings gevolg. Enkeles word later as voorbeelde onder 6.4.3.1 bespreek.

(Davis, 1981 : 25; Lurie, 1980 : xi–xiii; Lyons, 1978 : 45/46; MacDonald, 1978 : 18; Riordan, 1982 : 26; Rudman, 1977 : 303; Segel, 1983 : 31).

6.3.3 Die herskryf van sprokies

6.3.3.1 Inleiding

Die oogmerk van skrywers wat alternatiewe weergawes van tradisionele sprokies daarstel, is volgens Degenaar (1988f : 26) hoofsaaklik om die leser uit te nooi om die ou en nuwe weergawes met mekaar te vergelyk en te besef dat die nuwe weergawe

alternatiewe denkwyses bekendstel. Dit word gedoen deur die oorspronklike karakter te behou terwyl die aksie aangepas word. Hierdie metode gaan dus van die veronderstelling uit dat die leser reeds met die tradisionele weergawe vertrouwd is (vergelyk ook Zipes, 1982 : 315–317).

Stiebel (in Degenaar, 1988f : 26) stel 'n alternatief vir skrywers voor, naamlik "to insert contemporary references into the traditional plot–line" om die verhaal so meer relevant vir die kind se situasie te maak. Daar word gehoop dat die leser hierdeur krities ingestel sal word teen die aanvaarding in tradisionele verhale dat "domination and submission are the natural bases of human relationships."

In beide gevalle – alternatiewe weergawes of eietydse verwysings – is die doel egter om die verbeelding te stimuleer tot kreatiewe denke betreffende alternatiewe leefwyses binne die samelewing (Degenaar, 1988f : 27; Zipes, 1982 : 315–317).

Alvorens daar aandag gegee word aan die moontlike voor- en teenargumente ten opsigte van die herskryf van tradisionele verhale, as oplossing vir seksisme in sprokies, is dit insiggewend om eers te let op die invloed wat die perspektief van skrywers op die uitbeelding van die vrou kan uitoefen.

6.3.3.2 Veranderinge in die uitbeelding van die vrou

Tolkien (1964 : 33) verwoord sy opinie omtrent die hydrae wat die verteller lewer tot die behoud of verandering van 'n verhaal, as volg:

"Fairy–stories are by no means rocky matrices out of which the fossils cannot be prised except by an expert geologist. The ancient elements can be knocked out, or forgotten and dropped out, or replaced by other ingredients with the greatest ease: as any comparison of a story with closely related variants will show."

Uit sy navorsing oor die evolusie van *Rooikappie* in *The trials and tribulations of Little Red Riding Hood* (1983b) lewer Zipes omvattende kommentaar oor die invloed wat die sosio–politiese perspektief van skrywers oor die eeue heen, op die uitbeelding van die vrou in hierdie sprokie gehad het. Zipes (1983a : 46 e.v.; 1979 : 20 e.v.) illustreer hierin ook sy standpunt, dat sprokies instrumente is waardeur die heersers in 'n patriargale samelewing met 'n *modus operandi* van 'might makes right', die bevolking tot passiewe onderdanigheid indoktrineer.

Die mondelinge tradisie

Die basiese elemente van *Rooikappie* is ontwikkel uit 'n mondelinge tradisie waarin die bonatuurlike magte wat aan weerwolwe toegedig is toenemend sedert die veertiende eeu met die duiwel geassosieer is. Dit het aanleiding gegee tot 'n groep 'waarskuwingsverhale' wat wydverspreid oor Europa voorgekom het. Hierdie verhale het vyandige magte dikwels in die gedaante van 'n weerwolf, as bedreiging vir kinders wat sonder beskerming was, voorgehou.

Perrault se bydrae

Volgens Zipes moes weergawes van diesulke verhale ongetwyfeld Perrault se 1697-weergawe van *Rooikappie*, wat hy uit elemente van bekende volksverhale saamgestel het, beïnvloed het. Perrault het gedurende 'n tydperk in die Europese geskiedenis geskryf waarin intellektuele dit as hulle hoofsaak beskou het om standarde vir beskawing daar te stel. Kindwees is as 'n toestand van natuurlike onskuld en as vatbaar vir negatiewe indrukke beskou en " ... the civilizing of children—social indoctrination through anxiety—provoking effects and positive reinforcement — operated on all levels in manners, speech, sex, literature and play "(Zipes 1983a : 23). *Civilite* was volgens Degenaar (1988f : 19) die wagwoord en sosiale afwykings daarvan moes wreed gestraf word. Die didaktiese *moralité* aan die einde van Perrault se weergawe van *Rooikappie*, wat uitloop op die gewelddadige dood van die meisie, illustreer hierdie moraliserende en sosialiserende neiging (Bylae 2 – Voorbeeld 1).

As bevoorregte lid van die *baute bourgeoisie* wat in die kringe van die adellikes beweeg het, moes Perrault die laerklas-weergawe van alle skokkende elemente suiwer alvorens dit vir sy opgevoede leserspubliek geskik sou wees. Kinders moes volgens die gedragskodes van hulle stand opgevoed word. Dat hierdie elemente wat uit Perrault se weergawe gelaat is, 'n drastiese wegbeweging van die mondelinge weergawe is, blyk duidelik uit die 1885 teks wat Delarue, na navorsing oor die oorspronklike mondelinge verhaal, met die titel *The story of Grandmother*, saamgestel het (Bylae 2 – Voorbeeld 2).

Anders as Perrault se weerlose meisietjie wat deur die wolf verslind word, beeld dié weergawe 'n selfstandige meisie uit die boerestand uit, wat die wolf op 'n slim wyse uitoorlê en haarself, sonder hulp, red. Op hierdie wyse het die verhaal volgens Zipes

(1983b : 7), naas die waarskuwingsfunksie ook die selfstandigwording van 'n jong meisie gevier.

Benewens Perrault se persoonlike vooroordele, wat volgens Zipes en Mourey (in Zipes 1983b :8, 13), 'n lae opinie van vroue en die bygelowe van die boerestand insluit, kan hierdie uitbeelding van die vrou ook aan die hand van die destydse houdings in die Franse samelewing verklaar word. In sy strewe om kinders in die bourgeois—aristokratiese lewensstyl op te voed, moes Perrault die sosiale norm van manlike oorheersing in sy verhale inbou. Vrouens was mooi en mans intelligent. In Degenaar (1988f : 20) se opinie het Perrault in sy weergawe jong meisies gewaarsku, die belangrikheid van orde en dissipline beklemtoon en sy steun aan die navolging van neergelegde riglyne vir geslagsrolle toegesê.

Die Grimm—broers se bydrae

Vir die Grimm—broers was Perrault se weergawe van *Rooikappie* egter steeds te wreed, te seksueel en te tragies (Zipes, 1983b : 14). Hulle het dit nodig gevind om dié verhaal verder te suiwer en aan te pas vir die opkomende *Biedermeier* of Victoriaanse beeld van meisies en aanvaarbare gedrag in die negentiende eeu (Bylae 2 – Voorbeeld 3). Hulle het benewens 'n verandering in die titel en aanpassings aan die begin om die meisie se onskuld te beklemtoon, ook vir 'n gelukkige einde gesorg. Die hoofkarakter word meer as in vorige weergawes, uitgebeeld as 'n naïewe, hulpelose, mooi meisie wat die hulp van 'n jagter nodig het, nadat sy ongehoorsaam is aan die bevele wat aan haar gegee is.

In sy opsomming van die veranderinge wat die Grimm—broers aangebring het, wys Zipes(1983b : 18) daarop dat die orde in die samelewing bo individualiteit gestel word:

"Their narration of *Little Red Cap* is fundamentally a justification of law and order and against individual autonomy and imagination. The reverence to be shown toward mother, grandmother, and male gamekeeper demanded by the tale is absolute. Salvation comes only in the form of a male patriarch who patrols the woods and controls the unruly forces of nature – both inner and outer."

Afgesien van die belangrike rol wat die sprokies van Perrault en die Grimm—broers in die sosialisering van die Franse en Duitsers gespeel het, het hulle weergawes, as gevolg van etlike vertalings, ook deel van die basiese letterkundige ervarings van kinders in Europa en Amerika geword (Zipes, 1983b : 20).

Die twintigste eeu

Gedurende die tydperk van 1919 tot 1945 is die eerste vraagtekens agter die tradisionele kultuurpatrone in die samelewing geplaas en talle interessante hersienings van sprokies is in hierdie periode gedruk en deur die massamedia uitgedra. Volwassenes was die teikengroep. Daar is met ironie en humor met *Rooikappie* geëksperimenteer en die sprokie is in 'n oorlogsveld omskep. Opvoeders en skrywers, met uiteenlopende pedagogiese idees en sosio-demokratiese, liberale, kommunistiese en fascistiese neigings, het oor die welvaart van kinders baklei.

In 1939 wys Jane Thurber se weergawe *The little girl and the wolf*, dat die patroon van manlike oorheersing en vroulike afhanklikheid, nie langer sondermeer aanvaar word nie. Die naamlose "no-nonsense" meisie van dié verhaal word nie maklik om die bos gelei nie. Die beeld is die van 'n nuwe, meer selfstandige vrou in wording. In stede daarvan om op redding te wag, neem sy sake in eie hande en skiet die wolf met haar outomatiese vuurwapen! In skynbare minagting vir Perrault se *moralité*, lui Thurber se eietydse morele les as volg:

"It is not so easy to fool little girls nowadays as it used to be" (Bylae 2 – Voorbeeld 4).

Na afloop van die Tweede Wêreldoorlog is die radikale veranderinge van *Rooikappie* in Amerika en Europa grootliks aangehelp deur die opkoms van bewegings vir mense- en vroueregte en die gepaardgaande veranderinge in die opvattinge oor kinder- en seksuele opvoeding. Zipes (1983b : 39) identifiseer drie hoofstrominge in die radikale weergawes gedurende die periode 1950–1980 :

- * verhale waarin Rooikappie uitgebeeld word as 'n persoon met 'n eie identiteit en groter onafhanklikheid van mans,
- * verhale en gedigte wat beoog om die wolf te rehabiliteer en wat ook sy kant van die saak in ag neem en
- * verhale waarin ongewone 'estetiese eksperimente tradisionele vertellingsvorme deurbreek om die leser te bevry om konvensionele patrone te bevraagteken.

Die eerste stem vir onafhanklikheid het opgegaan van Catherine Storr se *Little Polly Riding Hood* (1959), wat deel vorm van die werk *Clever Polly and the stupid wolf*.

Polly uitoorlê telkens, sonder enige hulp, die dom wolf op slim maniere. (Bylae 2 – Voorbeeld 5).

Dat die strewe daarna om die samelewingsnorme te deurbreek egter ook gevaarlike afmetings kan aanneem, blyk duidelik uit Kassajep se 1980 weergawe van *Little Red Cap with crash helmet*. Rooikappie en 'n vriend, as verteenwoordigers van die toekomslose geslag, besoek haar ouma in 'n ouetehuis. Omdat hulle geld nodig vermoor hulle die ouma en verdwyn op Wolfi se Suzuki-motorfiets oor die horison. Hierdie soort verhaal is na Zipes (1983b : 40) se mening die produk van 'n Wes-Duitse gemeenskap waarin misdaad as iets alledaags aanvaar word.

Nieteenstaande die verskillende wyses van aanbidding, deel die laaste drie verhale egter 'n gemeenskaplike uitbeelding van Rooikappie. Sy beweeg weg van die beeld van 'n onskuldige, hulpelose en ongehoorsame meisie na een van waagmoed, intelligensie en selfstandigheid. Sy leer uit ervaring en kan haarself handhaaf.

Dié nuwe beeld van die vrou, wat ook na die breëre samelewing uitkring, word egter volgens Zipes (1983 : 45) grootliks ondermyn deur die Westerse kultuur-industrie. Daar word steeds op die handhawing van stereotipe uitbeeldings van die vrou in advertensiewese en massamedia aangedring ten einde wins te maak uit die tradisionele manlike verwagtings. In Zipes se opinie moet die impak van die 'Rooikappie-sindroom' wat deur hom as die verdraaiing van seksualiteit en die instrumentalisering van die liggaam beskryf word, nie onderskat word nie. Volgens hom (1983b : 57/58) lê die rede vir die blywende gewildheid van die weergawes van *Rooikappie* deur Perrault en die Grimm-broers, desnieteenstaande die talle eietydse weergawes waarin die vrou meer positief uitgebeeld word, daarin dat die stereotipe geslagsrolle en die manlike oorheersing steeds stewig in die samelewing geanker is: "in her two most popular literary forms, which have fully captured the mass-mediated common imagination in our own day, *Little Red Riding Hood* is a male creation and projection" (Zipes 1983 : 56). In haar boek *Woman hating* wys Dworkin (in Zipes, 1983 : 56/57) ook daarop dat sprokies in die algemeen kinders kondisioneer om volgens seksuele stereotipes, wat as kulturele absolute voorgehou word, terwyl dit bloot net sosiale gebruike is, te dink en te lewe:

"We have not formed that ancient world – it has formed us. We ingested it as children whole, had its values and consciousness imprinted on our minds as cultural absolutes long before we were in fact men and women. We have taken the fairy tales of childhood with us into maturity, chewed but still lying in the stomach, as real identity. Between Snow-white and

her heroic prince, our two great fictions, we never did have much of a chance. At some point, the Great Divide took place: they (the boys) dreamed of mounting the Great Steed and buying Snow-white from the dwarfs; we (the girls) aspired to become that object of every necrophiliac's lust – the innocent, victimized Sleeping Beauty, beautiful lump of ultimate, sleeping good. Despite ourselves, sometimes unknowing, sometimes knowing, unwilling, unable to do otherwise, we act out the roles we were taught."

Desnieteenstaande die talle weergawes daarvan waarin die vrou negatief uitgebeeld word, verwerp Zipes (1983 : 58) *Rooikappie* nie as totaal negatief nie en staan hy ook nie die algehele vervanging daarvan deur nie-seksistiese weergawes as oplossing voor nie. Aansluitend by reeds genoemde argumente, lê die probleem volgens hom by die waardes van die gemeenskap en in besonder die man se idee dat hy altyd in die magposisie (die wolf; die jagter) moet wees. Totdat daar 'n verandering in diesulke houdings intree, funksioneer dié verhaaltjie as 'n waardevolle waarskuwing vir jong meisies teen diegene wat steeds so dink.

"As we have seen, signs of change have already been depicted in the radical *Little Red Riding Hood* adaptations of the 20th century. However, it took 200 years of hunting witches and werewolves to give birth to the traditional helpless Red Riding Hood and restrictive notions of sex and nature, then another 200 years to establish the proper bourgeois image of the obedient Red Riding Hood learning her lessons of discipline; it may take another 200 years for us to undo all the lessons Red Riding Hood, and the wolf as well, were forced to learn" (Zipes, 1983 : 58).

6.3.3.3 Beskouinge oor die herskryf van sprokies

Daar bestaan uiteenlopende opinies omtrent die herskryf van tradisionele sprokies as oplossing vir die seksisme daarin.

Voorstanders vir die herskryf van sprokies voer onder andere aan dat sprokies, soos die volkekundige, Cambell (in Yolen, 1977b : 9), dit stel: "changes, like a chameleon; puts on the colors of its background; lives and shapes itself to the requirements of the moment." Om dié rede kan daar nou by die veranderende opvattinge in die samelewing omtrent geslagsrolle aangepas word, sonder om te vrees dat die sprokies in hulle oorspronklikheid geskaad word (Yolen, 1978 : 702):

"There is nothing pure about a folk tale after all. The oral story is a bastardized one already. It has on its body the thumbprints of history. You can read different cultures, different settings, different tellers and different times on its face. It has been stripped of its gloss and bare-boned."

Aansluitend hierby verwys Lüthi (1970 : 63) ook na die Griekse gesegde: "The fairy tale has no landlord" en stel sy opinie dat elke storieverteller die verhaal op 'n eie wyse kan vertel, met die voorwaarde dat die basiese struktuur behoue bly en daarmee saam ook die noodsaaklikste besonderhede.

Saam met Janosch (1974 : 7) en andere, verwerp Moore (1975 : 1) die waardes en norme in talle tradisionele sprokies as uit voeling met die huidige en as potensieel skadelik vir jong lesers. Hy redeneer, soos Dixon (1977 : 10), ook dat dit nie voldoende is om hierdie negatiewe elemente (byvoorbeeld seksisme) bloot as verteenwoordigend van die tyd waarin die verhaal geskryf is te aanvaar nie, vanweë die invloed wat dit *vandag* op die houdings, verwagtings en gedrag van lesers uitoefen.

Indien daar aan sprokies 'n bevrydende rol toegeskryf wil word, moet hulle, volgens Degenaar (1988a : 101), 'n stryd teen alle vorms van onderdrukking verbeeld. So sal feministe *Rooikappie* as volg laat begin: "Daar was eendag 'n vreeslose meisie ...", en verder ook verseker dat sy haarself en haar ouma sonder die hulp van 'n man red. Degenaar wys egter daarop dat hierdie benadering nie tot die feminisme beperk is nie. Daar is talle voorbeelde van moderne skrywers wat *Rooikappie* op so 'n wyse herskryf dat die tradisionele beeld van die meisie as hulpelose wese deurbreek word.

Dat veranderinge egter nie alom as 'n verbetering beskou word nie, blyk duidelik uit die kritiek wat teen die herskryf van sprokies ingebring word.

As verteenwoordiger van die sielkundige benadering tot hierdie tradisionele werke, bevraagteken Bettelheim (in Gardner, 1978 : 15) die 'suiwering' van sprokies waardeur die diepere betekenis daarvan verlore gaan en die skerp kontraste, wrede strawwe en soete belonings vervaag. Volgens hom (1976a : 24,32) is hierdie nuwe weergawes waardeloos, aangesien dit slegs die sprokie is wat geleidelik deur die geskiedenis gevorm is, wat by die kind se persoonlikheid en behoeftes aansluiting kan vind:

"Most children now meet fairy tales only in pettified and simplified versions which subdue their meaning and rob them of all deeper significance - ... the simplified and bowdlerized fairy tale loses all value."

Die doelbewuste aanpassing van kinderlektuur om 'n standpunt te akkommodeer, herinner aan 'n uitspraak van Sir Lawrence Olivier (in Egoff, e.a., 1969 : 437/438): "If you cut out the nose of a portrait by Rembrandt and pushed your nose through, the nose would be real enough, but as a painting it would be disastrous." Doelbewuste pogings om 'n standpunt (byvoorbeeld anti-seksisme) deur die herskryf van tradisionele sprokies oor te dra, word deur Lyons (1978 : 47/48) teen die spontane vorming van sprokies deur die eeue heen aangespeel. Hy haal John Ruskin, uit die inleiding tot die 1892 herdruk van die oorspronklike Engelse weergawe uit die Grimm-versameling, as volg aan (p.47/48):

"Every fairy tale worth recording at all is the remnant of a tradition possessing true historical value; – historical, at least in so far as it has naturally arisen out of the mind of a people under special circumstances, and arisen not without meaning ... It sustains afterwards natural changes from the sincere action of the fear or fancy of successive generations; it takes new colour from their manner of life, and new form from their changing moral tempers. As long as these changes are natural and effortless, accidental and inevitable, the story remains essentially true, altering its form indeed like a flying cloud, but remaining a sign of the sky; ..."

Hierdie sentiment word ook gedeel deur Milne (1977 : 130/131), wat tradisionele fantasie met die ewige stryd tussen die goeie en kwade, die konflikterende waardes en die eksistensialistiese vrese wat daarin weerspieël word, as waardevol beskou. Hierdie verhale, bevat volgens haar noodwendig verontrustende besonderhede. Alvorens hierdie elemente afgewater word om na volwassenes se oordeel by kinders te pas, moet die sprokie in geheel liefs van kinders weerhou word totdat dit as sulks deur hulle hanteer kan word:

"To adapt traditional fantasy tales for children, almost always result in their mutilation ... To water them down is to take the guts from the literature, to falsify the values and to rob the listener of the opportunity of every coming fresh to the experience and receiving the full smack of the tale. It is not only the content which is destroyed but also the shape."

Sulke herskrywings ter wille van kinders, word ook deur Tolkien (1964 : 35), wat die sprokie as leesstof vir beide volwassenes en kinders beskou, veroordeel. Na sy mening kan dieselfde met musiek, poësie en wetenskaplike werke gedoen word. Dit is 'n gevaarlike proses. 'n Ramp kan slegs afgeweer word as diesulke werke nie totaal na die

kinderkamer verban word nie. Soos alles wat permanent in die kinderkamer gelaat word verniel, sal sprokies ook verswak en afgetakel word (Tolkien, 1964 : 35):

"Fairy-stories banished in this way, cut off from a full adult art, would in the end be ruined; indeed in so far as they have been so banished, they have been ruined."

Benewens die tekstuele inhoud van eietydse herskrywings van sprokies, sorg die konkrete gebondenheid van kinders dat die visuele aanbieding ook aandag geniet (Snyman, 1983 : 262).

6.3.3.4 Beskouinge oor die illustrasie van sprokies

Bettelheim (1976a : 59/60) het 'n besliste voorkeur vir ongeïllustreerde sprokies. Hy motiveer sy standpunt aan die hand daarvan dat die kind se verbeelding toegelaat moet word om vry van die illustreerder se persoonlike indrukke te funksioneer:

"The illustrations are distractive rather than helpful. Studies of illustrated primers demonstrate that the pictures divert from the learning process rather than foster it, because the illustrations direct the child's imagination away from how he, on his own, would experience the story."

Tabbert (1979a : 98) ondersteun hierdie standpunt omtrent die inhiberende uitwerking van illustrasies op die verbeelding, wanneer hy dit stel dat illustrasies die 'gapings' wat die teks laat om deur die kind se verbeelding ingevul te word inneem, en sodoende die kind se geleentheid om aktief in die verhaal betrokke te raak verminder.

Aansluitend hierby wys Sadker & Sadker (1977 : 292) ook daarop dat die visuele uitbeelding in sprokies meer steurend op kinders kan inwerk as die tekstuele aanbieding: Kinders kan 'n storie lees, of daarna luister en deur hulle verbeeldingskrag die lelikheid van die heks, of die grootte van die reus, minimaliseer. Hierteenoor laat 'n skets wat die afskuwelikheid van die heks en die enorme grootte van die reus in duidelike besonderhede weergee, weinig aan die verbeelding oor en prent beelde in kinders se geheue in wat ontstellend op hulle kan inwerk.

Daar is egter ook navorsers van kinderlektuur wat eensgesind daarvoor is dat illustrasies 'n baie belangrike bydrae lewer tot die waarde van fantasieverhale.

Volgens Lohann (1982 : 15, 19/20) hou illustrasies in kinderboeke besondere waarde vir die ontwikkeling van die jong kind in. Vanweë 'n beperkte verwysingsraamwerk kan

jong kinders nie beelde van onbekende dinge, waarna daar moontlik in fantasieverhale verwys word, in hulle verbeeldings optower nie. Dikwels kan die illustrasies, beter as die tekstuele beskrywing daarvan, dié probleem ondervang en kinders in die ontwikkeling van beeldvorming ondersteun. Hierbenewens wys hy ook (p.2) op die belangrike bydrae wat illustrasies tot die skepping van atmosfeer en oordrag van spanning in sprokies kan lewer. Illustrasies kan kinders ook ondersteun in die ontwikkeling van humor, godsdienslike en etiese beginsels en 'n waardering vir kuns. Lohann (1982 : 23) beskou illustrasies as veel meer as net versiering in kinderboeke, dit vorm 'n integrale en onontbeerlike deel van die kind se letterkundige ervaring:

"... they [illustrations] can have a very real and strong influence, not only on the child's attitude towards books and reading, but also in the sense that they can contribute positively to the education and the development of the child. A child who does not, when he is small, come into contact with good and eloquent illustrations in children's books, and then only meets the written word later on, has missed something which can never be alleviated and for which there can be no substitute."

Bell (1985 : 140) wys ook op die sterk aanklank wat illustrasies by kinders vind en stel dit dat daar talle jong kinders is wat nooit met tradisionele verhale sou kennisgemaak het as dit nie deur die medium van illustrasie kon geskied nie. Die illustrasie van sprokies is 'n goed gevestigde tradisie wat sover as die vroegste sprokiesversamelings terugstrek (Le Roux, 1986b : 10), en vandag talle prag-prenteboekweergawes van enkel sprokies oplewer (vergelyk Bylae 1).

Aangesien geïllustreerde weergawes van enkel titels goed verteenwoordig word in die hieropvolgende bespreking van voorbeelde van eietydse weergawes van tradisionele sprokies, wat onder die invloed van feminisme geskep is, word daar nie hier verder uitgebrei op die illustrasie van sprokies nie.

6.4 Feministiese weergawes van tradisionele sprokies

6.4.1 Inleiding

Soortgelyk aan die algemene indeling van eietydse weergawes (Hoofstuk 4 (4.2)), kan die indeling van sprokies wat duidelike tekens van feministiese invloed toon, ook nie as absoluut beskou word nie – met ander woorde, sommige titels mag binne meer as een kategorie tuishoort. Die titels waarna verwys word is gekies as verteenwoordigende

voorbeelde van verskillende grade van veranderings en vanweë die feit dat hulle geredelik beskikbaar is in Suid-Afrika.

6.4.2 Subtiele veranderinge

Alhoewel aanpassings in stereotipe gedrag voorkom in al die kategorieë wat vervolgens bespreek gaan word, word enkele titels hier uitgesonder vanweë die subtiele wyse waarop die vrou se beeld tot 'n mindere of meerdere mate opgehef word.

So word van die tradisioneel manlike rolverdeling in *Die drie klein varkies* wegbeweeg, wanneer 'n meisiekaraktertjie in Caroline Bucknall se *The three little pigs* opgeneem word. Sy bou haar eie huisie sonder hulp en werk in die slottoneel in die tuin, onderwyl die manlike karakters iets te drinke aandra en die wasgoed ophang. Hierdie beeld word egter grootliks afgebreek deurdat die vrouefiguurtjie in die rol van die eerste varkie, die dom enetjie, wat tradisioneel 'n strooihuisie bou en die minste pligbesef toon, geplaas word. Haar lewe word ook deur die optrede van die manlike varkies gered.

Anders as in die vorige voorbeeld vertolk 'n vrouefiguurtjie genaamde Freda, egter die rol van die slimste varkie wat 'n huisie van steen bou en op 'n vernuftige wyse van die wolf ontslae raak, in Rowan Barnes-Murphy se storiewerkboek, *The three little pigs*. Nog 'n titel uit dié reeks, *Goldilocks and the three bears*, beeld die Mammabeer met 'n saag en bytel in die hand uit, terwyl Pappabeer die ontbyt versorg, en Bababeer 'n meisie of 'n seuntjie kan wees.

Alhoewel steeds afhanklik van haar houtkapperpa om haarself en haar ouma uit die wolf se maag te red, word Tony Ross se *Little Red Riding Hood*, voorgestel as 'n dogtertjie wat anders as die tradisionele beeld van die meisie wat haar ma met werk in die huis help, eerder in die buitelug met 'n byl in die hand, haar pa help bome afkap.

6.4.3 Duidelik herkenbare veranderinge

"*Woman is the Sleeping Beauty, Cinderella, Snow White, She who receives and submits.* In song and story the young man is seen departing

adventurously in search of women; he slays the dragon, he battles the giants; she is locked in a tower, a palace, a garden, a cave, while she is chained to a rock, a captive, sound asleep: she *waits*" [eie beklemtoning]

(de Beavoir

1949 in Cozijn, 1984 : 21).

As teenvoeter vir bostaande beeld van passiwiteit wat aan heldinne in die bekendste sprokies toegeken word, het 'n hele aantal versamelings van reeds bestaande, maar minder bekende, sprokies waarin die vrouekarakters as selfstandig, intelligent en soms selfs fisies sterk, uitgebeeld word, op die mark verskyn.

6.4.3.1 Minder bekende sprokies met aktiewe heldinne

Rosemary Minard het *Womenfolk and fairy tales* (1975) geredigeer met die gedagte om 'n gebalanseerde diët van tradisionele fantasie aan kinders te bied, terwyl hulle ook daardeur gehelp word om 'n positiewe selfbeeld, geskik vir moderne tye te ontwikkel (Rudman, 1977 : 303). In hierdie versameling van agtien sprokies uit Afrika, die Ooste en Europa, wat onveranderd opgeneem is, tel verhale soos Walter de la Mare se *Molly Whuppie*, Klaus Stamm se *Three strong women* en Asbjørnsen en Moe se *The husband who was to mind the house* en *East of the sun and west of the moon*.

Bewus daarvan dat feministe moontlik beswaar mag aanteken teen die slot van 'n aantal sprokies in dié versameling, wat afgesluit word met die heldin se troue, verdedig Minard (1975 : x) haar besluit om tog hierdie werke op te neem, as volg:

"I do not accept this objection, however, as sufficient reason for excluding a story whose heroine exhibits those qualities of intelligence, courage, ingenuity, and initiative which make a woman a human being, for in all these stories it is these strong characteristics that are important to the plot. In fact, the marriage is often simply an afterthought, a tacked-on ending typical of much early literature."

Afgesien van 'n enkele kritiese opmerking oor die illustrasies van Suzanna Klein (Segel, 1983 : 31), is die kommentaar wat oor hierdie versameling gelewer word deurgaans positief van aard (Egoff, 1981 : 203/204):

"Because of her sincere interest in folklore and literary merit, and her resistance of uncritical militancy, Minard has produced a fine collection of tales for readers of any age, or sex, and in some sense, her very success in discovering so many powerful woman and girl protagonists leaves one

questioning the assumption of implicit sexism in folklore. Much more successful and subtle than most books of its kind which carry a political social message, this is a book that certainly answers what the publishers see as an immediate need or demand on the part of the public."

Die twee versamelings *Tatterhood and other tales* (1978) en *The maid from the North: feminist folk tales from around the world* (1981), is albei deur Ethel J. Phelps geredigeer en lewer onderskeidelik vyf-en-twintig en een-en-twintig verhale waarin die nie-Westerse kulture goed verteenwoordig is. In die beoefening van "the traditional storyteller's privilege" het Phelps sewentien van die verhale in die eerste volume en almal in die tweede, herskryf om die ou vertellings 'n "fresh retelling" vir die nuwe geslag lesers te gee (Phelps, 1981 : xii):

"I have shaped each tale, sometimes adding or omitting details, to reflect my sense of what makes a satisfying tale."

Dit is egter juis sulke veranderinge wat skerp kritiek teen hierdie werke van Phelps ontlok (MacDonald, 1982 : 19/20; Segal, 1983 : 31). Die assosiasies tussen skoonheid en 'n morele karakter en die gelukkige huwelik as simbool van liefde, wat reeds vroeg by kinders gevestig word, word deur Phelps se onderbektoneering van skoonheid as karaktereienskap en negatiewe opmerkings oor die huwelik, misken.

Sy maak in die slottoneel van *Tatterhood* 'n saak daarvoor uit dat die fisiese voorkoms van die heldin nie werklik 'n bepalende faktor vir die geluk van die karakters is nie:

"Tatterhood touched the rowan wand to her face, and the soot streaks disappeared. And whether her face now was lovely or plain we shall never know, because it didn't matter in the least to the prince's brother or to Tatterhood."

In die herskryfde dialoog van *The Maid from the North*, lewer sy 'n feministiese betoog teen die huwelik: "A wife is like a house dog tied with a rope. Why should I be a servant and wait upon a husband", en beeld huwelikstatus in die aangepaste *The husband who stayed at home*, uit:

"They argued the rest of the day over who should mow and who should mind the house .. at last the husband agreed that he would work in the fields three days a week and work in the house three days; his wife would take his place in the fields for three days, and take care of the house the other days. With this compromise they lived quite peaceably, and neither the husband nor the wife complained very much at all."

Dit word ook voor Phelps se deur gelê dat sy die verhale, by name dié van

Scheherazade, afplat deur die logika ten koste van die magiese elemente te behou (Anon 1981a : 60).

Nieteenstaande die punte van kritiek bly die twee volumes egter waardige toevoegings tot 'n versameling van volksverhale (Segel, 1983 : 31).

Clever Gretchen and other forgotten folktales (1980) van Alison Lurie, wat ook in Afrikaans onder die titel van *Katryn Kraakneut en ander vergete volksverhale* deur Van Schaik (1981) uitgegee word, bied vyftien stories met aktiewe heldinne. Die skryfster het, nieteenstaande die feit dat sy hierdie verhale vrylik in haar eie woorde oorvertel en soms verskillende weergawes van dieselfde storie saamgevat het, gepoog om die wese van die oorspronklike te behou (Lurie, 1980 : xii/xiii).

Die hoop wat Lurie (1981 : xiii) in die inleiding tot hierdie werk uitspreek, verwoord die ideaal agter diesulke versamelings met aktiewe heldinne:

"I hope that this book will help to end the ill favor into which fairy tales have lately fallen – and even that, one day, some of its heroines may be as well known as Cinderella and Snow White are now."

Dié ideaal word ook nagestreef in meer onlangse publikasies soos *The woman in the moon : and other tales of forgotten heroines* (1984) van James Riordan: "[to] encourage the imagination and creativity of all children – at the expense of none" (Riordan, 1984 : viii).

Sommige skrywers voel egter so sterk oor die ongebalanseerde uitbeelding van vroue in sprokies dat hulle na die teenoorgestelde uiterste beweeg en die manlike karakters as slagoffers uitbeeld (Rudman, 1977 : 303). So is daar in Jay Williams se *The practical princess and other liberating fairy tales* (1978), waarin die skrywer nuwe verhale op die patroon van tradisionele motiewe skeep, talle slim vroue wat drake, towenaars en ander lewensprobleme uitoorlé, maar geen helde wat hierdie heldinne waardig is nie (MacDonald, 1982 : 18; Rudman, 1977 : 303). In *The practical princess* is dit Prinses Bedelia wat 'n hoogmoedige en wrede draak op briljante wyse uitoorlé en boonop 'n slapende prins uit sy gevangenskap in 'n toring red. Petronella breek ook met tradisie wanneer sy na haar eie fortuin en prins gaan soek. Die betowerde prins wat sy vind is egter te lui en selfvoldaan na haar sin en sy verruil hom vir 'n towenaar wat meer in haar smaak val. In *The silver whistle* wys Prudence die geleentheid van die hand om beeldskoon te word met dié woorde: "I don't think I want to be beautiful ... I might be different outside but I'd be the same inside, and I'm used to me the way I

am" (p.49). Met name soos Stupid Marco; Forgetful Fred en Philbert the Fearful, is die manlike karakters domkoppe wat gedweë die vrouens se bevele uitvoer. Dat hulle almal heldinne vind wat hulle bemin, is nie aan hulle manlikheid te danke nie, maar aan geluk.

Afgesien van hierdie feministiese sprokiesversamelings is daar egter ook ander herskryfde sprokies waarin die tradisionele heldinne die stereotipe beeld deurbreek deur selfversorgend te wees en eie besluite te neem.

6.4.3.2 Ander eietydse weergawes met aktiewe heldinne

Rooikappie en haar ouma is in *Little Red Riding Hood: the wolf's story* (in *There's a wolf in my pudding* (p.7–16)) in staat om hulle man (vrou?) teen die wolf te staan. Hy word nie net met Ouma se vuurwapen van die gras af gemaak nie, maar ook deur 'n slinkse set van die twee vrouens as die sondebok aan die wêreld voorgehou.

Dieselfde *modus operandi* word ook deur Roald Dahl (1982) se Rooikappie in *Little Red Riding Hood and the wolf* (*Revolting rhymes* p.36–40) gevolg:

Then Little Red Riding Hood said, 'But Grandma, what a lovely great big furry coat you have on.'

'That's wrong!' cried Wolf. 'Have you forgot

'To tell me what BIG TEETH I've got?

'Ah well, no matter what you say,

'I'm going to eat you anyway.'

The small girl smiles. One eyelid flickers.

She whips a pistol from her knickers.

She aims it at the creature's head

And *bang bang bang*, she shoots him dead.

A few weeks later, in the wood,

I came across Miss Riding Hood.

But what a change! No cloak of red,

No silly hood upon her head.

She said, 'Hello, and do please note

'My lovely furry WOLFSKIN COAT' (p.38–40).

In *Dr. Gardner's fairy tales for today's children* (1974) is Richard Gardner (1974 : 6) se poging daarop gerig: "to create stories that make use of the psychological insights available in the twentieth century and retain the themes and drama of tales created in

the past." Sy herskryfde weergawes verander dan ook dikwels die passiewe aard van die heldinne sodat hulle op hulleself, eerder as op prinse of feë, vir redding staatmaak. In *Cinderelma* (pp. 74–96) het die misbruikte stiefdogter geen goeie fee om haar te red nie, al wens sy vir een. Sy leen van haar stiefsusters se klere en stap na die dans waar sy en die prins verlief raak. Nadat hy haar met behulp van haar moeder se robynring opgespoor het, neem sy haar intrek in die kasteel. Onderwyl die voorbereidings vir die huwelik getref word, word sy as vaardige naaldwerkster opgelei. Die lewe aan die hof verveel haar gou en sy besluit om tog nie met die prins te trou nie. Haar vaardigheid as kleremaakster stel haar in staat om 'n winkel van haar eie te open en sy trou later met die drukker, van die winkel langsaan, met wie sy baie in gemeen het.

Hierdie werk van Gardner word deur Ego (1981 : 205) as "one of the saddest modern misinterpretations of folklore" bestempel. Sy beskryf beide die teks en illustrasies as "painfully devoid of any aesthetic values, while the basic enchantment of life is reduced to a parody of an existential viewpoint." Alhoewel nie so veelvlakkig as die tradisionele sprokies nie, beskou Rudman (1977 : 304) Gardner se verhale in 'n meer positiewe lig:

"They [the lessons] are taught humorously, but their point is clear. The messages are worthwhile, and perhaps counteract the myths of romantic, unreflective love at first sight and happily-ever-after weddings."

In *King Dicky Bird and the bossy princess* (1987) deur Dorothy Edwards, toon die baasspelerige prinses ook haar staal wanneer sy nie deur haar bedelaarman en swak lewensomstandighede ondergekry word nie. Sy openbaar ondernemingsgees deur matte met nuwe patrone te vleg en 'n winkel met antieke ware te open. Boonop sien sy ook gou deur Prins Albertino se bedelaarsvermomming en behou haar waardigheid dwarsdeur die verhaal, anders as die sprokieskarakter in die oorspronklike *Koning Lysterbaard*, wat in trane uitbars en in nederigheid om vergifnis van haar aanvanklike hoogmoedigheid pleit.

6.4.4 Radikale veranderinge

Die mees drastiese wegbeweging van die tradisionele stereotipes wat aan mans en vrouens in tradisionele sprokies toegewys word, is te vinde in verhale waar die tradisionele karakters letterlik deur 'n eweknie van die teenoorgestelde geslag vervang word, terwyl die basiese struktuur van die verhaal steeds duidelik herkenbaar behoue

bly. Aansluitend hierby is daar ook werke wat inhoudelik uit 'n kombinasie van elemente uit verskillende tradisionele sprokies opgebou word en waarin die karakters se eienskappe en gedrag dié van die oorspronklikes weerspreek.

Soos die redelik onbekende tradisionele verhaal *Mollie Whuppie*, bied *Jacqueline and the beanstalk* (1984), 'n vroulike eweknie vir *Jan en die boontjierank*. Anders as Jan en Mollie Whuppie, weier Jacqueline egter om enigiets van die reus te steel. Met die hulp van 'n ou vrou wat haar gereeld in die bos ontmoet, kom sy tot die besef dat sy deur harde werk en deursettingsvermoë haarself en haar alkoholis-oom, by wie sy woon, kan ophef. Sy begin om lesse in houtwerk en glaswerk te loop. Die boekie is op swak papier gedruk en word deur wit-en-swart illustrasies geïllustreer. Die teks van hierdie verhaal, wat nie onder die topwerke in hierdie kategorie geplaas kan word nie, lees ook moeilik.

In sy strewe daarna om valse illusies en die sosiale raamwerk van lesersverwagtinge te verbreek, rig Janosch hom in *Not quite as Grimm* (1974) op die vorm en inhoud van ses-en-dertig sprokies van die Grimm-broers, wat hy tot die uiterste toe parodieer. Deur sy sarkastiese hervertellings, moderne taalgebruik en ommekeer van storielyne en karaktereienskappe, slaag hy dan ook daarin om die sosialisering in die tradisionele werke ongedaan te maak (Zipes, 1983a : 63/64). So vind daar 'n rolommekeer in *The frog prince* (p.42-47) plaas wanneer dit die paddaprins is wat sy goue lugborrel verloor en deur 'n onaantreklike meisie agtervolg word. Die padda se vader dwing sy seun om sy belofte gestand te doen en die mensekind in die waterpaleis in te neem. Uit frustasie verdrink die prins egter die meisie. Sy verander dan voor sy oë in 'n lieflike paddaprinses met wie hy trou en gelukkig saamwoon. Sy verduidelik dat sy deur mense gevange geneem is en uit desperaatheid om haar lewe te red, in 'n mens moes verander. Haar lelike voorkoms het voorkom dat 'n ander mens met haar trou en so is verseker dat sy weer na haar oorspronklike vorm sou kan terugkeer.

Anders as in die tradisionele verhaal van *The princess on the glass hill*, waarin die karakter Cinderlad (of Boots) deels as 'n manlike weergawe van Aspoestertjie beskou kan word (Lyons, 1978 : 49), bied *Prince Cinders* (1987) 'n totale rolommekeer van dié bekende tradisionele sprokieskarakter.

In 'n eietydse opset van vinnige sportmotors, nagklubs en moderne kleredrag en haarstyle, beeld Babette Cole haar hoofkarakter op komiese wyse agter die stofsuiers en voor 'n bondel vuil wasgoed uit. Hy begeer om so groot en harig soos sy drie bullebak-broers te wees, wat gereeld na partytjies toe gaan. Daar is ook 'n vuil feetjie

in 'n skooluniform, wat beslis nog nie die fynere toorkunsies bemeester het nie. Prins Cinders is so skaam vir die pragtige Prinses Lovelypenny wat hy by die busstop ontmoet, dat hy in sy haas om weg te kom, skoon sy denimbroek verloor. Met dié langbroek as leidraad spoor die prinses egter weer vir Cinders op en vra hom om met haar te trou (Bylae 1 – Voorbeeld 5).

Die treffende illustrasies deur Babette Cole word goed deur haar verkorte teks aangevul, terwyl die uitleg, wat geen patroon toon nie, op elke bladsy vir 'n nuwe visuele ervaring sorg en ook verseker dat die teks en illustrasies nie steurend op mekaar inwerk nie.

Soos in die laasgenoemde titel, bied Babette Cole se *Princess Smartypants* (1986), ook by uitstek 'n voorbeeld van totale wegbreking uit die stereotipe rolgedrag vir sprokieskarakters, en daarmee saam ook 'n omverwerping van verwagtings ten opsigte van die tradisionele einde van sprokies.

Tradisionele elemente soos die deurstaan van sekere toetse deur helde alvorens 'n prinses as prys opgeëis kan word en 'n mensekarakter wat onder die mag van 'n towerspreuk in 'n dier verander, word saamgevoeg. Die verhaal bied 'n humoristiese blik op 'n moderne jong meisie wat verkies om ongetroud te bly. Wanneer die selfstandige Prinses Smartypants egter deur haar moeder beveel word om 'n man te vind, stel sy sulke onmoontlike eise dat geneen van die vryers suksesvol is nie:

None of the princes could accomplish the tasks he was set. They all left in disgrace.

"That's that then", said Smartypants,
thinking she was safe ...

Then Prince Swashbuckle turned up [p. 20/21].

As laaste uitweg om van hierdie prins, wat al haar planne dwarsboom, ontslae te raak, gee Smartypants vir Swashbuckle 'n towersoen wat ... hom in 'n padda laat verander!

When the other princes heard
what had happened to Prince
Swashbuckle, none of them
wanted to marry
Smartypants ...

... so she lived happily ever after [p.30].

(Bylae 1 – Voorbeeld 6).

In nog 'n voorbeeld van totale ommekeer van tradisionele rolle is dit in Waddel en Benson se *The tough princess* (1986), die koning wat kosmaak en naaldwerk doen. Die koningin doen die nodige instandhoudingswerk aan die huis en ry hout aan. Wanneer hulle dogter, Prinses Rosamund, dan ook besluit om haar eie prins te gaan soek, eerder as om passief vir een te wag om haar te kom red, is dit sy wat prinse se lewens moet red en drake doodmaak.

"Princess Rosamund grew tired of rescuing princes and killing dragons, and her front wheel got buckled in a fight with a hundred-headed thing. In the end she set off sadly for home, carrying her bicycle" [p.19] (Bylae 1 – Voorbeeld 7).

Die prinses vind egter tog die man van haar drome as sy na vele gevegte tot by die Slapende Prins kom en hom met 'n klapsoen laat ontwaak.

Judy Corbalis se *The Wrestling princess and other stories* (1986), wat in die *Feminist book fortnight 1986*, as een van die twintig beste boeke aangewys is, bevat ook talle vrouekarakters wat buite die grense van verwagte gedrag uitbeweeg. In drie van die sewe verhale in hierdie werk, word tradisionele sprokieselemente onderstebo gekeer en in 'n eietydse konteks aangebied. In *The Wrestling princess* (p.7–21) kies Prinses Ermyntrude, wat drie vurkhyers besit, haar eie helikopter self loods en boonop langer en sterker as menige man is, self haar huweliksmaat (Prins Florizel is heelwat korter as syself, en hulle deel gemeenskaplike belangstellings). Nadat vele dapper helde hulle lewens verloor het in pogings om 'n draak wat haar vader se koninkryk bedreig dood te maak, neem Georgiana in *Georgiana and the dragon* (p.101–137) sake in haar eie hande en slaag nie net daarin om die draak deur haar slim planne te oorwin nie, maar ook om Prins Blanziflor, met wie sy later trou, uit die draak se kloue te red. In *The enchanted toad* (p.138–159) besluit Prinses Grizelda en haar moeder, wat 'n renjaer is, saam dat Grizelda nog veels te jonk is om te trou. Dié prinses word ook aangemoedig om haar ideaal van 'n beroep as ruimtevaarder, te vervul.

As 'n variasie van die tradisionele *Raponsie* bevrage teken Harriet Herman se *The forest princess* (1974) ook manlike oorheersing en seksuele stereotipes [Zipes, 1982 : 316–7]. Haar prinses is 'n karaktertjie wat alleen in 'n toring in die bos opgroei onder beskerming van 'n onsigbare gees wat ook vir haar verjaarsdaggeskenke bring. Sy leer om na haarself om te sien, maak eie meubels en kommunikeer met die bosdiere. Eendag word die prins van 'n nabygeleë koninkryk deur 'n hewige storm op die strand uitgespoel. Die prinses vind hom hier en tydens hulle verblyf saam in die toring ruil hulle vaardighede uit. Die prins leer haar onder andere om te lees. Met sy terugkeer na die goue kasteel gaan die prinses saam. Sy word gedwing om volgens die

neergelegde reëls aan te trek en op te tree. Teen die bevel van die koning in, leer sy egter die ander meisies om te lees en word self in die geheim 'n uithaler perderuiter. Wanneer sy hierdie merkwaardige perdryvaardighede aan die hele hofhouding tentoonstel tydens die prins se verjaarsdag, besluit die koning om haar met een wens te beloon. Sy antwoord:

"Your majesty, what I have done today could have been done by any of the boys or girls in your land. As my reward I would like the boys and girls to ride horses together, to read books together and play together" (p.39).

Toe die koning egter weier om aan haar wens te voldoen besef die prinses dat sy die koninkryk moet verlaat. Niemand weet waar sy vandag is nie. Haar wens is egter sedert haar vertrek vervul, omdat sprokies altyd gelukkig moet eindig.

Volgens Zipes (1985 : 263) is daar 'n kontras in die ironie van die einde geleë:

"although fairy tales *must* end happily, life itself *must* not, and thus the reader is compelled to consider the reasons for lack of happiness or home in reality. The notion of home carried by the golden castle entails a nonsexist, cooperative society where boys and girls are given equal chance to develop their talents."

Dat die eise en standpunte van die feminisme wat toenemend wêreldwyd gehoor word; 'n besliste impak op die eietydse weergawe van tradisionele sprokies gemaak het, lei geen twyfel nie. Die vraag bly egter of hierdie tendens die diepere betekenis van die tradisionele sprokie na waarde ag en of die kind, op wie hierdie werke primêr gerig word, aansluiting daarby vind en dit aanvaar?

6.5 Samevatting

Die feminisme se belangstelling in tradisionele sprokies as moontlike versterkers van stereotipe geslagsrolle, lewer talle twisvrae op waaromheen die polemieek steeds voortduur. Die feministiese strewe na 'n gebalanseerde uitbeelding van die vrou in kinderlektuur, het talle eietydse weergawes van tradisionele sprokies opgelewer, waarin die aanpassing van die beeld van die tradisioneel passiewe sprokiesheldin, van subtiel tot radikaal wissel.

Soos ander benaderings tot sprokies, behoort feminisme ook te waak teen eensydige tonnelvisie waardeur die omvattender betekenis van sprokieslektuur vir die kind, misgekyk kan word.

HOOFSTUK 7

SLOTOPMERKINGS EN GEVOLGTREKKINGS

7.1 Inleiding

Die oogmerke van hierdie verhandeling was om die voorkoms van die eietydse weergawe van tradisionele sprokies as verskynsel binne die kinderlektuur beter toe te lig. Die doel was om veral te let op die feministiese perspektief. So 'n benadering stel egter noodwendig ook hierdie bespreking bloot aan die gevare verbonde aan die interpretasie van veeldimensionele lektuur, waarvan tradisionele sprokies by uitstek 'n voorbeeld is. Ondanks die feit dat die strewe na objektiewe verslagdoening hopenlik die navorsing verby diesulke slaggate gestuur het, is dit nodig om hiervan kennis te neem in die lig van gevolgtrekkings wat uit hierdie studie gemaak mag word.

7.2 Gevare verbonde aan 'n eensydige interpretasie van tradisionele sprokies

Verskeie navorsers, onder wie Crago (1981:158–160), waarsku teen ongegronde veralgemenings ten opsigte van sprokies. Wanneer negatiewe elemente in 'n werk bemerk word, is dit nodig om die presiese titel en uitgawe daarvan te identifiseer, eerder as om sprokies in die algemeen as seksisties te etiketteer. Dit is veral nodig as die groot aantal variasies waarin sprokies voorkom, sowel as die eietydse tendens van enkel–titel geïllustreerde volumes waarin beide teks en illustrasies waardes kommunikeer, in ag geneem word.

Daar moet ook gewaak word teen 'n mikroskopiese lees van 'n verhaal waardeur die leser se breë horison van insig en betekenis verlore kan raak (Crago, 1981 : 160; Nicholls, 1981 : 105; Thomas, 1988 :116). Dit is veral 'n gevaar by tradisionele sprokies. As die produk van eeue–oue kulture en verskeie oorvertellings, bied hierdie verhale 'n komplekse samestelling met vele vlakke van betekenis. Na Crago (1981:160) se mening word eensydige interpretasies dikwels ten koste van die geheelbeeld gemaak:

"No attempt to reduce this chaotic genre to neat order is likely to succeed completely, and political analysis ..., succeeds in producing such order by conveniently neglecting those aspects of the tales which lend themselves less well to its chosen level of interpretation".

Vanweë die verskillende interpretasiemoontlikhede kan die teenwoordigheid van seksistiese elemente dan ook volgens Crago (1981:160) nie noodwendig aan 'n

seksistiese boodskap gelyk gestel word nie. Daar is ook ander vlakke waarop die sprokie die kind kan aanspreek. Boonop is die respons van die leser ook hoogs individueel van aard en word dit in 'n groot mate deur predisponerende faktore uit die breë leefwêreld bepaal. Alhoewel die belangrikheid van boeke as sosialiseringsinstrumente nie ontken kan word nie, is dit belangrik om te onthou dat lesers nie in 'n vakuum aangespreek word nie. Dit is dan ook met 'n oproep tot meer intensiewe navorsing oor die invloed van seksistiese leesstof op kinders en die daarstelling van meer objektiewe en sinvolle evalueringkriteria, wat talle navorsers kritiek teen die werksmetodes van sekere feministe uitspreek (Crago, 1981 : 160–162; Gough, 1977 : 339/340; Kingston & Lovelace, 1977/78 : 150–157; Pogrebin, 1973:4; Ruthven, 1984 : 82; Segel, 1982b : 31; Stewig & Higgs, 1973 : 116/117; Winkeljohann & Gallant, 1980 : 448).

So waarsku Gersoni–Stavn (1974b : 184) feministiese kritici daarteen om van uit verband gerukte en geïsoleerde aanhalings gebruik te maak. Hierdie metode, wat Christopher (1983 : 2) as "scissors and paste" omskryf, is gewoonlik daarop gemik om lesers wat nog nie die werke wat ter sake is gelees het nie, van 'n standpunt te oortuig. Gersoni–Stavn wys ook op die gevaar van reverse diskriminasie wanneer boeke, waarin meisies ten koste van seuns verhef word, onnadenkend geprys word. Sy waarsku ook teen onregverdig skerp kritiek teen historiese fiksie wat lewensomstandighede uitbeeld soos dit was. Hierbenewens stel sy dit ook dat estetiese en literêre kwaliteit nie op die altaar van feministiese standpunte opgeoffer moet word nie. Soos Lanes (1974 : 186) tereg opmerk: "The best books are always about human beings first – male or female, black or white, Muslim, Christian, or Jew afterwards". Diegene wat vir die seleksie van kinderboeke verantwoordelik is, moet 'n duidelike onderskeid tussen propaganda en werke van literêre gehalte kan maak.

Daar moet ook gewaak word teen 'n paranoia waarin outeurs en uitgewers as deel van "an incredible conspiracy of conditioning" beskou word en alle boeke wat nie met 'n gestelde standpunt ooreenstem nie, verwerp word (Gersoni–Stavn, 1974b : 184/185; Kingston & Lovelace, 1977/78 : 154/155; Whitney, 1971 : 6). Sulke pogings om outeurs, uitgewers en ander betrokkenes by kinderlektuur, deur radikale dreigemente te intimideer tot samewerking, tas intellektuele vryheid aan en is volgens Gersoni–Stavn (1974b : 185) 'n vorm van sensuur:

"Some zealous feminists might describe the removal of the worst of these books as needed and justifiable corrective social action. But it would be censorship, pure and simple."

Aansluitend hierby wys Nilsen (in Gough, 1977 : 440) ook daarop dat radikale eise die feministiese ideaal meer kwaad as goed gedoen het. Kritiek teen dié beweging word feller en boeke wat vroeër algemeen gelees is, word nou as feministies afgemaak en kry minder aftrek, veral van manlike lesers.

'n Eensydige interpretasie van sprokies deur volwassenes en die aanpassing van dié verhale om aan volwassenes se standarde te voldoen, mag egter nog 'n veel groter impak op die leserspubliek daarvan hê. Hierdie invloed blyk duidelik uit die kommer wat toenemend in die literatuur uitgespreek word oor die feit dat kinderboeke, wat deur volwassenes as van hoë gehalte geloof word, nie byval by kinders vind nie. Dit vind in so 'n mate plaas dat Kimmel (1982 : 38-43) selfs die opkoms van 'n nuwe tipe 'kinderboek', spesiaal vir volwassenes, identifiseer. Een so 'n voorbeeld uit die sprokieslektuur is *The juniper tree and other tales from Grimm* wat deur Maurice Sendak geïllustreer is. Hierdie boek is baie positief deur kritici ontvang, maar blyk weens visuele en tekstuele struikelblokke nie gewild onder kinders te wees nie. (Kimmel, 1982 : 38; Nilsen, Peterson & Searfoss, 1980 : 532/533).

Met die ontleding van sprokiestemas en interpretasies uit sulke uiteenlopende terreine soos die sielkunde, eksistensialisme, sosialisme en feminisme en die deurgang van hulle onderskeie standpunte in die eietydse weergawes van dié tradisionele werke, kan die vraag gevra word of die pendule nie vir 'n gedeelte van sprokieslektuur besig is om terug te swaai na die wêreld van die volwassene, waaraan dit oorspronklik behoort het, nie? Soos Kimmel (1982 : 42/43) tereg opmerk is dit nodig om te vra na die wyse waarop die kind aansluiting by werke mag vind, want "children need children's books too" :

"Knowing about literature is one thing; knowing about children, quite another ..., the yardstick by which the university measures excellence may not be that of the playground..., very little is known about children's reading preferences and their formation of taste. At present, the only critical model is that of formal literary analysis, which may not be appropriate. Alternatives are needed based on developmental psychology and child study rather than on purely literary research. Until such models exist, teachers and librarians would do well to ask where critics stand on this question : Does it matter if children read the book?"

7.3 Die kind se reaksie op eietydse weergawes van tradisionele verhale

Verskeie kritici het al op die probleme gewys wat gegaar gaan met die voorspelling van die uitwerking wat 'bevrydende' sprokies op kinders mag hê (Tucker, 1976 : 177–189). Alhoewel daar reeds beperkte navorsing gedoen is, wat aandui dat nie-seksistiese materiaal die potensiaal het om kinders se houdings teenoor stereotipes te verander (vergelyk Barclay *in* Sadker & Sadker, 1977 : 259), is die bevindinge geensins voldoende nie en meer navorsing is noodsaaklik. Die potensiële impak van nie-seksistiese boeke op kinders is steeds onbekend.

Uit sy navorsing kom Zipes (1982 : 322/323) egter tot die gevolgtrekking dat kinders oor die algemeen, veral met betrekking tot tradisionele sprokies, 'n weerstand teen verandering bied (vergelyk ook Bettelheim, 1976a : 144). As hulle met die ou verhale groot geword het, word veranderinge moeilik aanvaar.

"If their social expectations have been determined by a conservative socialization process, they find changes in fairy tales comical but often unjust and disturbing, even though the tales purport to be in their interests and seek their emancipation".

Hierdie reaksie word egter geensins as 'n nederlaag beskou nie, aangesien dit juis so 'n gevoel van ongemak is waarna 'bevrydende verhale' strew. Zipes (1982 : 323) stel dit dat daar in die sosialiseringproses ingemeng word deurdat lesers die bestaande orde bevraagteken en hopenlik op verandering daarin aandrings:

"The quality of emancipatory fairy tales cannot be judged by the manner in which they are accepted by readers but on the unique ways they bring undesirable social relations into question and force readers to question themselves".

Volgens hom (Zipes, 1982 : 323) lê die hoofprobleem eerder by die verspreiding van hierdie werke, wat afhanklik is van die opvoedkundige standpunte van volwassenes wat die beskikbaarstelling daarvan beheer. Anders as die bekende weergawes van die Grimm-broers, Perrault en andere, wat sonder protes oral gebruik word, word hierdie "unusual forward-looking, fantastic projections" (Zipes, 1982 : 323) van sprokies nie algemeen deur volwassenes goedgekeur nie. Totdat daar 'n meer progressiewe verskuiwing in sosiale idees onder die volwassenes in die gemeenskap plaasvind, sal die bevrydende waarde van hierdie verhale dus tot die sosiale groepe wat soortgelyke ideale nastreef, beperk word.

Dat die verspreiding van eietydse weergawes van sprokies egter reeds ver gevorderd het, blyk duidelik uit die algemene beskikbaarheid van die meerderheid werke wat in hierdie verhandeling hanteer is. Met die uitsondering van enkele radikale aanpassings, pryk hierdie titels nie net op die rakke van boekwinkels nie, maar ook in die kinderafdelings van biblioteke in Suid-Afrika. Nogal 'n veelseggende verskynsel binne 'n land wat as een van die mees tradisionele en seksistiese samelewings in die wêreld beskou word (Ronge, 1983 : 7). Die vraag bly egter staan: Is dit op aandrang van volwassenes wat van kinderlektuur hulle ideologiese oorlogsveld maak en so die diepere betekenis van sprokies miskyk, of is dit werklik in belang van die kind?

Dat die verskynsel van eietydse weergawes van tradisionele Europese sprokies egter nog nie 'n stewige vastrapplek in die plaaslike uitgewersbedryf gevind het nie, is duidelik uit die feit dat hierdie werke feitlik almal oorsee gepubliseer en gevolglik ook, met die uitsondering van enkele titels, nie in Afrikaans beskikbaar is nie. Daar is nie werklik in Afrikaans eietydse weergawes van tradisionele sprokies beskikbaar nie (Lohann, 1988).

Die rede hiervoor is te vinde in die feit dat weergawes van die sprokies meestal via vertalings uit tale soos Duits, Frans en Engels in Afrikaans kom – hoofsaaklik omdat saamdrukke met Europese uitgewers dit vir plaaslike uitgewers moontlik maak om volkleurboeke teen mededingende pryse op die mark te bring. Hierbenewens word die tradisionele sprokie ook volgens Van der Merwe (1988) as kulturele erfgoed beskou en as sodanig hanteer: "met ander woorde, meestal word net die klassieke sprokies uitgegee en dan word daar redelik na aan die oorspronklike teks van byvoorbeeld die Grimm-broers en Andersen, gehou."

7.4 Gevolgtrekkings

Uit die verskillende aspekte wat in die verhandeling hanteer is, is dit nou moontlik om enkele gevolgtrekkings te maak.

Die eietydse weergawe van tradisionele sprokies, as tendens wat wêreldwyd reeds oor die afgelope dekade-en-'n-half 'n nuwe dimensie aan die genre van sprokieslektuur verleen, is nou ook toenemend besig om in Suid-Afrika, in die vorm van oorsese publikasies, 'n impak op die mark vir kinderlektuur te maak. Afgesien daarvan dat diesulke publikasies verskeie tegnieke, veral visueel, implementeer om die sprokies kommersieel vatbaar te hou, word hulle ook podiums vanwaar daar gepoog word om verskeie ideologieë en standpunte, waaronder feminisme, aan die kind oor te dra.

Uit die navorsing het dit duidelik geblyk dat daar in sekere kringe kommer bestaan oor die stereotipe uitbeelding van geslagsrolle in talle weergawes van tradisionele sprokies en oor die moontlike gevare wat dit vir die sosialisering van die kind mag inhou. Nieteenstaande gebrekkige navorsing op hierdie gebied en die besef dat 'n aanpassing in boeke alleen nie die seksisme uit die samelewing kan weer nie, word die waarde van die kinderboek as sosialiseringinstrument hoog aangeslaan en 'n duidelike behoefte aan anti-seksistiese materiaal vanuit die feministiese geleedere geïdentifiseer. As resultaat het verskeie eietydse weergawes verskyn wat van radikale omvorming tot subtiele veranderinge van die tradisionele, wissel.

Onder hierdie werke is daar etlikes wat 'n opregte strewe van besorgde opvoeders oor die welvaart van die kind en die samelewing weerspieël, maar ook andere wat vanweë hulle aard buite bereik van kinders geplaas word en/of duidelik die skepper daarvan se onkunde oor die diepere waarde van die tradisionele verhaal tentoonstel. As gevolg van die selektiewe blootstelling van kinders aan diesulke titels, is dit egter die werke van beter gehalte wat algemeen beskikbaar is en die gematigde feministe se goedkeuring wegdra. Hierdie boeke lewer 'n bydrae tot die gebalanseerde uitbeelding van die vrou in kinderboeke. Ongeag die teenwoordigheid van literêre meriete, al dan nie, bly hierdie werke egter 'n vorm van propaganda vir feministiese standpunte en moet as sulks erken word. Net soos 'n uitspraak in die voortgaande twis oor die reg van outeurs om tradisionele verhale by sosiale of individuele behoeftes aan te pas, buite die bestek van hierdie studie val, is dit ook nie die idee om kant te kies in die twisvraag rondom die potensiele waarde van hierdie werke in die deurbreking van stereotipe geslagsrolle nie.

Daar is besef dat daar nie volle erkenning aan die kompleksiteit van idees en waardes wat deur diesulke tradisionele sprokies en hulle eietydse weergawes oorgedra word, gegee word wanneer daar op so 'n spesifieke aspek van die boodskap daarin gekonsentreer word nie. Om dié rede is daar gepoog om die bespreking, so objektief moontlik, binne die breë konteks van sprokieslektuur en die feminisme se belangstelling in kinderlektuur, te plaas. Hierdie besluit om die omvattenheid van 'n groter terrein bo die volledigheid van 'n baie klein gebied te stel, het egter aanleiding gegee tot die moontlikheid van onvolledigheid, wat reeds in Hoofstuk 1 geantisipeer is. Desnieteenstaande is daar tog, vanuit 'n leserkundige perspektief, tot belangrike insigte gekom betreffende die sosialiseringswaarde van sprokieslektuur, met die klem op die aanleer van geslagsrolgedrag deur jong kinders.

In die geheel gesien staan die sprokie vandag op 'n veel interessanter vlak as vroeër. Op oorspronklike en dikwels onverwagse wyse, word daarmee geëksperimenteer en op 'n groot aantal maniere word dit ook geëksploiteer. Die belangrikste is dat kinders steeds in aanraking met sprokies gebring sal word, om dit te geniet en ook omdat dit soveel ontwikkelingsmoontlikhede inhou.

Sprokies stel kinders in staat om met behulp van hulle verbeeldings die wêreld te ontdek. Op hierdie wyse word die lewensbete van 'n vrugbare verbeelding gestimuleer:

"Without imaginative fantasy there would be complete stagnation in both physics and chemistry, because for formulation of new hypotheses, the invention of new implements, the discovery of new methods of experimental research, the conjecturing of new chemical fusions – all of these are products of imagination and fantasy"

(Chukovsky in Glazer & Williams, 1979 : 215/216).

BYLAE 1VOORBEELDE UIT EIETJDSE WEERGAWES**VOORBEELD 1**

THORN Rose. The brothers Grimm; illustrated by Errol Le Cain.

VOORBEELD 2

JACK and the beanstalk. Sue Cony.

VOORBEELD 3

HANSEL and Gretel. The brothers Grimm; illustrated by Anthony Browne.

VOORBEELD 4

SNOW White in New York. Fiona French.

VOORBEELD 5

PRINCE Cinders. Babette Cole.

VOORBEELD 6

PRINCESS Smartypants. Babette Cole.

VOORBEELD 7

The TOUGH Princess. Martin Waddell; illustrated by Patric Benson.

VOORBEELD 1

Thorn Rose. The brothers Grimm; illustrated
by Errol Le Cain.

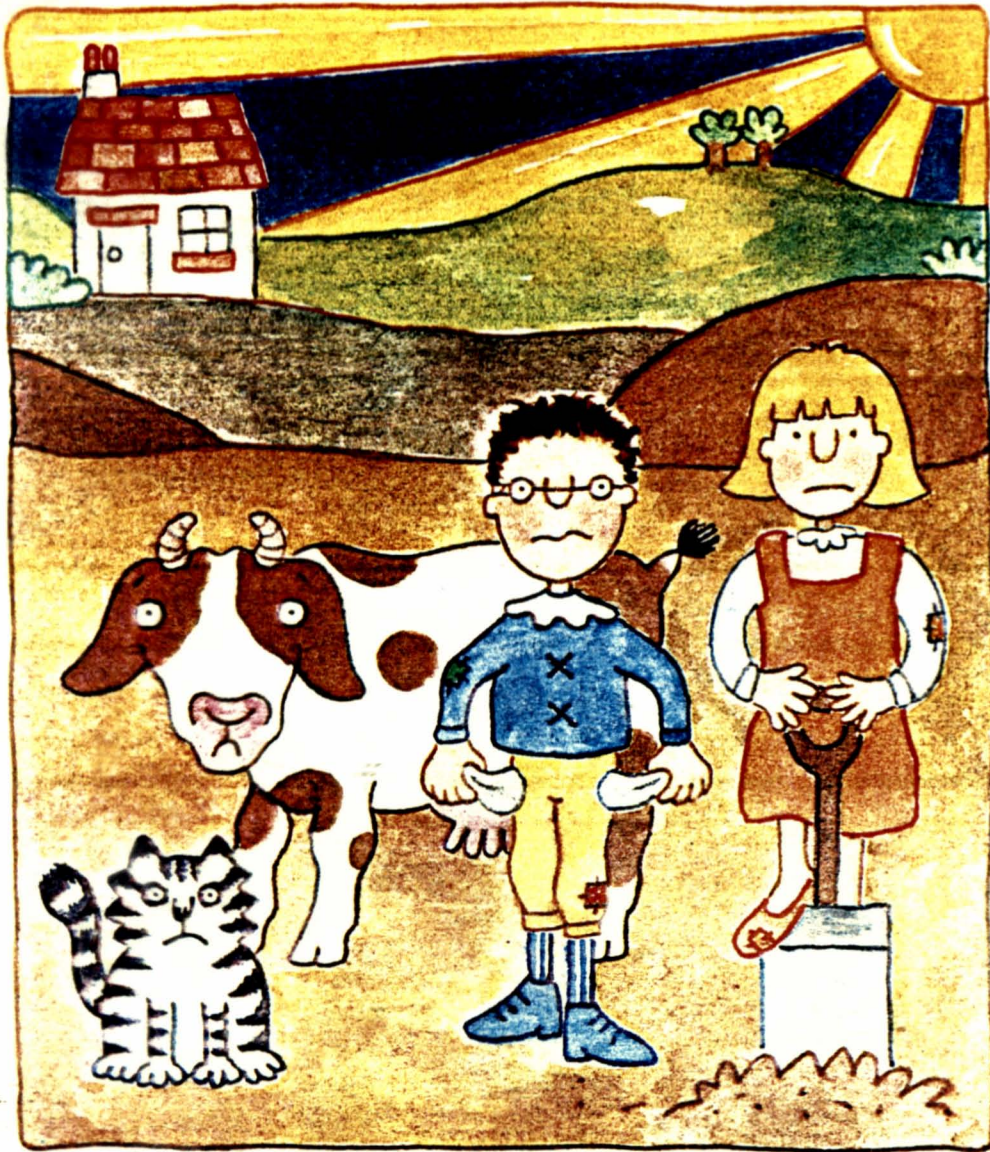
p.28

VOORBEELD 2

Jack and the beanstalk. Sue Cony.

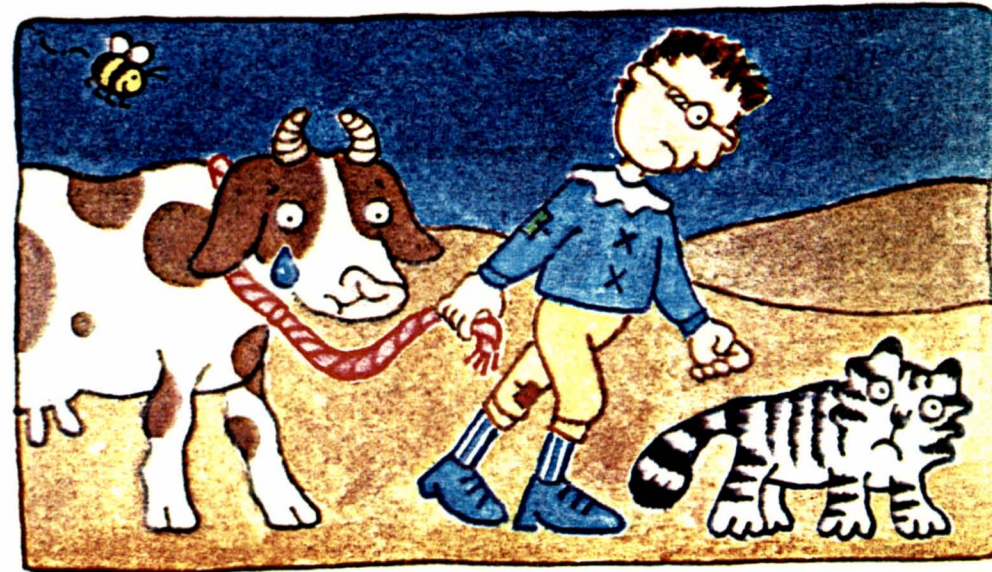
p.4/5

Jack and his Mummy are very poor.
One summer no rain falls so no crops grow.

Everyone is very hungry.

Jack must sell Daisy so they can buy food

VOORBEELD 3

Hansel and Gretel. The brothers Grimm;
illustrated by Anthony Browne

p.5

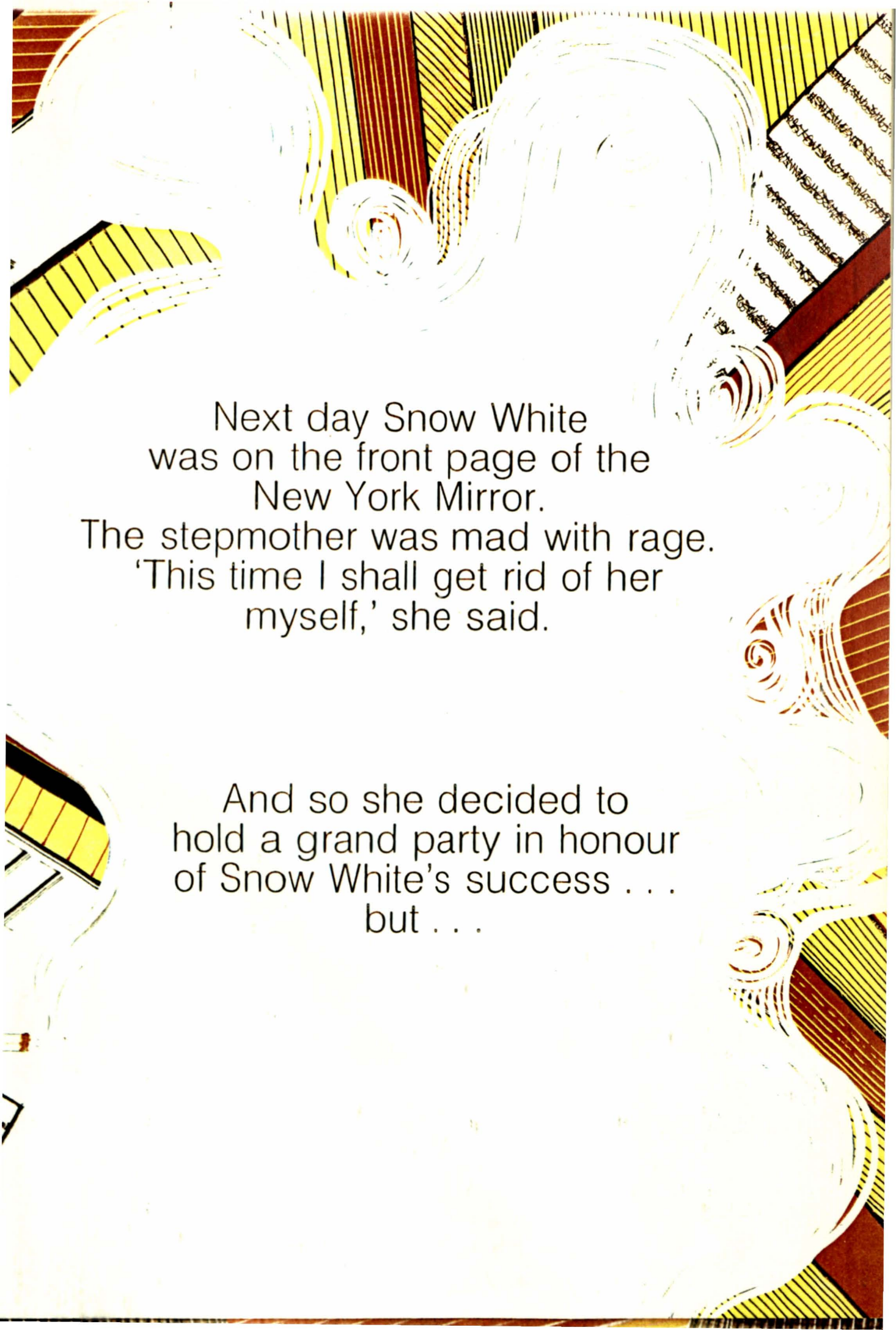

VOORBEELD 4

Snow White in New York. Fiona French.

p.18/19

Next day Snow White
was on the front page of the
New York Mirror.
The stepmother was mad with rage.
'This time I shall get rid of her
myself,' she said.

And so she decided to
hold a grand party in honour
of Snow White's success . . .
but . . .

VOORBEELD 5

Prince Cinders. Babette Cole.

p.27

“They won’t fit that little squirt,”
sneered his brothers.

. . . But they did!
Princess Lovelpenny proposed immediately.

VOORBEELD 6

Princess Smartyants. Babette Cole.

p.30

When the other princes heard
what had happened to Prince
Swashbuckle, none of them
wanted to marry
Smartyants . . .

. . . so she lived happily
ever after.

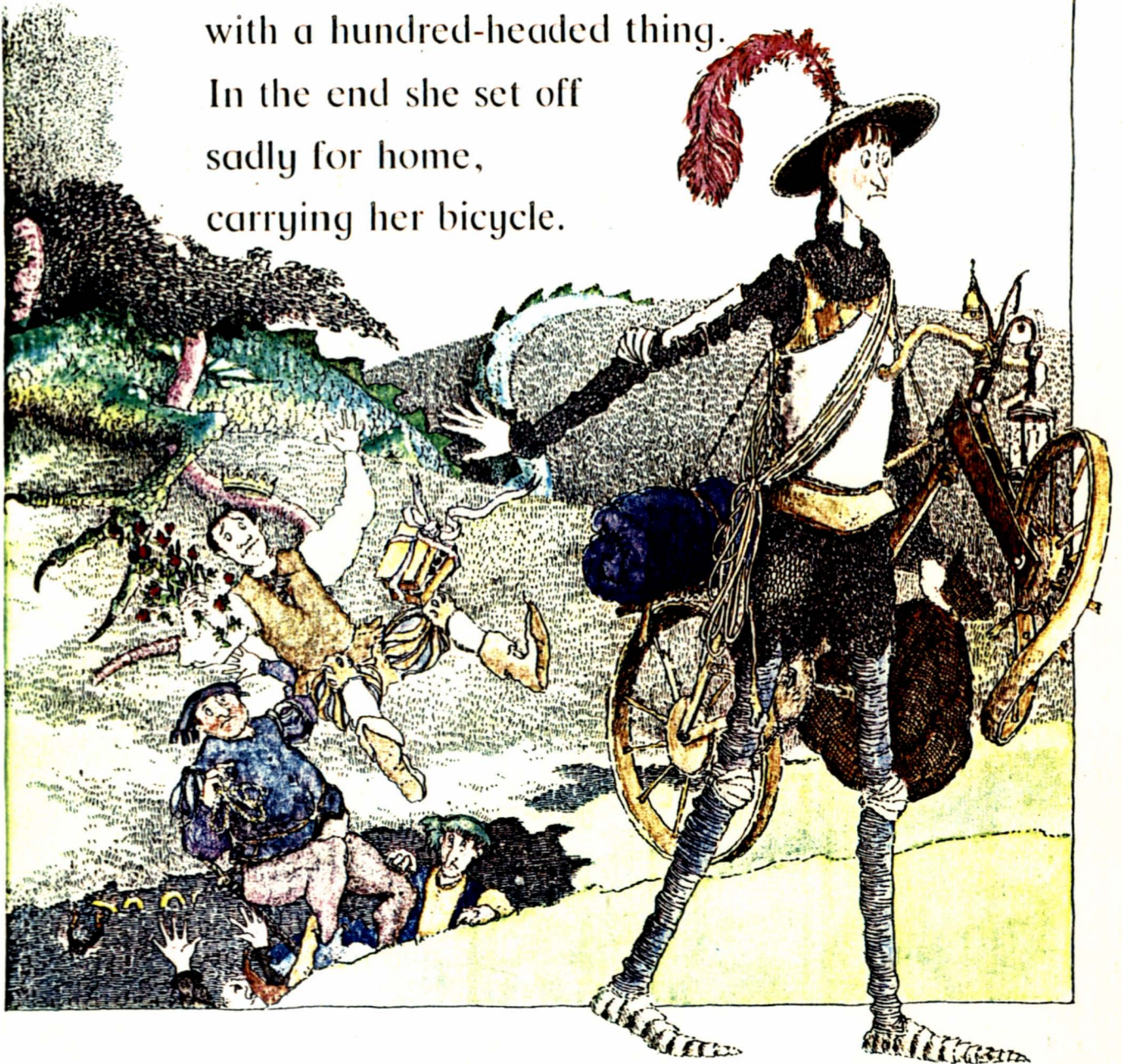
VOORBEELD 7

The tough princess. Martin Waddell;
illustrated by Patric Benson.

p.19

Princess Rosamund grew tired
of rescuing princes and killing dragons,
and her front wheel got buckled in a fight
with a hundred-headed thing.

In the end she set off
sadly for home,
carrying her bicycle.

BYLAE 2VOORBEELDE VAN TRADISIONELE EN EIETYDSE WEERGAWES

VOORBEELD 1

LITTLE Red Riding Hood. Charles Perrault.

VOORBEELD 2

The STORY of Grandmother. Delarue.

VOORBEELD 3

LITTLE Red Cap. Jacob & Wilhelm Grimm.

VOORBEELD 4

The LITTLE girl and the wolf. James Thurber.

VOORBEELD 5

LITTLE Polly Riding Hood, in CLEVER Polly and the stupid wolf.
Catherine Storr.

[Voorbeelde uit Zipes : 1983b –
*The trials and tribulations of Little
Red Riding Hood*].

VOORBEELD 1

Little Red Riding Hood. 1697. Charles Perrault.

nce upon a time there was a little village girl, the prettiest that had ever been seen. Her mother doted on her, and her grandmother even more. This good woman made her a little red hood which suited her so well that she was called Little Red Riding Hood wherever she went.

One day, after her mother had baked some biscuits, she said to Little Red Riding Hood: "Go see how your grandmother is feeling, for I have heard that she is sick. Take her some biscuits and this small pot of butter." Little Red Riding Hood departed at once to visit her grandmother, who lived in another village. In passing through a wood she met old neighbor wolf, who had a great desire to eat her. But he did not dare because of some woodcutters who were in the forest. He asked her where she was going. The poor child, who did not know that is dangerous to stop and listen to a wolf, said to him: "I am going to see my grandmother, and I am bringing some biscuits with a small pot of butter which my mother has sent her."

"Does she live far from here?" asked the wolf.

"Oh, yes!" said Little Red Riding Hood. "You must pass the mill which you can see right over there, and hers is the first house in the village."

"Well, then," said the wolf. "I want to go and see her, too. I'll take this path here, and you take that path there, and we'll see who'll get there first."

The wolf began to run as fast as he could on the path which was shorter, and the little girl took the longer path, and she enjoyed herself by gathering nuts, running after butterflies, and making bouquets of small flowers which she found. It did not take the wolf long to arrive at the grandmother's house. He knocked: Toc, toc.

"Who's there?"

"It's your granddaughter, Little Red Riding Hood," said the wolf, disguising his voice, "I've brought you some biscuits and a little pot of butter which my mother has sent you."

The good grandmother, who was in her bed because she was not feeling well, cried out to him: "Pull the bobbin, and the latch will fall."

The wolf pulled the bobbin, and the door opened. He threw himself upon the good woman and devoured her quicker than a wink, for it had been more than three days since he had last eaten. After that he closed the door and lay down in the grandmother's bed to wait for Little Red Riding Hood, who after awhile came knocking at the door. Toc, toc.

"Who's there?"

When she heard the gruff voice of the wolf, Little Red Riding Hood was scared at first, but, believing that her grandmother had a cold, she

responded: "It's your granddaughter, Little Red Riding Hood. I've brought you some biscuits and a little pot of butter which my mother has sent you."

The wolf softened his voice and cried out to her: "Pull the bobbin, and the latch will fall."

Little Red Riding Hood pulled the bobbin, and the door opened.

Upon seeing her enter, the wolf hid himself under the bedcovers and said to her: "Put the biscuits and the pot of butter on the bin and come lie down beside me."

Little Red Riding Hood undressed and went to get into bed, where she was quite astonished to see the way her grandmother was dressed in her nightgown. She said to her: "What big arms you have, grandmother!"

"The better to hug you with, my child."

"What big legs you have, grandmother!"

"The better to run with, my child."

"What big ears you have, grandmother!"

"The better to hear you with, my child."

"What big eyes you have, grandmother!"

"The better to see you with, my child."

"What big teeth you have, grandmother!"

"The better to eat you."

And upon saying these words, the wicked wolf threw himself upon Little Red Riding Hood and ate her up.

MORAL

One sees here that young children,
Especially young girls,
Pretty, well brought-up, and gentle,
Should never listen to anyone who happens by,
And if this occurs, it is not so strange
When the wolf should eat them.
I say the wolf, for all wolves
Are not of the same kind.
There are some with winning ways,
Not loud, nor bitter, or angry,
Who are tame, good-natured, and pleasant
And follow young ladies
Right into their homes, right into their alcoves.
But alas for those who do not know that of all the wolves
the docile ones are those who are most dangerous.

VOORBEELD 2

The story of Grandmother. 1885. Delarue.

There was a woman who had made some bread. She said to her daughter: "Go carry this hot loaf and a bottle of milk to your granny."

So the little girl departed. At the crossway she met *bzou*, the werewolf, who said to her:

"Where are you going?"

"I'm taking this hot loaf and a bottle of milk to my granny."

"What path are you taking," said the werewolf, "the path of needles or the path of pins?"

"The path of needles," the little girl said.

"All right, then I'll take the path of pins."

The little girl entertained herself by gathering needles. Meanwhile the werewolf arrived at the grandmother's house, killed her, put some of her meat in the cupboard and a bottle of her blood on the shelf. The little girl arrived and knocked at the door.

"Push the door," said the werewolf, "it's barred by a piece of wet straw."

"Good day, granny. I've brought you a hot loaf of bread and a bottle of milk."

"Put it in the cupboard, my child. Take some of the meat which is inside and the bottle of wine on the shelf."

After she had eaten, there was a little cat which said: "Phooey! . . . A slut is she who eats the flesh and drinks the blood of her granny."

"Undress yourself, my child," the werewolf said, "and come lie down beside me."

"Where should I put my apron?"

"Throw it into the fire, my child, you won't be needing it anymore."

And each time she asked where she should put all her other clothes, the bodice, the dress, the petticoat, and the long stockings, the wolf responded:

"Throw them into the fire, my child, you won't be needing them any more."

When she laid herself down in the bed, the little girl said:

"Oh, Granny, how hairy you are!"

"The better to keep myself warm, my child!"

"Oh, Granny, what big nails you have!"

"The better to scratch me with, my child!"

"Oh, Granny, what big shoulders you have!"

"The better to carry the firewood, my child!"

"Oh, Granny, what big ears you have!"

"The better to hear you with, my child!"

"Oh, Granny, what big nostrils you have!"

"The better to snuff my tobacco with, my child!"

"Oh, Granny, what a big mouth you have!"

"The better to eat you with, my child!"

"Oh, Granny, I've got to go badly. Let me go outside."

"Do it in the bed, my child!"

"Oh, no, Granny, I want to go outside."

"All right, but make it quick."

The werewolf attached a woolen rope to her foot and let her go outside.

When the little girl was outside, she tied the end of the rope to a plum tree in the courtyard. The werewolf became impatient and said: "Are you making a load out there? Are you making a load?"

When he realized that nobody was answering him, he jumped out of bed and saw that the little girl had escaped. He followed her but arrived at her house just at the moment she entered.¹⁴

VOORBEELD 3

Little Red Cap. 1812. Jacob & Wilhelm Grimm.

X

nce upon a time there was a sweet little maiden. Whoever laid eyes upon her could not help but love her. But it was her grandmother who loved her most. She could never give the child enough. One time she made her a present, a small, red velvet cap, and, since it was so becoming, she always wanted to wear only this. So she was simply called Little Red Cap.

One day her mother said to her: "Come, Little Red Cap, take this piece of cake and bottle of wine and bring them to your grandmother. She is sick and weak. This will strengthen her. Be nice and good, and give her my regards. Don't tarry on your way, and don't stray from the path, otherwise you'll fall and break the glass. Then your sick grandmother will get nothing."

Little Red Cap promised her mother to be very obedient. Well, the grandmother lived out in the woods, half an hour from the village. And, as soon as Little Red Cap entered the woods, she encountered the wolf. However, Little Red Cap did not know what a wicked sort of an animal he was and was not afraid of him.

"Good day, Little Red Cap."

"Thank you kindly, wolf."

"Where are you going so early, Little Red Cap?"

"To Grandmother's."

"What are you carrying under your apron?"

"My grandmother is sick and weak, so I'm bringing her cake and wine. We baked yesterday, and this will strengthen her."

"Where does your grandmother live, Little Red Cap?"

"Another quarter of an hour from here in the woods. Her house is under the three big oak trees. You can tell it by the hazel bushes," said Little Red Cap.

The wolf thought to himself, this is a good juicy morsel for me. How are you going to manage to get her?

"Listen, Little Red Cap," he said, "have you seen the pretty flowers which are in the woods? Why don't you look around you? I believe that you haven't even noticed how lovely the birds are singing. You march along as if you were going straight to school in the village, and it is so delightful out here in the woods."

Little Red Cap looked around and saw how the sun had broken through the trees and everything around her was filled with beautiful flowers. So she thought to herself: Well, if I were to bring grandmother a bunch of flowers, she would like that. It's still early, and I'll arrive on time. So she

nce upon a time there was a sweet little maiden. Whoever laid eyes upon her could not help but love her. But it was her grandmother who loved her most. She could never give the child enough. One time she made her a present, a small, red velvet cap, and, since it was so becoming, she always wanted to wear only this. So she was simply called Little Red Cap.

One day her mother said to her: "Come, Little Red Cap, take this piece of cake and bottle of wine and bring them to your grandmother. She is sick and weak. This will strengthen her. Be nice and good, and give her my regards. Don't tarry on your way, and don't stray from the path, otherwise you'll fall and break the glass. Then your sick grandmother will get nothing."

Little Red Cap promised her mother to be very obedient. Well, the grandmother lived out in the woods, half an hour from the village. And, as soon as Little Red Cap entered the woods, she encountered the wolf. However, Little Red Cap did not know what a wicked sort of an animal he was and was not afraid of him.

"Good day, Little Red Cap."

"Thank you kindly, wolf."

"Where are you going so early, Little Red Cap?"

"To Grandmother's."

"What are you carrying under your apron?"

"My grandmother is sick and weak, so I'm bringing her cake and wine. We baked yesterday, and this will strengthen her."

"Where does your grandmother live, Little Red Cap?"

"Another quarter of an hour from here in the woods. Her house is under the three big oak trees. You can tell it by the hazel bushes," said Little Red Cap.

The wolf thought to himself, this is a good juicy morsel for me. How are you going to manage to get her?

"Listen, Little Red Cap," he said, "have you seen the pretty flowers which are in the woods? Why don't you look around you? I believe that you haven't even noticed how lovely the birds are singing. You march along as if you were going straight to school in the village, and it is so delightful out here in the woods."

Little Red Cap looked around and saw how the sun had broken through the trees and everything around her was filled with beautiful flowers. So she thought to herself: Well, if I were to bring grandmother a bunch of flowers, she would like that. It's still early, and I'll arrive on time. So she

plunged into the woods and looked for flowers. And each time she plucked one, she believed she saw another one even prettier and ran after it further and further into the woods. But the wolf went straight to the grandmother's house and knocked at the door.

"Who's there outside?"

"Little Red Cap. I'm bringing you cake and wine. Open up."

"Just lift the latch," the grandmother called. "I'm too weak and can't get up."

The wolf lifted the latch, and the door sprung open. Then he went straight inside to the grandmother's bed and swallowed her. Next he took her clothes, put them on with her nightcap, lay down in her bed, and drew the curtains.

Little Red Cap had been running around after flowers, and, only when she had as many as she could carry, did she continue on her way to her grandmother. Upon arriving there she found the door open. This puzzled her, and, as she entered the room, it seemed so strange inside that she thought: Oh, oh, my God, how frightened I feel today, and usually I like to be at grandmother's. Whereupon she went to the bed and drew back the curtains. Her grandmother lay there with her cap pulled down over her face so that it gave her a strange appearance.

"Oh, grandmother, what big ears you have!"

"The better to hear you with."

"Oh, grandmother, what big eyes you have!"

"The better to see you with."

"Oh, grandmother, what big hands you have!"

"The better to grab you with."

"Oh, grandmother, what a terrible big mouth you have!"

"The better to eat you with."

With that the wolf jumped out of bed, leapt on Little Red Cap and swallowed her. After the wolf had digested the juicy morsel, he lay down in bed again, fell asleep, and began to snore very loudly. The hunter happened to be passing by and wondered to himself about the old lady's snoring: You had better take a look. Then he went inside, and, when he came to the bed, he found the wolf whom he had been hunting for a long time. He had certainly eaten the grandmother. Perhaps she can still be saved. I won't shoot, thought the hunter. Then he took a shearing knife and slit the wolf's belly open, and, after he had made a couple of cuts, he saw the glowing red cap, and, after he made a few more cuts, the girl jumped out and cried: "Oh, how frightened I was! It was so dark in the

wolf's body." And then the grandmother came out alive. So now Little Red Cap fetched large heavy stones with which they filled the wolf's body, and, when he awoke, he wanted to jump up, but the stones were so heavy that he fell down dead.

So all three were pleased. The hunter skinned the fur from the wolf. The grandmother ate the cake and drank the wine that Little Red Cap had brought, and Little Red Cap thought to herself: Never again in your life will you stray by yourself into the woods when your mother has forbidden it.

§§§

It is also said that once when Little Red Cap went to her grandmother again to bring some baked goods, another wolf spoke to her and sought to entice her to leave the path. But this time Little Red Cap was on her guard, went straight ahead, and told her grandmother that she had seen the wolf, that he had wished her good day, but that he had such a mean look in his eyes "as if he would have eaten me were it not for the fact that we were on the open road."

"Come," said grandmother, "we'll shut the door so he can't come in."

Soon thereafter the wolf knocked and cried out: "Open up, grandmother. It's Little Red Cap. I've brought you some baked goods." But they kept silent and did not open the door. So the wicked one went around the house several times and finally jumped on the roof. He wanted to wait until evening when Little Red Cap was to go home. Then he wanted to sneak after her and eat her up in the darkness. But the grandmother realized what he had in mind. In front of the house was a big stone trough. "Fetch the bucket, Little Red Cap, I cooked sausages yesterday. Take the water they were boiled in and pour it into the trough." Little Red Cap kept carrying the water until she had filled the big, big trough. Then the smell of the sausages reached the nose of the wolf. He sniffed and looked down. Finally, he stretched his neck so far that he could no longer keep his balance on the roof. He began to slip and fell right into the big trough and drowned. Then Little Red Cap went merrily on her way home.

VOORBEELD 4

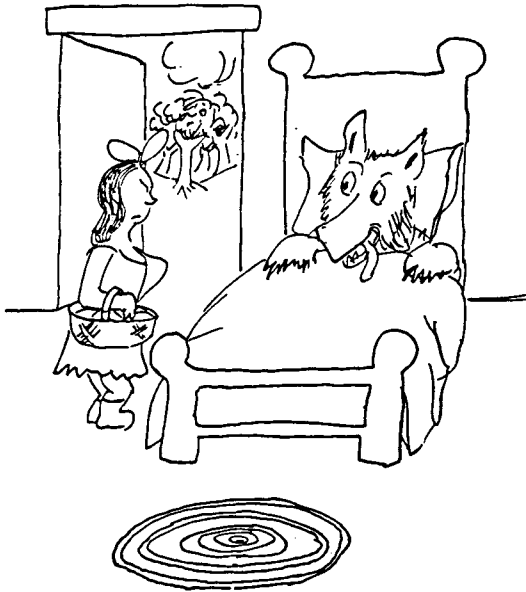
The little girl and the wolf. 1939. James Thurber.

One afternoon a big wolf waited in a dark forest for a little girl to come along carrying a basket of food to her grandmother. Finally a little girl did come along and she was carrying a basket of food. "Are you carrying that basket to your grandmother?" asked the wolf. The little girl said yes, she was. So the wolf asked her where her grandmother lived and the little girl told him and he disappeared into the wood.

When the little girl opened the door of her grandmother's house she saw that there was somebody in bed with a nightcap on. She had approached no nearer than twenty-five feet from the bed when she saw that it was not her grandmother but the wolf, for even in a nightcap a wolf does not look any more like your grandmother than the Metro-Goldwyn lion looks like Calvin Coolidge. So the little girl took an automatic out of her basket and shot the wolf dead.

Moral: It is not so easy to fool little girls nowadays as it used to be.

VOORBEELD 5

*Little Polly Riding Hood in Clever Polly and the
stupid wolf.* 1955. Catherine Storr.

nce every two weeks Polly went over to the other side of the town to see her grandmother. Sometimes she took a small present, and sometimes she came back with a small present for herself. Sometimes all the rest of the family went too, and sometimes Polly went alone.

One day, when she was going by herself, she had hardly got down the front door steps when she saw the wolf.

"Good afternoon, Polly," said the wolf. "Where are you going, may I ask?"

"Certainly," said Polly. "I'm going to see my grandma."

"I thought so!" said the wolf, looking very much pleased. "I've been reading about a girl who went to visit her grandmother and it's a very good story."

"Little Red Riding Hood?" suggested Polly.

"That's it!" cried the wolf. "I read it out loud to myself as a bed-time story. I did enjoy it. The wolf eats up the grandmother, *and* Little Red Riding Hood. It's almost the only story where a wolf really gets anything to eat," he added sadly.

"But in my book he doesn't get Red Riding Hood," said Polly. "Her father comes in just in time to save her."

"Oh, he doesn't in *my* book!" said the wolf. "I expect mine is the true story, and yours is just invented. Anyway, it seems a good idea."

"What is a good idea?"

"To catch little girls on their way to their grandmothers' cottages," said the wolf. "Now where had I got to?"

"I don't know what you mean," said Polly.

"Well, I'd said, 'Where are you going to?' " said the wolf. "Oh yes. Now I must say 'Where does she live?' Where does your grandmother live, Polly Riding Hood?"

"Over the other side of town," answered Polly.

The wolf frowned.

"It ought to be 'Through the Wood,' " he said. "But perhaps town will do. How do you get there, Polly Riding Hood?"

"First I take a train and then I take a bus," said Polly.

The wolf stamped his foot.

"No, no, no, no!" he shouted. "That's all wrong. You can't say that. You've got to say, 'By the path winding through the trees,' or something like that. You can't go by trains and buses and things. It isn't fair."

"Well, I could say that," said Polly, "but it wouldn't be true. I do have

to go by bus and train to see my grandma, so what's the good of saying I don't?"

"But then it won't work," said the wolf impatiently. "How can I get there first and gobble her up and get all dressed up to trick you into believing I am her, if we've got a great train journey to do? And anyhow I haven't any money on me, so I can't even take a ticket. You just can't say that!"

"All right, I won't say it," said Polly agreeably. "But it's true all the same. Now just excuse me, Wolf, I've got to get down to the station because I am going to visit my grandma even if you aren't."

The wolf slunk along behind Polly, growling to himself. He stood just behind her at the booking-office and heard her ask for her ticket, but he could not go any further. Polly got into a train and was carried away, and the wolf went sadly home.

But just two weeks later the wolf was waiting outside Polly's house again. This time he had plenty of change in his pocket. He even had a book tucked under his front leg to read in the train.

He partly hid himself behind a corner of brick wall and watched to see Polly come out on her way to her grandmother's house.

But Polly did not come out alone, as she had before. This time the whole family appeared, Polly's father and mother too. They got into the car which was waiting in the road, and Polly's father started the engine.

The wolf ran behind his brick wall as fast as he could, and was just in time to get out into the road ahead of the car, and to stand waving his paws as if he wanted a lift as the car came up.

Polly's father slowed down, and Polly's mother put her head out of the window.

"Where do you want to go?" she asked.

"I want to go to Polly's grandmother's house," the wolf answered. His eyes glistened as he looked at the family of plump little girls in the back of the car.

"That's where we are going," said her mother, surprised. "Do you know her then?"

"Oh no," said the wolf. "But you see, I want to get there very quickly and eat her up and then I can put on her clothes and wait for Polly, and eat her up too."

"Good heavens!" said Polly's father. "What a horrible idea! We certainly shan't give you a lift if that is what you are planning to do."

Polly's mother screwed up the window again and Polly's father drove

quickly on. The wolf was left standing miserably in the road.

"Bother!" he said to himself angrily. "It's gone wrong again. I can't think why it can't be the same again as the Little Red Riding Hood story. It's all these buses and cars and trains that make it go wrong."

But the wolf was determined to get Polly, and when she was due to visit her grandmother again, a fortnight later, he went down and took a ticket for the station he had heard Polly ask for. When he got out of the train, he climbed on a bus, and soon he was walking down the road where Polly's grandmother lived.

"Aha!" he said to himself, "this time I shall get them both. First the grandma, then Polly."

He unlatched the gate into the garden, and strolled up the path to Polly's grandmother's front door. He rapped sharply with the knocker.

"Who's there?" called a voice from inside the house.

The wolf was very much pleased. This was going just as it had in the story. This time there would be no mistakes.

"Little Polly Riding Hood," he said in a squeaky voice. "Come to see her dear grandmother, with a little present of butter and eggs and—er—cake!"

There was a long pause. Then the voice said doubtfully, "*Who* did you say it was?"

"Little Polly Riding Hood," said the wolf in a great hurry, quite forgetting to disguise his voice this time. "Come to eat up her dear grandmother with butter and eggs!"

There was an even longer pause. Then Polly's grandmother put her head out of a window and looked down at the wolf.

"I beg your pardon?" she said.

"I am Polly," said the wolf firmly.

"Oh," said Polly's grandmother. She appeared to be thinking hard. "Good afternoon, Polly. Do you know if anyone else happens to be coming to see me today? A wolf, for instance?"

"No. Yes," said the wolf in great confusion. "I met a Polly as I was coming here—I mean, I, Polly, met a wolf on my way here, but she can't have got here yet because I started specially early."

"That's very queer," said the grandma. "Are you quite sure you are Polly?"

"Quite sure," said the wolf.

"Well, then, I don't know who it is who is here already," said Polly's grandma. "She said she was Polly. But if you are Polly then I think this other person must be a wolf."

"No, no, I am Polly," said the wolf. "And, anyhow, you ought not to say all that. You ought to say 'Lift the latch and come in.'"

"I don't think I'll do that," said Polly's grandma. "Because I don't want my nice little Polly eaten up by a wolf, and if you come in now the wolf who is here already might eat you up."

Another head looked out of another window. It was Polly's.

"Bad luck, Wolf," she said. "You didn't know that I was coming to lunch and tea today instead of just tea as I generally do—so I got here first. And as you are Polly, as you've just said, I must be the wolf, and you'd better run away quickly before I gobble you up, hadn't you?"

"Bother, bother, bother and *botber!*" said the wolf. "It hasn't worked out right this time either. And I did just what it said in the book. Why can't I ever get you, Polly, when that other wolf managed to get his little girl?"

"Because this isn't a fairy story," said Polly, "and I'm not Little Red Riding Hood, I am Polly and I can always escape from you, Wolf, however much you try to catch me."

"Clever Polly," said Polly's grandma. And the wolf went growling away.

BIBLIOGRAFIE AAANGEHAALDE EIETYDSE WEERGAWES

Hierdie lys bevat dié voorbeelde van eietydse weergawes van tradisionele sprokies waarna in die verhandeling verwys is.

Die werke is alfabeties volgens titels gerangskik aangesien die outeur soms nie verskaf word nie.

The CINDERELLA show. 1986. Janet en Allan Ahlberg. Harmondsworth, Middlesex : Viking Kestrel.

CLEVER Gretchen and other forgotten folktales. 1980. Alison Lurie; illustrated by Margot Tomes. London : Heinemann.

CLEVER Polly and the stupid wolf. 1955. Catherine Storr; illustrated by Marjorie—Ann Watts. Harmondsworth, Middlesex : Puffin Books.

DR. Gardner's fairy tales for today's children. 1974. Richard A. Gardner; illustrated by Alfred Lowenheim. New Jersey : Creative Therapeutics.

EXISTENTIAL folktales. 1985. Margaret Switzer. Berkeley, California : Cayuse Press.

FAIRY tale peek—a—book. 1985. Eric Hill. London : Piccolo (Pan Books).

FAIRY tales? 1986. Anna McLeay; illustrated by John Wood et al. Exeter : Arnold Wheaton.

The FOREST princess. 1974. Harriet Herman; illustrated by Carole P. Dwinell. Berkeley, California : Rainbow Press.

GOLDILOCKS and the three bears. 1983. Rowan Barnes—Murphy; Story Puzzle Books. Essex : Longman.

HANSEL and Gretel. 1986. The brothers Grimm; illustrated by Anthony Browne. London : A Magnet Book published by Methuen Children's Books.

HANSEL and Gretel : a play in one act. 1986. Alain Presencer; illustrated by Ron & Attie van der Meer. London : Methuen.

IT shouldn't happen to a frog and other stories. 1987. Catherine Storr; illustrated by Priscilla Lamont. London : Piccolo Books.

JACK and the beanstalk. 1988. Sue Cony. London : Collins Picture Lions.

JACK and the beanstalk. 1984. Tony Ross. London : Methuen/light.

JACQUELINE and the beanstalk. 1984. Pamyllie Greinke; illustrated by Karen L. King. New York : The Permanent Press.

JIM and the beanstalk. 1970. Raymond Briggs. Harmondsworth, Middlesex : Puffin Books in association with Hamish Hamilton Ltd.

The JOLLY postman or other people's letters. 1986. Janet & Allan Ahlberg. London : Heinemann.

KATRYN Kraakneut en ander vergete volksverhale. 1981. Alison Lurie; geïllustreer deur Margot Tomes; vertaal deur Santie Grosskopf. Pretoria : J.L. van Schaik.

KING Dicky Bird and the bossy princess. 1988. Dorothy Edwards; illustrated by Victor Ambrus. London : A Magnet Book published by Methuen Children's Books Ltd.

The LITTLE girl and the wolf. 1939. James Thurber. (in *Fables for our time and famous poems*). New York : Harper.

LITTLE Red Cap with crash helmet. ("Rotkäppchen mit Sturzhelm"). 1980. Margaret Kassajep. (in "Deutsche Märchen" frisch getrimmt). Dachau : ASIS.

LITTLE Red Riding Hood. 1981. Tony Ross. Harmondsworth, Middlesex : Puffin Books.

The MAID from the North : feminist folktales from around the world. 1981. Ethel Johnston Phelps; illustrated by Lloyd Bloom. New York : Holt, Rinehart and Winston.

NOT quite as Grimm. 1974. Janosch (Horst Eckert); translated by Patricia Crampton. London : Abelard-Schuman.

PAPAWERWYN en ander verbeeldings vir die verhoog. 1980. Hennie Aucamp. Kaapstad : Tafelberg.

The PRACTICAL princess and other liberating fairy tales. 1978. Jay Williams; illustrated by Rick Schreiter. London : The Bodley Head.

PRINCE Cinders. 1987. Babette Cole. London : Hamish Hamilton.

The PRINCESS and the frog. 1987. A. Vesey. London : A Magnet book published by Methuen Children's Books Ltd.

PRINCESS Smarty pants. 1988. Babette Cole. London : Collins Picture Lions.

REVOLTING rhymes. 1984. Roald Dahl; illustrated by Quentin Blake. Harmondsworth. Middlesex : Puffin Books.

Die ROOIKAPPIE storiowerkboek/The Red Riding Hood story workbook. 1983. Anon.; Clever-storiowerkboeke. Pretoria : CLEVER.

SLEEPING Beauty – lift the pictures/find the words. 1987. Illustrated by John Wallner; devised by Peter Seymour; designed by David A. Carter. Harmondsworth, Middlesex : Viking Kestrel.

SLEEPING Beauty. 1987. Anon.; Mosaic-stick a story. Manchester World International Publishing.

SLEEPING Beauty – sticker fun. 1986. Walt Disney; Sticker fun. Racine, Wisconsin : Western Publishing Company, Inc.

SNOW White and the seven dwarfs. 1985. Brenda Apsley; illustrated by Gill Guile; Story Trial. Manchester : World International Publishing.

SNOW White in New York. 1986. Fiona French. Oxford : Oxford University Press.

SNOW White in the enchanted forest. 1985. Walt Disney; Choose your own adventure. New York : Bantam Books.

SOCRATES and the three little pigs. 1986. Illustrated by Mitsumasa Anno; text by Tuyosi Mori. New York : Philomel Books.

The STORY of Riding Hood. 1984. Kevin Scally; The Magic Road. London : Piccolo.

TATTERHOOD and other tales. 1978. Ethel Johnston Phelps. Old Westbury, New York : The Feminist Press.

TEN in a bed. 1983. Allan Ahlberg; illustrated by André Amstutz. London : Granada Publishing.

THERE'S a wolf in my pudding : twelve twisted, tortured, grim and gruesome, tall and terrible tales. 1986. David Henry Wilson; illustrated by Jonathan Allen. London : Dent (J.M. Dent & Sons Ltd.).

THORN Rose. 1977. The brothers Grimm; illustrated by Errol Le Cain. Harmondsworth, Middlesex : Puffin Books in association with Faber and Faber.

The THREE little pigs. 1983. Rowan Barnes–Murphy; Story Puzzle Books. Essex : Longman.

The THREE little pigs. 1986. Caroline Bucknall. London : Macmillan Children's Books.

The THREE naughty sisters meet Hop O'My Thumb. 1987. M. Company & R. Capdevila; English version by Marilyn Malin. London : Methuen Children's Books Ltd.

The THREE pigs. 1984. Tony Ross. London : A Sparrow Book published by Arrow Books Limited.

The TOUGH princess. 1986. Martin Waddell; illustrated by Patric Benson. London : Walker Books.

The WOMEN on the moon and other tales of forgotten heroines. 1984. James Riordan; illustrated by Angela Barrett. London : Hutchinson.

WOMENFOLK and fairy tales. 1975. Rosemary Minard; illustrated by Suzanna Klein. Boston : Houghton Mifflin Company.

The WRESTLING princess and other stories. 1987. Judy Corbalis; illustrated by Helen Craig. Hodder & Stoughton : Knight Books.

BIBLIOGRAFIE BAANGEHAALDE EN GERAADPLEEGDE BRONNE

- AHREND, I. 1986a: Bicentenary of the Brothers Grimm. *Cape librarian*, October 1986 : 14–15.
- AHREND, I. 1986b: The importance of books for the very young. *Cape librarian*, June/July 1986 : 16–17.
- ALFONSO, R. 1986: Modules for teaching about young people's literature—module 1: gender roles. *Journal of reading*, 30(2), November 1986 : 160–163.
- ANNO, M. & TOYOSI, M. 1986: Socrates and the three little pigs. New York: Philomel Books.
- ANON. 1988 : Feeverhale. *Die Burger*, Maandag 1 Februarie 1988 : 4.
- ANON. 1987 : No sex please — in bedtime stories! *Supplement to the weekend Argus*, 28 March 1987 : 7.
- ANON. 1982. Cold comfort for 'tomboys' and 'sissies', *The Argus*, Thursday 2 September 1982 : 5.
- ANON. 1981a: No simple way out of sex bias. *The Argus*, Wednesday 9 September 1981 : 17.
- ANON. 1981b: Sexes—feminist folk and fairy tales. *Time*, 20 July 1981 : 60.
- AOKI, H. 1983 : A conversation with Mitsumasa Anno. *The Horn book*, 59(2), April 1983 : 137–145.
- APPLEBEE, A.N. 1978 : The child's concept of story : ages two to seventeen. Chicago: The University of Chicago Press.
- APPLEBY, B.C. & SCANNELL, T. 1982 : Let's bury the hatchet on sexism. *English journal*, 71(5), September 1982 : 18–21.

- ARKSEY, L. 1978 : Books, children and moral values : a subliminal approach. *Top of the news*, 34(4), Summer 1978 : 375–386.
- ARTHUR, A. 1978 : The uses of Bettelheim's The uses of enchantment. *Language arts*, 55(4), April 1978 : p.455–459, 533.
- ASHTON, E. 1983 : Measures of play behavior : the influence of sex–role stereotyped children's books. *Sex–roles : a journal of research*, 9(1), January 1983 : 43–47.
- AUCAMP, H. 1980 : Papawerwyn en ander verbeeldings vir die verhoog. Kaapstad: Tafelberg.
- AUDEN, W.H. 1973 : Forwards and afterwards, New York: Random House.
- AVERY, G. 1986 : American distaste for fairy tales. *The Horn book*, 62(4), July/August 1986 : 486–489.
- AVERY, G. 1973 : Fashions in children's fiction. *Children's literature in education*, 12 September 1973 : 110–119.
- BAILEY, W.L. 1926 : Fairy tales as character builders. *Libraries*, Vol. 31, 1926 : 44–46.
- BAKER, D. 1981 : Functions of folk and fairy tales. Washington: Association for Childhood Education International.
- BANKS, O. 1981 : Faces of feminism : a story of feminism as a social movement. New York: St. Martin's Press.
- BATOR, R. 1983 : Signposts to criticism of children's literature. Chicago: American Library Association.
- BEACH, R. 1976 : Issues of censorship and research on effects of and response to reading. *Journal of research and development in education*, 9(3), Spring 1976 : 3–22.
- BEARD, P. 1929 : Why banish the fairy tale? *Libraries*, vol. 34, 1929 : 457–459.

BELL, A. 1986 : Translator's notebook: delicate matters. *Signal*, vol. 49, January 1986 : 17–26.

BELL, A. 1985 : Translator's notebook: on approaching the traditional tales. *Signal*, Vol. 48, September 1985: 139–147.

BEM, S.L. & BEM, D.J. 1974 : Training the woman to know her place: the power of a nonconscious ideology (In Gersoni–Stavn, D., ed.: *Sexism and youth*. New York: R.R. Bowker Company, p.10–22).

BENNETT, R. 1986 : Appraising women teachers. *Junior education*, November 1986 : 17.

BENTON, M. 1979 : Children's responses to stories. *Children's literature in education*, 10(2), 1979 : 68–84.

BERNSTEIN, J. 1974 : The changing roles of females in books for young children. *The reading teacher*, 27(6), March 1974 : 545–549.

BETTELHEIM, B. 1985 : The psychological role of a story. *Bookbird*, 23(1), 1985 : 4–13.

BETTELHEIM, B. 1978 : Fairy tales and the existential predicament (In Grugeon, E. & Walden, P., eds.: *Literature and learning*. London: Ward Lock Educational in association with The Open University, p.36–41).

BETTELHEIM, B. 1976a: The uses of enchantment: the meaning and importance of fairy tales. Harmondsworth: Penguin Books.

BETTELHEIM, B. 1976b : Bruno Bettelheim on ... importance of fairy tales. *Instructor*, 86(1), August/September 1976 : 79–80.

BISKEN, D. & HOSKISSON, K. 1974 : Moral development through children's literature. *Elementary school journal*, December 1974 : 152–157.

BIXLER, P. 1987 : Essay Review – "Narrative theory and children's literature", Hugh T. Keenan, ed., *Studies in the Literary Imagination*, 18, Fall 1985 : 121 pp. *Children's literature in education*, 18(1), 1987 : 54–62.

BLOS, J.W. 1978 : The emperors clothes. (Book review: The uses of enchantment, by Bruno Bettelheim). *Merrill-Palmer quarterly*, 24(1), January 1978 : 67-75.

BOTTIGHEIMER, R.B. 1987 : Grimm's bad girls and bold boys: the moral and social vision of the tales. New Haven: Yale University Press.

BREWER, D. 1980 : The battleground of home: versions of fairy tales. *Encounter*, April 1980 : 52-61.

BRIGGS, K. 1976 : A dictionary of fairies: hobgoblins, brownies, bogies and other supernatural creatures. London: Allen Lane.

BRITTON, G.E. & LUMPKIN, M.C. 1977 : For sale: subliminal bias in textbooks. *The reading teacher*, 31(1), October 1977 : 40-45.

BROOKS, J.R. 1978 : Do you have the phone number of the castle? or sex stereotyping in folk and fairy tales. *North Carolina libraries*, 36, Fall 1978 : 3-6.

BROVERMAN, I.K., VOGEL, S.R., BROVERMAN, D.M., CLARKSON, F.E. & ROSENKRANTZ, P.S. 1972 : Sex-role stereotypes: a current appraisal. *Journal of social issues*, 28(2), 1972 : 59-78.

BRUNT, E. 1982 : De vrouw in het sprookje. *Bzzlletin*, 10(92), Januari 1982 : 85-90.

BUCHAN, J. 1931 : The novel and the fairy tale. Great Britain: The Association. (The English Association Pamphlet No. 79).

BUCKNER, S. 1984 : Stopping stereotyping. *Child education*, 61(1), January 1984 : 4-5.

BURKE, K. 1986 : From the bookish brothers Grimm, a flood of fantasy. *Smithsonian*, May, 1986 : 108-118.

BURNS, M.M. 1986 : Andersen's nightingale. *The Horn book*, 62(1), January/February 1986 : 78-79.

CADOGAN, M. & CRAIG, P. 1976 : You're a brick, Angela!: a new look at girls' fiction from 1839–1975. London: Victor Gollanz Ltd.

CANTOR, P. 1978 : Sexism: a slide critique. *School library journal*, January 1978 : 72.

CARNEY, J. 1977 : The language of sexism: sugar, spice and semantics. *Journal of reading*, 21(1), October 1977 : 51–56.

CARPENTER, H. & PRICHARD, M., eds. 1984 : The Oxford companion to children's literature. Oxford: Oxford University Press.

CHANG, C. 1977 : The psychological implications of fairy tales (In Robinson, M., ed.: Readings in children's literature: proceedings of the National Seminar on Children's Literature at Frankston State College. Frankston: Frankston College, p.209–219).

The CHILD Study ASSOCIATION OF AMERICA. 1962 : The children's bookshelf: a parents' guide to good books for boys and girls. New York: Bantam books.

CHRISTOPHER, J. 1983 : Scissors and paste. *Times educational supplement*, 5 August 1983 : 2.

CHUKOVSKY, K. 1973 : The battle for the fairy tale: three stages (In Haviland, V., ed., Children and literature. Illinois: Scott, Foresman and Company, p.212–219).

CILLIERS, I., ed. 1988 : Towards understanding: children's literature for Southern Africa/Op weg na begrip: kinderliteratuur vir Suider-Afrika. Cape Town: Maskew Miller Longman.

COLLINS, L.J., INGOLDSBY, B.B., & DELLMANN, M.M. 1984 : Sex–role stereotyping in children's literature: a change from the past. *Childhood education*, 60(4), March/April 1984 : 278–285.

COLLINS, R.A. & PEARCE, H.D., eds. 1985 : The scope of the fantastic—culture, biography, themes, children's literature: selected essays from the First international conference on the fantastic in literature and film. London: Greenwood Press.

- COLWELL, E. 1968 : Folk literature: an oral tradition and an oral art. *Top of the news*, vol. 24, 1968 : 175–180.
- CONRADIE, R. 1980 : Lektuur en morele ontwikkeling 'n leserkundige perspektief. Potchefstroom: Potchefstroomse Universiteit vir CHO (M. Bibl.–verhandeling).
- COOK, E. 1976 : The ordinary and the fabulous: an introduction to myths, legends and fairy tales; Second edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- COUGHLAN, M. 1977 : Guardians of the young. *Top of the news*, 33(2), Winter 1977 : 137–147.
- COZIJN, Y. 1984 : Another look at Cinderella and Sleeping Beauty. *Orana*, 20(1), February 1984 : 21–24.
- CRAGO, M. 1980 : 'Snow White': one child's response in a natural setting. *Signal*, vol. 31, January 1980 : 42–56.
- CRAGO, H. 1986 : A Signal conversation. *Signal*, vol. 50, May 1986: 122–141.
- CRAGO, H. 1984: Who does Snow–White look at? *Signal*, vol. 45, September 1984 : 129–145.
- CRAGO, H. 1981 : Sexism, literature and reader–response: a reply to Christine Nicholls. *Orana*, 17(4), November 1981 : 158–162.
- CRUIKSHANK, G. 1978 : From Cinderella (In Tucker, N., ed.: *Suitable for children?* Sussex: Sussex University Press, p.42–45).
- DAVE, A.P. 1986 : India: workshop on the status of woman in children's books. *Bookbird* , 24(1), 1986 : 33–34.
- DAVIS, E. 1981 : Your equal highness: liberated folk heroines. *Emergency librarian*, 9(1), September/October 1981 : 25–26.
- DEGENAAR, J.J. 1988a : Die bevrydingsrol van sprokies. *De Kat*, Julie 1988: 100–101.

- DEGENAAR, J.J. 1988b : Die dimensie van stories. *De Kat*, Junie 1988 : 108–109.
- DEGENAAR, J.J. 1988c : Die politiek agter Rooikappie se sekslewe. *De Kat*, Mei 1988 : 110–112.
- DEGENAAR, J.J. 1988d : Die wildernis in die mens. *De Kat*, April 1988 : 126–127.
- DEGENAAR, J.J. 1988e : Rooikappie se geheim. *De Kat*, Maart 1988 : 108–110.
- DEGENAAR, J.J. 1988f : Understanding Little Red Riding Hood (In Cilliers, I., ed.: Towards understanding: children's literature for Southern Africa. Cape Town: Maskew Miller Longman, p.14–29).
- DEGENAAR, J.J. 1980a : Die betekenis van 'n sprokie (In Aucamp, H.: Papawerwyn en ander verbeeldings vir die verhoog. Kaapstad: Tafelberg, p.70–79).
- DEGENAAR, J.J. 1980b : Die keuse tussen goed en kwaad. *Die Burger*, Vrydag 7 November 1980 : 12.
- DEGENAAR, J.J. 1980c : Rooikappie soek na waarheid. *Die Burger*, Donderdag 6 November 1980 : 12.
- DEGENAAR, J.J. 1980d : 'n Speurtog na dieper betekenis. *Die Burger*, Dinsdag 4 November 1980 : 12.
- DÉGH, L. 1979 : Grimm's household tales and its place in the household: the social relevance of a controversial classic. *Western Folklore*, vol. 38, 1979 : 83–103.
- DE HAES, D.V. 1976 : Kleuterwereld–Sprookjeswereld. Holland: Uitgeverij Vrij Geestesleven Zeist.
- DE KLERK, V. 1987 : Sexism in children's literature. *Cruz*, 21(1), February 1987 : 6–15.
- DEMERS, P., ed. 1983 : A garland from the golden age: an anthology of children's literature from 1850–1900. Toronto: Oxford University Press.

DICKENS, C. 1978 : Frauds on the fairies (In Tucker, N., ed.: Suitable for children? Sussex: Sussex University Press, 1978 : 47–55).

DIXON, B. 1977 : Catching them young. Vol. 1. : Sex race and class in children's fiction. London: Pluto Press.

DONLON, D. 1972 : The negative image of women in children's literature. *Elementary English*, 49(4), 16 April 1972 : 604–611.

DOONAN, J. 1985 : Tony Ross : art to enchant. *Signal*, vol. 46, January 1985 : 34–43.

DOONAN, J. 1983 : Talking pictures: a new look at 'Hansel and Gretel'. *Signal*, vol. 42, September 1983 : 123–131.

DOUGHERTY, W.H. & ENGEL, R.E. 1987 : An 80s look for sex equality in Caldecott winners and honor books. *The reading teacher*, 40(4), January 1987 : 394–398.

DRIVER, D. 1982 : Feminist literary criticism (In Ryan, R. & van Zyl, S., eds.: An introduction to contemporary literary theory. Johannesburg: A.D. Donker Publisher, p.203–212).

DUNDES, A. 1969 : Folklore as a mirror of culture. *Elementary English*, vol. 46, 1969 : 471–482.

EGAN, O. 1983 : In defence of traditional language: folktales and reading texts. *The reading teacher*, 37(3), December 1983 : 228–233.

EGOFF, S. 1982 : "Which one's the mockingbird?" : children's literature from the 1920s to the present. *Theory into practice*, 21(4), Fall 1982 : 239–246.

EGOFF, S. 1969 : Precepts and pleasures: changing emphases in the writing and criticism of children's literature (In Egoff, S., Stubbs, G.T. & Ashley, L.F., eds.: Only connect. New York: Oxford University Press, p.419–446).

EGOFF, S., STUBB, G.T. & ASHLEY, L.F., eds. 1969 : Only connect: readings on children's literature. New York: Oxford University Press.

EGOFF, S.A. 1981 : Thursday's child: trends and patterns in contemporary children's literature. Chicago: American Library Association.

EHLERS, D.L. 1971 : Rooikappie en die wolf: *Vrystaatse biblioteke*, 14(4), Julie/Augustus 1971 : 16–22.

ELIOT, C.W., ed. 1909 : The Harvard classics, folk-lore and fable: Aesop, Grimm, Andersen, vol. 17. New York: P.F. Collier & Son Company.

ELLIS, J.M. 1985 : One fairy story too many: the brothers Grimm and their tales. Chicago: University of Chicago Press.

ENGEL, R.E. 1981 : Is unequal treatment of females deminishing in children's picture books? *The reading teacher*, 34(6), March 1981 : 647–652.

ERASMUS, J.H. 1976 : Die huidige kritiek op die wreedheid in die sprokie en die koms van die aggressiwiteit in die moderne prentverhaal. Pretoria: Universiteit van Suid-Afrika (D. Litt. Et Phil.—proefskrif).

FARRER, C.R., ed. 1975 : Women and folk lore. London: University of Texas Press.

FAVAT, F.A. 1977 : Child and tale : the origins of interest. Urbana-Illinois: National Council of Teachers of English.

FEMINISTS ON CHILDREN'S LITERATURE. 1971 : A feminist look at children's books. *School library journal*, 17(5), January 1971 : 19–24.

FENWICK, S.I., ed. 1966 : A critical approach to children's literature. Chicago: The University of Chicago Press (The thirty-first conference of the Graduate Library School. August 1966 : 1–3).

FISCHER, J.L. 1963 : The sociopsychological analysis of folktales. *Current anthropology*, no. 4, 1963 : 235–295.

FISHER, E. 1970 : The second sex, junior division. *The New York Times book review*, 24 May 1970 : 6.

FISHER, M. 1964. *Intent upon reading: a critical appraisal of modern fiction for children*. Leicester: Brockhampton Press.

FITZGERALD, M.J. 1978 : Fairy and folk stories: the significance of multicultural elements in children's literature. *Reading*, December 1978 : 10–21.

FREEMAN, J. 1974 : The social construction of the second sex (In Gersoni–Stavn, D., ed.: *Sexism and youth*. London: R.R. Bowker Company, p.23–41).

FREEDMAN, M.H. 1974 : Equality: men's lib (In Gersoni–Stavn, D., ed.: *Sexism and youth*. London: R.R. Bowker Company, p. 6–9).

FREEMAN–SMULDERS, A. 1986 : Twee bibliothecarissen van naam – over de gebroeders Grimm, deel 1: hun sprookjesverzameling. *En nu over jeugdliteratuur*, 3, 1986 : 119–124.

FRIEZE, I.H., PARSONS, J.E., JOHNSON, P.B., RUBLE, D.N. & ZELLMAN, G.L. 1978 : *Woman and sex roles: a social psychological perspective*, New York: W.W. Norton and company.

FROMM, E. 1952 : *The forgotten language: an introduction to the understanding of dreams, fairy tales and myths*, London: Victor Gollancz Ltd.

GALDA, L. 1983 : Research in response to literature. *Journal of research and development in education*, 16(3), 1983: 1–7.

GARDNER, H. 1978 : Brief on behalf of fairy tales. *Phaedrus*, 5(2), 1978 : 14–23.

GARDNER, R.A. 1980 : *Dr. Gardner's fairy tales for today's children*. New Jersey: Creative Therapeutics.

GEORGIU, C. 1969 : *Children and their literature*. New Jersey: Prentice–Hall Inc.

GERHARDT, L.N., ed. 1973 : *Issues in children's book selection*. : a school library journal/library anthology. London: R.R. Bowker Company.

GERSONI–STAVN, D. 1974a : *Sexism and youth*. New York. R.R. Bowker Company.

GERSONI-STAVN, D. 1974b : Feminist criticism: an overview. *Library journal*, vol. 99, 1974 : 182, 184, 185.

GERSONI-STAVN, D. 1972 : Reducing the "Miss Muffet" syndrome: an annotated bibliography. *School library journal*, January 1972 : 32-33.

GILLESPIE, J.T. & GILBERT, C.B., eds. 1985 : Best books for children: preschool through the middle grades; Third edition. New York: R.R. Bowker Company.

GILLESPIE, M.C. & CONNER, J.W. 1975 : Creative growth through literature for children and adolescents. Columbus, Ohio: Charles C. Merrill Publishing Company.

GLAS, N. 1976 : Once upon a fairy tale: seven favorite folk and fairy tales by the brothers Grimm. Spring Valley, New York: St. George Publications. (Vol. I and II).

GLASTONBURY, M. 1980 : Patriarchal attitudes: the 'classics'. *New statesman*, 14 November 1980 : 17-18.

GLAZER, J.I. & WILLIAMS, G. 1979 : Introduction to children's literature. New York: McGraw-Hill.

GLOTZBACH, G. 1982 : Er was eens een vrouw ... *Leestekens*, 2(3), Januari 1982 : 118-119.

GOLDEN, J.M. 1984 : Children's concept of story in reading and writing. *The reading teacher*, 37(7), March 1984 : 578-584.

GOUGH, J. 1983 : Cinderella surviving in the suburbs. *Idiom*, 18(3), Winter 1983 : 5-9.

GOUGH, P.B. 1977 : Non-sexist literature for children: a panacea? *Top of the news*, 33(4), Summer 1977 : 334-343.

GRAEBNER, D.B. 1972 : A decade of sexism in readers. *The reading teacher*, Vol. 26, 1972 : 52-58.

GREEN, R.L. 1962 : Andrew Lang in fairyland. *Junior bookshelf*, vol. 26, October 1962 : 171–180.

GREEN, E. 1983 : "A peculiar understanding": re-creating the literary fairy tale. *The Horn book*, 59(3), June 1983 : 270–278, 378.

GRIMM–BROERS. 1984 : Die volledige sprokies van Grimm; vertaling deur Marita van der Vyfer. Kaapstad: Leon Rosseau van Rubicon–Pers.

GROFF, P. 1980 : Biography: a tool for bibliotherapy? *Top of the news*, 36(3), Spring 1980 : 269–273.

GRUGEON, E. & WALDEN, P., eds. 1978 : Literature and learning. London: Ward Lock Educational in association with The Open University Press.

HANKS, C. & HANKS, D.T. jr. 1978 : Perrault's "Little Red Riding Hood": victim of the revisers. *Children's literature*, vol. 7, 1978 : 68–77.

HARGREAVES, J. 1981 : Trapped by our own stereotypes. *Child education*, 58(3), March 1981, 9–11.

HARMON, C. 1987 : Multicultural/nonsexist collections: a closer look. *Top of the news*, 43(3), Spring 1987 : 303–306.

HARMS, J.M. & LETTOW, L.J. 1983 : A flood of Noah stories: a concern about the retelling of old stories. *Top of the news*, 40(1), Fall 1983 : 56–61.

HARRISON, B.F. 1981 : Why study children's literature? *The Quarterly journal of the Library of Congress*, 38(4), Fall 1981 : 243–253.

HARTLEY, R.E. 1960 : Children's concepts of male and female roles. *Merrill–Palmer quarterly*, vol. 6, 1960 : 83–91.

HARTLEY, R.E. 1959 : Sex–role pressures and the socialization of the male child. *Psychological reports*, vol. 5, 1959 : 457–468.

HARTMANN, W. 1969 : Identification and projection in folk–tales and in fantastic stories for children. *Bookbird*, 7(2), 1969 : 8–17.

HATTINGH, S.C. 1950 : Sprokiesvorsing met spesiale toepassing op die Afrikaanse volksverhale. Johannesburg: Witwatersrandse Universiteitspers.

HAVILAND, V., ed. 1973 : Children and literature: views and reviews. Illinois: Scott, Foresman and Company.

HEARN, M.P. 1979 : L. Frank Baum and "the modernized fairy tale." *Children's literature in education*, 10(2), Summer 1979 : 57-67.

HEIDE, W.S. 1974 : On women, men and children, and librarians. *School library journal*, 20(5), Jan 1974 : 17-21.

HEILBRUN, C.G. 1979 : Reinventing womanhood. London: Victor Gollanz Ltd.

HEINS, P. 1981 : Literary criticism and children's books. *The Quarterly journal of the Library of Congress*, 38(4), Fall 1981 : 255-263.

HEISIG, J.W. 1977 : Bruno Bettelheim and the fairy tales. *Children's literature*, vol. 6, 1977 : 93-114.

HEPLER, S.I. & HICKMAN, J. 1982 : "The book was okay. I love you" — social aspects of response to literature. *Theory into practice*, 21(4), Fall 1982 : 278-283.

HERMAN, G.B. 1976 : Folktales for children. *Drexel Library quarterly*, 12(4), 1976 : 42-53.

HETHERINGTON, J.N. 1976 : The use of fairy tales in education of the young (In Salway, L., ed.: A peculiar gift: nineteenth century writings on books for children. Harmondsworth: Kestrel Books, p.146-153).

HIEATT, C.B. 1980 : Analyzing enchantment: fantasy after Bettelheim. *Canadian children's literature*, vol. 15-16, 1980 : 6-14.

HILLMAN, J.S. 1974 : An analysis of male and female roles in two periods of children's literature. *Journal of educational research*, vol. 68, 1974 : 84-88.

HIRSCH, M. 1986 : Ideology, forum, and "Allerleirauh": reflections on reading for the plot. *Children's literature*, vol. 14, 1986 : 163–168.

HITCHCOCK, M.E. & TOMPKINS, G.E. 1987 : Basal readers: are they still sexist? *The reading teacher*, 41(3), December 1987 : 288–292.

HOOVER, B. 1983 : Fairy tales (In Bator R., ed.: Signposts to criticism of children's literature. Chicago: American Library Association, p.166–176).

HORNYANSKY, M. 1969 : The truth of fables (In Egoff, S., e.a., eds.: Only connect. New York: Oxford University Press, p.121–132).

HOSKISSON, K. & BISKIN, D.S. 1979 : Analyzing and discussing children's literature using Kohlberg's stages of moral development. *Reading teacher*, 33(2), November 1979: 141–147.

HOWE, F. 1971 : Sexual stereotypes start early. *Saturday review*, 16 October 1971 : 76–82, 92–96.

HUCK, C.S. 1976 : Children's literature in the elementary school; Third edition. New York: Holt, Rinehart and Winston.

HUNT, P. 1974 : Criticism and children's literature. *Signal*, vol. 15, September 1974 : 117–130.

ISKEMUS (INLIGTINGSENTRUM VIR KINDERLEKTUUR EN –MEDIA VAN DIE UNIVERSITEIT VAN STELLENBOSCH) S.j.(a): Folklore van die wêreld: sprokies, fabels, mites, legendes en sages. Stellenbosch: ISKEMUS.

ISKEMUS s.j.(b): Die Grimm–broers: biobibliografiese inligting. Stellenbosch: ISKEMUS.

ISKEMUS s.j.(c): Influence of reading: selection of articles for book talks. Stellenbosch: ISKEMUS.

ISKEMUS s.j.(d): Sexisme/sexism: geannoteerde mediagrafie. Stellenbosch: ISKEMUS.

ISKEMUS s.j.(e): Sprokies en die prepuberteitskind: boekpraatjie. Stellenbosch: ISKEMUS.

JACKSON, R. 1981 : Fantasy, the literature of subversion. London: Methuen.

JANOSCH. 1974 : Not quite as Grimm. London: Abelard-Schuman.

JONES, A., MARSH, J. & WATTS, A.G. 1974 : Males and female: choosing your role in modern society. Cambridge: Hobsons Press.

JOUBERT, M. 1989 : Kinderboek maak wyd opslae. *Kalender, bylae tot Beeld*, 19 Januarie 1989 : 3.

KAMENETSKY, C. 1974 : The brothers Grimm: folktale style and romantic theories. *Elementary English*, March 1974 : 379-383.

KAZEMEK, F.E. 1986 : Literature and moral development from a feminine perspective. *Language arts*, 63(3), March 1986: 264-272.

KERN, P. 1986 : Fairytales: past, present and future. *Show-me libraries*, 37, August 1986: 18-23.

KEY, M.R. 1971 : The role of male and female in children's books - dispelling all doubt. *Wilson library bulletin*, 46(2), October 1971 : 166-176.

KIMMEL, E.A. 1982 : Children's literature without children. *Children's literature in education*, 13(1), 1982 : 38-43.

KIMMEL, E.A. 1970 : Can children's books change children's values? *Educational leadership*, 28(2), 1970 : 209-214.

KINGSBURY, M. 1984 : Perspective on criticism. *The Horn book*, 60(1), February 1984 : 17-23.

KINGSTON, A.J. & LOVELACE, T. 1977-1978 : Sexism and reading: a critical review of the literature. *Reading research quarterly*, 31(1), 1977-1978 : 133-161, 77-81.

- KLEIN, G. 1986 : "Is going two days now the pot turn down": stories for all. *Children's literature in education*, 17(1), 1986 : 53-61.
- KOLBENSCHLAG, M. 1979 : Kiss Sleeping Beauty good-bye: breaking the spell of feminine myths and models. New York: Doubleday and Company, Inc.
- KRAUS, W.K. 1975: Cinderella in trouble: still dreaming and losing. *School library journal*, 21, January 1975 : 18-22.
- KROGH, S.L. & LAMME, L.L. 1985 : "But what about sharing?" - children's literature and moral development. *Young children*, 40(4), May 1985 : 48-51.
- LANES, S. 1974 : On feminism and children's books. *Library journal*, 99, 1974 : 183, 186, 187.
- LANGFELDT, J. 1978 : The educational and moral values of folk and fairy tales (In Tucker, N., ed.: Suitable for children? Sussex: Sussex University Press, p.56-63).
- LAROCQUE, G.E. 1979 : You gotta kis a lotta frogs before you find Prince Charming! *The English journal*, 68(9), December 1979: 31-35.
- LAVER, R. & PINFIELD, L. 1987 : Generation gap - women's lib. *Supplement to weekend Argus*, 12 December 1987 : 9.
- LEE, M.K. 1984 : Debunking the Cinderella myth. *Educational forum*, 48(3), Spring 1984 : 327-334.
- LEESON, R. 1982 : Not in front of the children. *English in education*, 16(2), 1982 : 26-33.
- LEHR, F. 1982 : Cultural influences and sex differences in reading. *The reading teacher*, 35(6), March 1982 : 744-746.
- L'ENGLE, M. 1978 : What is real? *Language arts*, 55(4), April 1978 : 447-451.
- LE ROUX, M. 1986a : Sprokies speel steeds 'n groot rol in moderne kind se lewe. *Die Burger*, Donderdag 18 September 1986 : 10.

- LE ROUX, M. 1986b : Eendag, baie baie lank gelede was daar twee broers. *Die Burger*, Woensdag 17 September 1986 : 10.
- LEVSTIK, L.S. 1983 : "I am no lady!" : the tomboy in children's fiction. *Children's literature in education*, 14(1), 1983 : 14–20.
- LEWIS, C.S. 1982 : *Of this and other worlds*. London : Collins.
- LEWIS, C.S. 1969 : On three ways of writing for children (In Egoff, S., e.a., eds.: *Only connect* . New York : Oxford University Press, p.207–220).
- LIEBERMAN, M.R. 1973 : The feminist in fairy tales: two books from the Jung Institute Zurich. *Children's literature*, vol. 2, 1973 : 217/218.
- LIEBERMAN, M.R. 1972 : "Some day my prince will come": female acculturation through fairy tales. *College English*, vol. 34, December 1972 : 383–395.
- LOHANN, C. 1988 : Skriftelike korrespondensie.
- LOHANN, C. 1982 : The role of illustrations in children's books in the education and development of the smaller child. *Artes Natales*, 1(1), July 1982 : 15–20.
- LONSDALE, B.J. & MACKINTOSCH, H.K. 1973 : *Children experience literature*. New York : Random House.
- LORAND, S. 1935 : Fairy tales and neurosis. *The Psychoanalytic quarterly*, vol. 4, 1935 : 234–243.
- LOURIE, H. 1969 : Where is fancy bred? (In Egoff, S., e.a., eds.: *Only connect*. Toronto : Oxford University Press, p.106–110).
- LURIE, A. 1981 : *Katryn Kraakneut en ander vergete volksverhale*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- LURIE, A. 1980 : *Clever Gretchen and other forgotten folktales*. London : Heinemann.

LURIE, A. 1971 : Witches and fairies : Fitzgerald to Updike. *The New York review of books*, 2 December 1971 : 6.

LURIE, A. 1970 : Fairy tales liberation. *The New York review of books*. 17 December 1970 : 42/43.

LÜTHI, M. 1984 : The fairytale as art form and portrait of man. Bloomington: Indiana University Press.

LÜTHI, M. 1970 : Once upon a time : on the nature of fairy tales. Bloomington: Indiana University Press.

LYNN, R.N. 1983 : Fantasy for children : an annotated checklist and reference guide; Second edition. New York : R.R. Bowker Company.

LYONS, H. 1978 : Some second thoughts on sexism in fairy tales. (In Grugeon, E. & Walden, P., eds.: *Literature and learning*. London : Ward Lock Educational in Association with The Open University, p.42–62).

MACCANN, D. 1969 : Wells of fancy, 1865–1965 (In Egoff, S., e.a., eds.: *Only connect*. Toronto : Oxford University Press, p.133–149).

MACDONALD, R. 1982 : The tale retold : feminist fairy tales. *Children's Literature Association quarterly*, 7(2), Summer 1982 : 18–20.

MACVEAGH, C.P. & SHANDS, F. 1982 : Fairy stories: fantasy, fact, or ... forecast? *Language arts*, 59(4), April 1982 : 328–335.

MALLET, C. 1984 : Fairy tales and children: the psychology of children revealed through four of Grimm's fairy tales. New York: Schocken Books.

MARAIS, H.C., red. 1988 : S.A. Perspektiewe vir die toekoms. Hillcrest: Owen Burgess–Uitgewers .

MARKMAN, R.H. 1983 : The fairy tale: an introduction to literature and the creative process. *College English*, 45(1), January 1983 : 31–45.

MARSHALL, M.R. 1982 : An introduction to the world of children's books. Aldershot, Hants: A Grafton Book Gower.

MAVROGENES, N.A. & CUMMINS, J.S. 1979 : What ever happened to Little Red Riding Hood? A study of a nursery tale. *The Horn book*, 55(3), June 1979 : 344–349.

MAY, J.P. 1981 : Walt Disney's interpretation of children's literature. *Language arts*, 58(4), April 1981 : 463–472.

McDONALD, E.M. 1979 : Fantasia in die Afrikaanse kinderverhaal – 'n leserkundige studie. Potchefstroom: Potchefstroomse Universiteit vir CHO (M.Bibl.–verhandeling).

McGILLIS, R. 1982 : Criticism in the woods: fairy tales as poetry. *Children's Literature Association quarterly*, 7(2), Summer 1982 : 2–8.

McILVAITE, A. 1987 : In my view ... caring is okay for boys too. *Child education*, February 1987 : 19.

MEEK, M. 1987 : Symbolic outlining: the academic study of children's literature, *Signal*, vol. 53, May 1987 : 97–115.

MEEK, M. 1982 : What counts as evidence in theories of children's literature? *Theory into practice*, 21(4), Autumn 1982 : 284–292.

MEIGS, C., EATON, A.T. & NESBITT, E. 1969 : A critical history of children's literature; Revised edition. London: The MacMillan Company.

MIDDLESWARTH, V. 1978 : Folklore books for children: guidelines for selection. *T.O.N.*, 34(4), Summer 1978 : 348–352.

MILLAR, J.H. 1976 : On some books for boys and girls (In Salway, L., ed.: A peculiar gift: nineteenth century writings on books for children. Harmondsworth: Kestrel Books, p.154–161).

MILLER, P. 1982 : The importance of being earnest: the fairy tale in 19th-century England. *Children's Literature Association quarterly*, 7(2), Summer 1982 : 11–14.

- MILNE, R. 1977 : Fantasy in literature for early childhood (In Robinson, M., ed.: Readings in children's literature: proceedings of the National Seminar on Children's Literature at Frankston State College. Frankston (Australia): Frankston State College, p.124-137).
- MINARD, R., ed. 1975 : Womenfolk and fairy tales. Boston, Houghton Mifflin Company.
- MONTEITH, M. 1981 : Sexism and children's reading books. *Child education*, 58(1), January 1981 : 9.
- MOORE, R. 1975 : From rags to witches: stereotypes, distortions and anti-humanism in fairy tales. *Interracial books for children*, 6(7), 1975 : 1-3.
- MORTIMER, M. & BRADLEY, D. 1979 : The image of women and girls in children's books. *The Australian library journal*, 28(5), April 1979 : 87-93.
- MORTIMER, M. 1979 : Sex stereotyping in children's books. *Australian journal of early childhood*, 4(4), December 1979 : 4-8.
- MOSS, E. 1980 : W(h)ither picture books? Some tricks of the trade. *Signal*, vol. 31, January 1980 : 3-7.
- MOSS, J.F. 1982 : Reading and discussing fairy tales - old and new. *The reading teacher*, 35(6), March 1982: 656-660.
- MOUSTAKIS, C., ed. 1982 : Fairy tales : their staying power. *Children's Literature Association quarterly*, 7(3), Summer 1982 : 2.
- MRESCHAR, R.I. 1980 : Fairy tales. *Library Association record*, 82(10), October 1980 : 479.
- MUSSEN, P.H., ed. 1970 : Carmichael's Manual of child psychology - Vol. II; Third edition. New York : John Wiley & Sons, Inc.
- NADESON, A. 1974 : Mother Goose: sexist? *Elementary English*, March 1974 : 375-378.

NATIONAL BOOK LEAGUE. 1985 : Children's books of the year. Britain: National Book League.

NATOV, R. & DE LUCA, G. 1980 : Current trends in children's books: fantasy and realism. *U.S.A. today*, vol. 109, July 1980 : 42-47.

The NCTE COMMITTEE ON THE ROLE AND IMAGE OF WOMEN IN THE COUNCIL AND THE PROFESSION. 1973 : Guidelines for publications. *Elementary English*, 50(7), October 1973 : 1019.

NICHOLLS, C. 1981 : Sexism and children's literature: a perspective for librarians. *Orana*, 17(3), August 1981 : 105-111.

NILSEN, A.P., PETERSON, R. & SEARFOSS, L.W. 1980 : The adult as critic vs. the child as reader. *Language arts*, 57(5), May 1980 : 530-539.

NILSEN, A.P. 1978 : Five factors contributing to the unequal treatment of females in children's picture books. *Top of the news*, 34(3), Spring 1978 : 255-259.

NILSEN, A.P. 1974 : Women in children's literature (In Gersoni-Stavn, D., ed.: Sexism and youth. New York : R.R. Bowker Company, p.163-173).

NILSEN, A.P. 1973 : New kinds of books for new kinds of girls. *Elementary English*, 50, 1973 : 1035-1038.

NILSEN, A.P. 1971 : Women in children's literature. *College English*, vol. 32, May 1971 : 918-926.

NODELMAN, P. 1983 : And the prince turned into a peasant and lived happily ever after. *Children's literature*, vol. 11, 1983 : 171-174.

NODELMAN, P.M. 1977 : What makes a fairy tale good: the queer kindness of "The golden bird". *Children's literature in education*, 8(3), Autumn 1977 : 101-108.

NORTON, D.E. 1983 : Through the eyes of a child: an introduction to children's literature. Columbus: Charles E. Merrill Publishing Company.

O'DONNELL, H. 1978 : Once upon a time in the classroom. *Language arts*, 55(4), April 1978 : 534-537. (ERIC/RCS Report).

OPIE, I., & OPIE, P. 1974 : The classic fairy tales. London: Granada Publishing Limited.

OSBORNE, E. 1943 : Fairy tales and fantasy. *The library record*, vol. 45, December 1943 : 211-212.

PAUL, L. 1987 : Enigma variations: what feminist theory knows about children's literature. *Signal*, vol. 54, September 1987 : 186-201.

PAUSACKER, J. 1976 : Creating non-sexist children's books (In Wignell, E., ed.: Boys whistle girls sing : sexism in children's books. Richmond, Victoria Australia :Primary Education, p.8-11).

PAUSACKER, J. & HARPER, J. 1977 : Liberating children's literature from sexism (In Robinson, M., ed.: Readings in children's literature: proceedings of the National seminar on children's literature at Frankstan State College. Frankstan (Australia): Frankstan State College, p.188-206).

PECKMAN, M. 1982 : Fairy tales. Spring Valley, New York: Mercury Press.

PHELPS, E.J. 1981 : The maid of the North: feminist folk tales from around the world. New York: Holt, Rinehart and Winston.

PHILIP, N. 1980 : Cinderella's many guises: a look at early sources and recent versions. *Signal*, vol. 33, September 1980 : 130-146.

PICKERING, S. 1982 : The function of criticism in children's literature. *Children's literature in education*, 15(1), 1982 : 13-18.

PIENAAR, L. 1970: Die kind en sy literatuur: 'n inleidende studie. Kaapstad: HAUM.

PILON, B. 1977 : Non-stereotyped literature for today's bright girls. *The Gifted child quarterly*, 21(2), Summer 1977 : 234-238.

- POGREBIN, L.C. 1974 : Foreword (In Gersoni–Stavn, D., ed.: sexism and youth. New York : R.R. Bowker Company, p.xi–xiv).
- POGREBIN, L.C. 1973 : Girl's liberation. *New York Times book review*, section 7 part 3, 6 May 1973 : 4, 22.
- PREUSSLER, O. 1975 : What you write for children ... diversity and limitations of children's literature. *Bookbird*, 4(3), 1975 : 3–5.
- PROTHEROUGH, R. 1983 : How children judge stories. *Children's literature in education*, 4(1), 1983 : 3–13.
- PYLE, W.J. 1976 : Sexism in children's literature. *Theory into practise*, 15(2), April 1976 : 116–119.
- RANSOME, A. 1978 : 'Origins' from a history of story–telling. *Signal*, vol. 26, May 1978 : 59–65.
- RAY, S. 1984 : Ms Muffet fights back: the promotion of non–sexist children's books. *Bookbird*, 22(4), 1984: 37–39.
- REINSTEIN, P.G. 1983 : Aesop and Grimm – contrast in ethical codes and contemporary values. *Children's literature in education*, 14(1), 1983 : 44–53.
- RICHARDSON, C.C. 1976 : The reality of fantasy. *Language arts*, vol. 53, 1976 : 549–551, 563.
- RIORDAN, J. 1984 : The woman in the moon and other tales of forgotten heroines. London: Hutchinson.
- RIORDAN, J. 1982 : Where have all the folk heroines gone? *Books for keeps*, no. 16, September 1982 : 26.
- ROBINSON, M. 1985 : Sexism in textbooks. *The Argus*, 16 May 1985 : 8.
- ROBINSON, M., ed. 1977 : Readings in children's literature : proceedings of the National seminar on children's literature at Frankston State College. Frankston (Australia): Frankston State College.

RONGE, B. 1983 : Enough to make a strong woman cry. *The Argus*, Monday 4 July 1983 : 7.

ROSCOE, W.C. 1976a : Children's fairy tales, and George Cruikshank (In Salway, L., ed.: *A peculiar gift: nineteenth century writings on books for children*. Harmondsworth: Kestrel Books, p.119–126).

ROSCOE, W.C. 1976b: Fictions for children (In Salway, L., ed.: *A peculiar gift: nineteenth century writings on books for children*. Harmondsworth : Kestrel Books, p.21–25).

ROWE, K.E. 1980 : *Feminism and fairy tales*. Cambridge, Massachusetts: The Mary Ingraham Bunting Institute of Radcliffe College.

RUDMAN, M.K. 1977 : *Children's literature – an issues approach*. Lexington Massachusetts: D.C. Heath and Company.

RUPLEY, W.H., GARCIA, J. & LONGNION, B. 1981 : Sex role portrayal in reading materials: implications for the 1980s. *The reading teacher*, 34(7), April 1981: 786–791.

RUSKIN, J. 1972 : Fairy stories. *Signal*, vol. 8, May 1972 : 81–86.

RUTHVEN, K.K. 1984 : *Feminist literary studies: an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

RYAN, R. & VAN ZYL, S., eds. 1982 : *An introduction to contemporary literary theory*. Johannesburg: A.D. Donker Publisher.

SADKER, M.P. & SADKER, D.M. 1977 : *Now upon a time: a contemporary view of children's literature*. New York: Harper & Row Publishers.

SALE, R. 1978 : *Fairy tales and after: from Snow White to E.B. White*. Cambridge: Harvard University Press.

SALWAY, L., ed. 1976 : *A peculiar gift : nineteenth century writings on books for children*. Harmondsworth, Kestrel Books.

- SCHIMMEL, N. 1978 : Just enough to make a story. Berkeley: Sister's Choice Press.
- SCHLAGER, N. 1978 : Predicting children's choices in literature: a developmental approach. *Children's literature in education*, 9(2), Fall 1978 : 136-142.
- SCHULWITZ, B.S. 1976 : Coping with sexism in reading materials. *The reading teacher*, 29(8), May 1976 : 768-770.
- SCHUMAN, P. 1971 : Sugar and spice. *Library journal*, 96, 15 January 1971 : 221.
- SCHWARTZ, M. 1985 : Storytelling — a way to challenge stereotypes. *English journal*, vol. 74, March 1985: 91/92.
- SCOTT, K.P. 1980 : Sexist and nonsexist materials: what impact do they have? *Elementary school journal*, 81(1), September 1980 : 46-52.
- SCOTTO, B. 1988 : Folklore: the hard facts of the Grimm's fairy tales, by Maria Tartar. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1987. *Wilson library bulletin*, March 1988 : 93.
- SEGEL, E. 1983 : Feminists fairy tales. *School library journal*, 29, January 1983: 30/31.
- SEGEL, E. 1982a : Choices "for girls" "for boys": keeping the options open. *School library journal*, 28(7), March 1982 : 105-107.
- SEGEL, E. 1982b : Picture-book : sex roles revisited. *School library journal*, 28, May 1982: 30/31.
- SHANNON, G. 1981 : The survival of the child: abuse in folktales. *Children's literature in education*, 12(1), 1981 : 34-38.
- SHARPE, S. 1976 : Just like a girl: how girls learn to be women. Harmondsworth, Penguin Books.
- SIMMONS, B. & WHITFIELD, E. 1979 : Are boys victims of sex-role stereotyping? *Childhood education*, 56(2), November/December 1979 : 75-79.

SLUSSER, G.E., RABKIN, E.S. & SCHOLLES, R., eds. 1982 : Bridges to fantasy. Carbondale and Edwardsville : Southern Illinois University Press.

SMITH, A. 1988 : Happy ever after? *Junior education*, July 1988 : 22/23.

SMITH, J.S. 1967 : A critical approach to children's literature. New York, St. Louis: McGraw-Hill Book Company.

SMITH, L. 1953 : The unreluctant years: a critical approach to children's literature. Chicago: American Library Association.

SMITH, N.J., GREENLAW, M.J. & SCOTT, C.J. 1987 : Making the literate environment equitable. *The reading teacher*, 40(4), January 1987: 400-407.

SMUTS, D. 1987 : The other revolution. *Leadership S.A.*, 6(5), 1987 : 61, 63.

SNYMAN, L. 1983 : Die kind se literatuur. Durbanville: Die kinderspers.

SPAETH, J. 1982 : The Grimm's housekeepers: women in transition tales. *Children's Literature Association quarterly*, 7(2), Summer 1982 : 20-22.

STRANGER, C.A. 1987 : Winnie the Pooh through a feminist lens. *The lion and the unicorn*, 11(2), October 1987 : 34-50.

STEENBERG, E. 1979 : Die sprokie as kunsoort. *Tydskrif vir letterkunde*, 17(4), November 1979 : 84-89.

STEWIG, J. & HIGGS, M. 1973 : Girls grow up to be mommies: a story of sexism in children's literature (In Gerhardt, L., ed.: Issues in children's book selection. New York: R.R. Bowker Company, p.116-122).

STEWIG, J.W. & KNIPFEL, M.L. 1975 : Sexism in picture books: what progress? *Elementary school journal*, vol. 76, December 1975: 151-155.

STINTON, J. 1979 : Racism and sexism in children's books. London" Writers and Readers.

STONE, H. 1979 : Dickens and the invisible world: fairy tales, fantasy and novelmaking. London: Macmillan.

STONE, K. 1975 : Things Walt Disney never told us (In Farrer, C.R., ed.: Women and folklore. London: University of Texas Press, p.42–50).

STONES, R. 1983 : "Pour out the cocoa, Janet": sexism in children's books. New York: Longman for Schools Council (Schools Council Programme 3).

STORR, A. 1969 : The child and the book (In Egoff, S., e.a., eds.: Only Connect. New York: Oxford University Press, p.91–101).

STORR, C. 1986 : Folk and fairy tales. *Children's literature in education*, 17(1), 1986 : 63–70.

STORR, C. 1983 : Why folk tales and fairy stories live forever (In Bator, R., ed.: Signposts to criticism of children's literature. Chicago: American Library Association, p.177–184).

ST. PETER, S. 1979 : Jack went up the hill ... but where was Jill? *Psychology of women quarterly*, 4(2), Winter 1979 : 256–260.

STREEKRAAD VIR KULTUURSAKE. 1987 : Die kind en die media – 'n eendaagse program. Johannesburg: Die Streekraad vir Kultuursake in medewerking met die Direktoraat Kultuursake van die Departement van Onderwys en Kultuur, Administrasie: Volksraad.

SUID–AFRIKAANSE NASIONALE BIBLIOGRAFIE. 1987–1988 : Suid–Afrikaanse nasionale bibliografie. Pretoria: Staatsbiblioteek.

SUTHERLAND, Z. & ARBUTHNOT, M.H. 1977 : Children and books; Fifth edition. Glenview, Illinois: Scott Foresman and Company.

TABBERT, R. 1977a: The impact of children's books: cases and concepts (Part I). *Children's literature in education*, 10(2), 1979 : 92–102.

TABBERT, R. 1979b : The impact of children's books: cases and concepts (Part II). *Children's literature in education*, 10(3), 1979 : 144–150.

TARTAR, M. 1987 : The hard facts of the Grimms: fairy tales. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

TAYLOR, M. 1985: The fine art of recycling traditional lore. *School library journal*, 32, October 1985: 110–111.

THOMAS, J. 1988 : Essay review – Grimm's bad girls and bold boys: the moral and social vision of the tales by Ruth B. Bottigheimer. London: Yale University Press, 1987. *Children's literature in education*, 19(2), 1988 : 114–119.

THOMAS, J. 1986 : Woods and castles, towers and huts: aspects of setting in the fairy tale. *Children's literature in education*, 17(2), 1986 : 126–134.

TIBBETTS, S. 1979 : Sex role stereotyping in children's reading material: update. *Journal of National Association of Woman Deans, Administrators and Counselors (NAWDAC)*, 42(2), Winter 1979 : 3–9.

TIBBETTS, S. 1978 : Wanted: data to prove that sexist reading material has an impact on the reader. *The reading teacher*, 32(2), November 1978 : 165–169.

TIBBETTS, S. 1974 : Sex differences in children's reading preferences. *The reading teacher*, 28(3), December 1974 : 279–281.

TOLKJEN, J.R.R. 1969 : Children and fairy stories (In Egoff, S., e.a., eds.: Only connect. New York: Oxford University Press, p.111–120).

TOLKIEN, J.R.R. 1964 : Tree and leaf. London : Unwin Books.

TORBE, M. 1980 : Beginning where we can. *English in education*, 14(3), Autumn 1980 : 19–22.

TUCKER, N., ed. 1978 : Suitable for children? : controversies in children's literature. Sussex: Sussex University Press.

TUCKER, N. 1976 : How children respond to fiction (In Writers, critics and children. New York: Agathon, p.177–188).

- TUCKER, N. 1973 : Books that frighten (In Haviland, V., ed.: Children and Literature: views and reviews. Illinois: Scott, Foresman and Company, p.104–109).
- VAN BREDA, M. 1988 : Sorg vir jou eie neseier. *Beeld*, Woensdag 3 Augustus 1988 : 9.
- VAN DER LINDE, I. 1987 : Engels 'diskrimineer' teen die vrou. *Die Burger*, Donderdag 15 Oktober 1987 : 10.
- VAN DER MERWE, A. 1988 : Skriftelike korrespondensie.
- VESSELY, T.R. 1985 : In defense of useless enchantment: Bettelheim's appraisal of the fairy tales of Perrault (In Collins R.A. & Pearce, H.D., eds.: The scope of the fantastic—culture, biography, themes, children's literature: selected essays from the First International Conference on the fantastic in literature and film. London: Greenwood Press, p.221–230).
- WAEELTI–WALTERS, J. 1982 : Fairy tales and the female imagination. Montreal, Canada: Eden Press.
- WALSH, P. 1980 : The devil and the deep blue sea: race, sex and class in children's books: 3. *New statesman*, 26 November 1980 : 28–30.
- WALSH, J.P. 1978 : The rainbow surface (In Tucker, N., ed.: Suitable for children? Sussex: Sussex University Press, 1978 : 212–216).
- WARD, N. 1976 : Feminism and censorship. *Language arts*, 53, May 1976 : 536–537.
- WARDLAW, H. 1981 : A response to 'beginning where we can'. *English in education*, 15(1), Spring 1981 : 27–31.
- WARNOCK, M. 1978 : The flight of the imagination (In Tucker, N., ed.: Suitable for children? Sussex: Sussex University Press, p.207–211).
- WEBER, E. 1981 : Fairies and hard facts: the reality of folktales. *Journal of the history of ideas*, vol. 42, 1981 : 93–113.

- WEITZMAN, L.J., EIFLER, D., HOKADA, E. & ROSS, C. 1974 : Sex—role socialization in picture books for preschool children (In GERSONI—STAVN, D., ed.: *Sexism and youth*. New York: R.R. Bowker, p.174—194).
- WERTHAM, F. 1954 : *Seduction of the innocent*. New York: Rinehart and Company.
- WEST, A.G. 1971 : Women's liberation or exploding the fairy princess myth. *Scholastic teacher*, 99(3), November 1971 : 6—12.
- WESTERN, L.E. 1980 : A comparative study of literature through folk tale variants. *Language arts*, 57(4), April 1980 : 395—403, 439.
- WHEELER, H.E. 1929 : The psychological case against the fairy tale. *Elementary school journal*, 29 June 1929 : 754/755.
- WHITNEY, P.A. 1971 : Letters ... *School library journal*, April 1971 : 3,6.
- WIGNELL, E. 1976 : Boys whistle girls sing: sexism in children's books. Richmond, Victoria Australia. Primary Education (Publishing) Pty. Ltd.
- WIGUTOFF, S. 1982 : Junior fiction: a feminist critique. *Top of the news*, 38(2), Winter 1982 : 113—124.
- WILKINSON, R. 1984 : *The interpretation of fairy tales*. — West Sussex: Henry Goulden.
- WILLIAMS, A.M. 1969 : Hans Christian Andersen (In Egoff, S., e.a., eds.: *Only connect*. New York: Oxford University Press, p.265—269).
- WILLIAMS, J. 1978 : *The practical princess and other liberating fairy tales*. London: The Bodley Head.
- WILSON, A. 1981 : Magical thought in story. *Signal*, vol. 36, 1981 : 138—151.
- WINKELJOHANN, R. & GALLANT, R. 1980 : Should we use children's classics that offer stereotypic images of sex roles? *Language arts*, 57(4), April 1980 : 446—450.

WOLKSTEIN, D. 1971 : Old and new sexual messages in fairy tales. *Wilson library bulletin*, 46(2), October 1971 : 163–166.

WOMEN ON WORDS AND IMAGES. 1975 : Dick and Jane as victims: sex stereotyping in children's readers. Princeton, New Jersey: Women on words and images.

WOMEN ON WORDS AND IMAGES. 1974 : Dick and Jane as victims: sex stereotyping in children's readers—excerpts (In Gersoni—Stavn, D., ed.: *Sexism and youth*. New York: R.R. Bowker Co., p.196–208).

WOOD, A. & PILLING, A., eds.: *Our best stories*. London: Hodder and Stroughton.

WOOD, G.A. 1954 : What lies behind fairy tales? *The Contemporary review*, vol. 185, 1954 : 365.

WOORDEBOEK VAN DIE AFRIKAANSE TAAL (WAT). 1955 : *Woordeboek van die Afrikaanse taal*. Pretoria: Staatsdrukker.

WRIGHTSON, P. 1977 : The nature of fantasy (In Robinson, M., ed.: *Readings in children's literature: proceedings of the National seminar on children's literature at Frankston State College*. Frankston (Australia): Frankston State College, p.220–243).

WRINGE, C.A. 1981 : *Children's rights: a philosophical study*. London: Routledge & Kegan Paul.

YEP, L. 1978 : Fantasy and reality. *The Horn book*, LIV(2), April 1978 : 137–143.

YOLEN, J. 1981 : *Touch magic: fantasy faerie and folklore in the literature of childhood*. New York, Philomel Books.

YOLEN, J. 1978 : Shape shifters: every child's adventure in fairy tales. *Language arts*, 55(6), September 1978 : 699–703.

YOLEN, J. 1977a : America's Cinderella. *Children's literature in education*, 8(1), Spring 1977 : 21–29.

YOLEN, J. 1977b : The fault of the nightingale. *California media library educators Association (CMLEA) journal*, vol. 1, Fall 1977 : 8–12.

ZIMET, S.G. 1976 : Print and prejudice. London: Hodder and Stroughton in association with the United Kingdom Reading Association.

ZIMET, S.F. 1966 : Children's interest and story preferences: a critical review of the literature. *Elementary school journal*, 67(3), December 1966 : 122–130.

ZIPES, J. 1985 : The liberating potential of the fantastic projection in fairy tales for children (In Collins, R.A. & Pearce, H.D., eds.: *The scope of the fantastic—culture, biography, themes, children's literature: selected essays from the First International conference on the fantastic in literature and film*. London: Greenwood Press, p.257–266).

ZIPES, J. 1983a : Fairy tales and the art of subversion: the classical genre for children and the process of civilization. London: Heinemann.

ZIPES, J. 1983b : The trails and tribulations of Little Red Riding Hood: versions of the tale in sociocultural context. South Hadley, Massachusetts: Bergin & Garvey Publishers, Inc.

ZIPES, J. 1982 : The potential of liberating fairy tales for children. *New literary history*, 13(2), 1982 : 309–325.

ZIPES, J. 1981 : Second thoughts on socialization through literature for children. *The lion and the unicorn*, vol. 5, 1981 : 19–32.

ZIPES, J. 1979 : Breaking the magic spell: radical theories of folk and fairy tales. London: Heinemann.

ZOLOTOW, C. 1985 : Writing for the very young: an emotional déjà vu. *The Horn book*, 61(5), September/October 1985 : 536–540.